

Socioekonomisk analys – Småland och öarna

2020-05-15

Innehåll

Sammanfattningar och slutsatser	7
Covid-19.....	9
Inledning och disposition	11
Ekonomiskgeografiska förutsättningar i Småland och öarna.....	13
En gles region med få större städer.....	13
Boende och arbetskommuner	16
Klimatpåverkande utsläpp, transporter och bredbandstillgång.....	19
Sårbarhet och specialiseringar.....	21
Specialisering i Småland och öarna	22
Sårbarhet i Småland och öarna.....	25
Omställning och tillväxt	27
Omställning i Småland och öarna	29
Ekonomisk tillväxt och produktivitet	31
Branschernas utveckling	34
Företagsstruktur och stora arbetsgivare	38
Innovation och entreprenörskap.....	40
Nyföretagande och företagare	41
Arbetsmarknad och utbildning.....	43
Om matchning och arbetskraftsutbud	43
Utanförskap och anställningsbarhet.....	44
Strategier för kompetensförsörjning.....	46
Åldersstrukturer och försörjningskvoter	48
Befolkningens sammansättning.....	50
Befolkningsutveckling och framtida arbetskraft.....	53
Befolkningens utbildningsnivå.....	59
Personer som saknar en gymnasial utbildning	62
Arbetslöshet, utsatta grupper och matchningsproblematik	65
En tilltagande matchningsproblematik.....	66
Stora geografiska skillnader och en tilltagande långtidsarbetslöshet	68
Den arbetsföra befolkningens aktivitet i Småland och öarna	70
Flera arbetsmarknadsregioner i Småland och öarna har en hög sysselsättningsgrad	73
Sysselsättning efter utbildning, kön och födelseregion.....	75

Personer som varken arbetar eller studerar	76
Sjuk- och aktivitetsersättningar	79
Vilka kompetenser efterfrågas och vilka finns tillgängliga?	82
Eftergymnasiala utbildningar	84
Gymnasiala och förgymnasiala utbildningar	86
Inkomster och ekonomisk utsatthet	88
Personer med försörjningsstöd eller etableringsersättning	88
Inkomster, fattigdom och ekonomisk utsatthet	92
Barn i ekonomiskt utsatta familjer	94

Diagramförteckning

Diagram 1: Antal invånare i kommuner, grupperat efter LA-regioner i Småland och öarna, 2018.. Källa: SCB	15
Diagram 2: Boende- och arbetskommuner i Småland och öarna, 2017. Storleken på bubblorna avgörs av invånarantal i respektive kommun. Källa: SCB	17
Diagram 3: Koldioxidutsläpp från transportsektorn i Småland och öarna, fördelat efter undersektorer, 1990–2017. Källa: Naturvårdsverket.....	20
Diagram 4: Andelen hushåll med tillgång till eller absolut närhet till bredband med hastigheten 100 Mbit/s. Källa: Post- och telestyrelsen.....	21
Diagram 5: Specialiseringskvot och andel sysselsatta inom branschen (i arbetsmarknadsregionen), grov branschnivå, 2017. Källa: SCB.....	23
Diagram 6: Specialiseringskvot och andel sysselsatta inom branschen (i arbetsmarknadsregionen), fin branschnivå, 2017. Källa: SCB.....	24
Diagram 7: Branschbredd och koncentration till de fem största branscherna, 2017. Källa: SCB	26
Diagram 8: Utveckling 2008-2018, jobb och produktivitet. Källa: SCB	31
Diagram 9: BRP-tillväxt inom näringslivet och produktivitetsutveckling (i %), fasta priser. Källa: SCB	32
Diagram 10: Branschers bidrag till tillväxt i näringslivets förädlingsvärde, 2008-2016	33
Diagram 11: Utveckling av daglönesumma och daglönesumma/sysselsatt	34
Diagram 12: Antal arbetsställen per 1 000 sysselsatta (dagbefolkning 20-64 år), 2018. Källa: SCB	39
Diagram 13: Sysselsatta (dagbefolkning 20-64 år) efter arbetsställets storlek 2018. Källa: SCB.....	39
Diagram 14: Nystartade företag per 1000 invånare mellan 20-64 år, (etableringsfrekvens), tvåårsgenomsnitt, 2011-2018. Källa: Tillväxtanalys	41
Diagram 15: Andel företagare av den sysselsatta befolkningen 2018, könsskillnader i procentenheter. Källa: SCB	42
Diagram 16: Befolkningspyramider LA-regioner, Småland och öarna inklusive riket. Svart linje anger rikets fördelning. 2018. Källa: SCB	49
Diagram 17: Befolkningsutveckling, samtliga åldrar, Småland och öarna samt i LA-regionerna 2000–2018. Källa: SCB	54
Diagram 18: Befolkningsutveckling, arbetsför ålder, 2007–2030, prognos. Källa: Arbetsförmedlingen	55
Diagram 19: Befolkningsutveckling, samtliga åldrar, kommunerna i Småland och öarna indelade efter FA-regioner, 2000–2018. Källa: SCB	56
Diagram 20: Befolkningsutvecklingens komponenter, samtliga åldrar, kommunerna i Småland och öarna indelade efter FA-regioner, 2007–2018. Källa: SCB. OBS! Notera varierande skalor!	58
Diagram 21: Befolkningens utbildningsnivå, 25-64 år, efter födelseregion. Källa: SCB	60
Diagram 22: Befolkningens utbildningsnivå, 25-64 år, Småland och öarna och LA-regionerna, 2018. Källa: SCB.....	61
Diagram 23: Befolkningens utbildningsnivå efter 1-årsklasser (25–64 år), Småland och öarna. Källa: SCB	62
Diagram 24: Andel av befolkningen utan en treårig gymnasial utbildning, 25–40 år. Källa: SCB	64
Diagram 25: Andel av befolkningen 16–64 år i arbetslöshet eller åtgärder, 2006–2019. Källa Arbetsförmedlingen	65
Diagram 26: Antalet personer inskrivna på arbetsförmedlingen, i program eller öppet arbetslösa, Småland och öarna 2006–2019. Källa: Arbetsförmedlingen.....	66

Diagram 27: Beveridge-kurva för Småland och öarna 2007–2018. Källa: RIS/RAPS-databasen och Arbetsförmedlingen	67
Diagram 28: Total arbetslöshet och andel långtidsarbetslösa i Småland och öarna, 2019. Källa: Arbetsförmedlingen. Gråa linjer visar riksgenomsnittet	69
Diagram 29: Sysselsättningsgrad i Småland och öarna och antal personer i arbetsför ålder/i arbete, 2007–2018. Källa: SCB	71
Diagram 30: Utveckling av antalet personer i arbetsför ålder och i sysselsättning, efter födelseregion. Småland och öarna. Index = 2007 (100). Källa: SCB	72
Diagram 31: Sysselsättningsgrad för inrikes- och utrikes födda i Småland och öarna. Källa: SCB	72
Diagram 32: Sysselsättningsgrad (nattbefolkning 20–64), efter födelseregion och LA-region, 2007–2018. Källa: SCB	74
Diagram 33: Sysselsättningsgrad (nattbefolkning 20–64 år) efter län, kön, utbildningsnivå och födelseregion. Den streckade linjen anger riksgenomsnittet för samtliga utbildningsgrupper. Källa: SCB..	76
Diagram 34: Andel av befolkningen (20–64 år) som varken arbetar eller studerar, per län, 2018. Källa: SCB	77
Diagram 35: Andel av befolkningen (20–64 år) som varken arbetar eller studerar, per kommun, 2018. Källa: SCB	78
Diagram 36: Antal mottagare av aktivitets- och sjukersättning i december, andel av befolkningen (19–64 år). 2010–2019, Småland och öarna. Källa: Försäkringskassan.....	79
Diagram 37: Ohälsotalet, antal dagar efter region, kön, variabel och år, 2017, Småland och öarna. Källa: SCB.....	80
Diagram 38: Ohälsotalet, antal dagar efter kommun och riksgenomsnittet (linje). Källa: SCB	81
Diagram 39: Befolkningens aktivitet, 20–64 år, i tusental personer, Småland och öarna, 2017. Källa: SCB	83
Diagram 40: Befolkningens aktivitet efter utbildningsnivå, Småland och öarna, 2017. Källa: SCB	83
Diagram 41: Personer som varken arbetar eller studerar, efter utbildningsnivå, Småland och öarna, 2017. Etiketter visar antal personer i tusental. Källa: SCB	84
Diagram 42: Befolkningens aktivitet (20–64) år i Småland och öarna, efter utbildningsinriktning, eftergymnasial nivå, 2017. Källa: SCB. Svart streck markerar den genomsnittliga sysselsättningsgraden för hela befolkningen i regionen.....	85
Diagram 43: Befolkningens aktivitet (20–64) år i Småland och öarna, efter utbildningsinriktning, eftergymnasial nivå, 2017. Källa: SCB. Svart streck markerar den genomsnittliga sysselsättningsgraden för hela befolkningen i regionen.....	87
Diagram 44: Sysselsättningsgrad för personer som bott i Sverige mer än 10 år, 2018. Källa: SCB.....	89
Diagram 45: Sysselsättningsgrad för personer som bott i Sverige 2–3 år, 2018. Källa: SCB.....	89
Diagram 46: Andel personer (20–64 år) med etableringsersättning eller försörjningsstöd, efter utbildningsnivå, 2017. Källa: SCB	90
Diagram 47: Andel personer (20–64 år) med etableringsersättning eller försörjningsstöd, 2017. Källa: SCB	91
Diagram 48: Medianvärdet av disponibel inkomst per månad i befolkningen, efter kön, utbildning, 2017. Källa: SCB	92
Diagram 49: Medianvärdet av disponibel inkomst per månad i befolkningen, efter kön, 2017. Källa: SCB.	93
Diagram 50: Andel personer med kontrolluppgift under 1,5 basbelopp i befolkningen, 2017. Källa: SCB ..	94

Tabellförteckning

Tabell 1: Klimatpåverkande utsläpp per 1000 invånare, i tusentals ton, efter sektorer och län, 2017. Källa: Naturvårdsverket	19
Tabell 2: Förändring i antalet arbetstillfällen (dagbefolkning), efter bransch, 2007-2017. Källa: SCB. Röda celler innebär negativt värde.	35
Tabell 3: Förväntad förändring (dagbefolkning) utifrån nationell konjunktur och regionens branschstruktur 2007-2017. Källa: SCB. Röda celler innebär negativt värde.	36
Tabell 4: Faktisk förändring (dagbefolkning) 2007-2017. Källa: SCB. Röda celler innebär negativt värde. ..	36
Tabell 5: Regional prestation uttryckt i antal jobb (dagbefolkning) 2007-2017. Källa SCB: Röda celler innebär ett negativt värde.....	37
Tabell 6: Största offentliga arbetsgivare 2018. Källa: Foretagsklimat.se	40
Tabell 7: Största privata arbetsgivare 2018. Källa: Foretagsklimat.se	40
Tabell 8: Andel kvinnor efter åldersgrupper, LA-regioner i Småland och öarna, 2018. Källa: SCB	51
Tabell 9: Andel utlandsfödda efter åldersgrupper, LA-regioner i Småland och öarna, 2018. Källa: SCB	52
Tabell 10: Förändring i sysselsättningsgrad och komponenter 2007-2018	74

Kartförteckning

Karta 1: Sydsverige indelat i kommuner och LA-regioner. Tätorter med >10 000 invånare är markerade.

Källa: SCB 14

Karta 2: Pendlingsrörelser på kommunal nivå, Småland och öarna. Linjerna visar summan av in- och utpendling mellan två kommuner. Källa: SCB 18

Karta 3: Försörjningskvoter i kommunerna inom Småland och öarna, 2018. Källa: SCB..... 50

Karta 4: Andel kvinnor bland befolkningen, kommunerna i Småland och öarna, 2018. Källa: SCB..... 52

Karta 5: Andel utlandsfödda bland befolkningen i arbetsför ålder, kommunerna i Småland och öarna.

Källa: SCB 53

Karta 6: Barn i ekonomisk utsatthet, län, 2017. Källa: Barnombudsmannen 95

Karta 7: Barn i ekonomisk utsatthet, kommuner, 2017. Källa: Barnombudsmannen 95

Sammanfattningar och slutsatser

EN REGION UNDER OMSTÄLLNING

- Finanskrisen 2008 slog hårt mot Småland och öarna. Strukturuomvandlingen har påskyndats och flera delar av regionen har haft en svår omställningsperiod. Det senaste decenniet har tillväxten i Sverige framförallt drivits av den inhemska konsumtionen. Detta har gynnat befolkningsrika geografier framför befolkningsglesa geografier med ett stort industriberoende.
- I Sverige som helhet har tillväxten de senaste åren präglats av en mycket kraftig geografisk koncentration. Av de 69 arbetsmarknadsregionerna i Sverige har endast sex haft en jobbtillväxt som överstiger riksgenomsnittet (10 procent). Framförallt är det storstadsregionerna Stockholm-Solna, Göteborg och Malmö-Lund som drar upp riksgenomsnittet. Av den totala jobbtillväxten i landet stod de tre regionerna för 84 procent, trots att de endast stod för hälften av antalet jobb i Sverige vid utgången av 2007.
- Småland och öarna skiljer sig inte från riksgenomsnittet sett till koncentrationstendenserna; regionen har som helhet haft en jobbtillväxt på 3,7 procent (13 843 personer) perioden 2007–2018. Drygt 89 procent av tillväxten kan tillskrivas LA-regionerna Jönköping, Växjö och Kalmar, resterande andelar har regionerna Älmhult och Gotland stått för. Detta innebär att fem av elva arbetsmarknadsregioner i Småland och öarna har återhämtat sig sedan finanskrisen.
- Att Småland och öarna har haft en svagare tillväxt än riket beror på att tillväxten inom service- och tjänstesektorerna i regionen har varit lägre. Även om dessa näringar står för regionens tillväxt har takten inte nått samma nivåer som i riket. Konkurrenskraften inom industrin, även sett till arbetstillfällen, har varit god. Dock är det en krympande sektor vilket innebär stora framtidsutmaningar för regionen som helhet men framförallt för de mindre kommunerna. Då industrin utgör en betydande del av regionens ekonomi är det en nödvändighet, för att regionen på sikt ska kunna växa, att verka för en framgångsrik strukturuomvandling där konkurrenskraften bibehålls inom sektorn. Samtidigt finns det stora behov av att mer omogna näringar växer och breddar regionens ekonomiska bas.
- De stora olikheterna i tillväxten inom regionen innebär att vi behöver förstärka det geografiska perspektivet i arbetet med att främja ett ökat arbetsmarknadsdeltagande. Förutsättningarna skiljer sig väldigt mycket åt inom regionen och tillgängligheten till de växande delarna är av stor betydelse för att minska sårbarheten. Utan ett sådant perspektiv finns en risk för inlåsningseffekter, det vill säga att individers chanser till arbetsmarknadsintroduktion försämras genom att de bor på en plats där möjligheterna att erhålla ett arbete är låga.

EN TUDELAD ARBETSMARKNAD

- Sett till andelen sysselsatta i regionen har återhämtningen sedan finanskrisen varit mycket god. Trots omvälvande händelser som finanskrisen, eurokrisen och migrationskrisen är sysselsättningsgraden i regionen idag densamma som vid tiden före finanskrisen. Detta visar på en god omställningsförmåga, både bland individer och företag.
- Trots goda tider på arbetsmarknaden har antalet personer i arbetslöshet legat på relativt konstanta nivåer sedan finanskrisen. En stor skillnad jämfört med tidigare är att nästan 80 procent av den tillgängliga arbetskraften utan arbete tillhör en utsatt grupp. Samtidigt signalerar både privata och offentliga arbetsgivare att de saknar arbetskraft och att kompetensbristen hämmar utvecklingsförutsättningarna. Följden har blivit att andelen långtidsarbetslösa bland den tillgängliga arbetskraften ökat tämligen drastiskt.

- Integrationsfrågan är av central betydelse för regionen, och det av flera skäl. Utan invandringen till regionen hade arbetskraften minskat bland annat som en följd av stora pensionsavgångar bland de inrikes födda. Flera av kommunerna och regionerna inom Småland och öarna har dessutom ett attraktivitetsproblem i den meningen att man har ett negativt inrikes flyttnetto som behöver, om man vill växa, balanseras med invandring. Invandringen har inneburit att regionen som helhet haft en god arbetskraftstillväxt och att kommuner som under decennier haft en strukturell befolkningsminskning plötsligt har en bostadskris. De senaste åren har även antalet utlandsfödda i sysselsättning ökat och således bidragit till regionens kompetensförsörjningsbehov.
- Befolkningstillväxten har dock även fört med sig arbetsmarknadsutmaningar. Utlandsfödda har en lägre sysselsättningsgrad än inrikes födda och gruppen utgör proportionellt sett en betydande andel av de långtidsarbetslösa. På sikt behöver sysselsättningsgapet minska för att tillgodose kompetensförsörjningen i regionen och för att stärka individernas livschanser som helhet. Utvecklingen har, särskilt under de senaste två åren, gått åt rätt håll och sysselsättningsgraden för utlandsfödda har ökat. Etableringstiden behöver dock generellt sett minska för att på kort- och medellång sikt undvika försämrade kommunala finanser och socialt utanförskap bland utlandsfödda.

UTBILDNINGENS BETYDELSE BLIR ALLT TYDLIGARE

- En gymnasial utbildning är av stor betydelse för att kunna inträda på arbetsmarknaden. Sysselsättningsgraden är mycket låg bland personer med en förgymnasial utbildning och utlandsfödda utan en gymnasieutbildning har över tid haft en svag arbetsmarknadsetablering i regionen. De senaste åren har konkurrensen om yrken utan utbildningskrav ökat och inget tyder på att situationen kommer att förändras. Det är därför av stor betydelse att en så stor andel som möjligt av den arbetsföra befolkningen i regionen innehar en gymnasieutbildning.
- Frågan om utbildning är inte minst viktig för att klara den omställning regionen befinner sig i. Tillverkningsindustrin blir alltmer avancerad och vi konkurrerar i allt högre utsträckning med kunskap snarare än lönekostnader. För att regionen ska kunna klara den långsiktiga strukturomvandlingen är en välutbildad befolkning en nödvändighet.
- Man ska inte förutsätta att en välutbildad arbetskraft svarar mot arbetsmarknadens behov; det finns idag en viss diskrepans mellan arbetsmarknadens behov och befolkningens utbildningsval. De närmaste decennierna förväntas stora överskott på personer med en utbildning inom samhällsvetenskap, ekonomi, studieförberedande program och humaniora. Samtidigt förväntas en betydande brist inom en mängd gymnasiala yrkesutbildningar, inom i princip samtliga välfärdsyrken samt inom IT, teknik- och industri. Det finns därför fog för att inte endast diskutera utbildningsnivå, utan även inriktningen på studier.

Covid-19

Föreliggande rapport skrevs till stora delar under det första kvartalet 2020. Endast någon vecka innan publicering inträdde den så kallade "Coronakrisen" som hastigt skakat om den regionala ekonomin och vardagen för de flesta invånarna. Ett problem med dagens statistik, särskilt den regionala, är att vi sällan kan säga någonting om vilka effekter en händelse har haft förrän efter något år. Pandemin kommer förstås att få påverkan på regionens arbetsmarknad men för närvarande vet ingen i vilken omfattning eller hur olika branscher och grupper kommer att påverkas. Trots till stora delar bristande datamaterial kan vi redan i dagsläget konstatera ett antal kortsiktiga effekter pandemin fört med sig:

- Butiker, restauranger och nöjesställen har för närvarande en svår tid. Antalet besökare har, som en följd av rådande rekommendationer från Folkhälsomyndigheten, minskat drastiskt och därmed efterfrågan och försäljningen. Redan nu har ett flertal varsel inom dessa näringar aviserats.
- Delar av regionens tillverkningssektor har drabbats som en följd av nedstängningar av fabriker i Europa och Asien. Dagens globala produktionsflöden innebär att nedstängningar i en del av världen får direkta konsekvenser även utanför de berörda länderna. Inom vissa branscher råder brist på insatsvaror, inom andra har efterfrågan avstannat som en följd av produktionsstopp hos beställare. Flera större industriföretag i regionen har genomfört omfattande permitteringar som en följd av det rådande läget.

I sammanhanget är det viktigt att komma ihåg att ett varsel eller en permittering inte är samma sak som en uppsägning. Ovissheten i hur länge detta tillstånd kommer att hålla i sig gör det mycket svårt att bedöma hur stor andel av de aviserade varslen och genomförda permitteringarna som kommer att övergå till uppsägningar. Men vi kan redan nu konstatera att arbetslösheten, som presenteras veckovis, har ökat under de senaste veckorna.

På ett övergripande plan kan Småland och öarna definieras som tämligen sårbart i detta läge. Regionen har en utpräglad specialisering inom industrin och om inte produktionen snart tar fart kommer detta få märkbara och långsiktiga effekter i regionen. En erfarenhet sedan finanskrisen är att arbetsställen som lägger ned inom denna sektor sällan startas upp igen. Dock är det inte endast tillverkningssektorn som är viktig för regionen, utan även besöksnäringen. Delar av regionen, exempelvis Gotland, Öland och många mindre orter, har turismen som specialisering. För många företag inom turistnäringen innebär nuvarande tillstånd mycket stora utmaningar. Ett frågetecken är hur den inhemska sommarturismen kommer att påverkas av pandemin och rådande förhållanden. När stora delar av världen har stängt sina gränser för turism borde detta resultera i en ökad inhemsk turism. I vilken utsträckning denna balanserar tappet av utländska gäster är oklart och frågan är även vilken grad av rörlighet som kommer att ske inom landet under sommaren.

För arbetsmarknaden som helhet i regionen kommer nuvarande pandemi att öka utbudet av tillgänglig arbetskraft. Konkurrensen för redan arbetslösa kommer att öka och redan utsatta grupper kommer att hamna än längre bak i jobbkön. Sammantaget innebär rådande situation att betydelsen av de utmaningar och möjligheter som lyfts fram i denna rapport förstärks än mer. Omställningsbehovet på arbetsmarknaden de kommande åren kommer att vara högt och strukturfonderna är ett mycket betydelsefullt verktyg för att möta detta behov.

Inledning och disposition

Den föregående programperioden har varit händelserik. En ihållande högkonjunktur tillsammans med en rekordhög befolkningstillväxt har präglat utvecklingen i både stad och land. Jobbtillväxten har varit god och efterfrågan på arbetskraft är hög. Men trots den goda utvecklingen har flera samhällsutmaningar skärpts snarare än förmildrats. Tudelningen i samhället har ökat i omfattning och gränsdragningen mellan etablerad och icke-etablerad är tydlig. Vi ser även tydliga tecken på en geografisk splittring. Den goda utvecklingen i landet är till stora delar koncentrerad till relativt få platser och skillnaderna mellan växande och krympande geografier har förstärkts. Ett program riktat mot kompetensförsörjning, sysselsättningsåtgärder och integration är därför i högsta grad relevant för att möta utmaningarna.

Vår ambition med föreliggande rapport är att beskriva de utmaningar och möjligheter som finns i Småland och öarna när det gäller demografi, arbetsmarknad, näringsliv och socioekonomi. Att studera kompetensförsörjning och arbetsmarknad är dock inte okomplicerat. För att förstå dagens situation behöver vi studera både strukturella och individuella förutsättningar.¹ Vi behöver även anlägga ett geografiskt perspektiv – skillnaderna i förutsättningar mellan regionerna och kommunerna är betydande, vilket innebär att deras utmaningar och möjligheter varierar. Småland och öarna är främst en administrativ konstruktion och det är därför viktigt att se till de inomregionala olikheterna för att kunna adressera relevanta insatser.

Valet av geografisk analysenhet har stor betydelse när vi studerar arbetsmarknadens utveckling och funktionssätt. De senaste decennierna har pendlingen mellan kommuner ökat och de administrativa gränserna är inte längre ändamålsenliga för att beskriva dagens arbetsmarknader. Ett administrativt perspektiv kan dock vara relevant när vi studerar socioekonomiska variabler då det är kommunerna som har ansvaret för exempelvis ekonomiskt bistånd och utbildning. Ur ett socioekonomiskt perspektiv är det även motiverat att använda mindre analysenheter än arbetsmarknadsregioner. Detta med anledning av att skillnaderna inom regionerna ofta är betydande vilket gör att ett genomsnitt inte alltid är relevant.

Med hänvisning till ovan har vi, beroende på ämne, valt att arbeta med olika geografiska analysenheter. I de avsnitt som berör den regionalekonomiska utvecklingen använder vi, så långt det är möjligt, funktionella arbetsmarknadsregioner². Detta med anledning av att individernas förutsättningar att inträda på arbetsmarknaden delvis är beroende av vilken *tillgång* de har till arbete. När vi studerar socioekonomiska frågor, som inkomst och arbetslöshet, använder vi kommuner som analysenheter. Detta med anledning av att synliggöra inomregionala skillnader men även för att kommunerna har ett huvudansvar när det handlar om flera av de frågeställningar som berörs.

En försvårande omständighet med skrivningen av denna rapport har varit datatillgången som i vissa fall har begränsat våra möjligheter att belysa ett område. Alla regioner inom Småland och öarna har nämligen inte samma tillgång till olika statistikdatabaser. I rapporten har vi genomgående lyft fram när vi ansett att

¹ Med strukturella förutsättningar menar vi i detta sammanhang regionernas näringslivsstruktur, invånarantal, infrastruktur och så vidare. Med individuella förutsättningar avses individernas utbildningsnivå, arbetsmarknadsposition, hälsotillstånd och så vidare.

² I denna rapport avses lokala arbetsmarknadsregioner enligt Statistiska centralbyråns definition när vi använder begreppet "funktionella regioner". För mer information om hur de lokala arbetsmarknaderna skapas se URL: <https://www.scb.se/contentassets/c2d754bcaf964bcca33ac7cc2510c765/metoden-att-skapa-lokala-arbetsmarknader.pdf>

datatillgången försämrat våra möjligheter att belysa ett område. Konsekvenserna av begränsad datatillgång har gjort att vi inte alltid kunnat använda de geografiska analysenheter som vi har önskat. I andra fall har vi inte kunnat bryta ner statistik i den utsträckning som hade varit önskvärt för att ge en god bild av tillståndet inom de olika områdena.

Ekonomiskgeografiska förutsättningar i Småland och öarna

De senaste decennierna har täthetens betydelse för tillväxt lyfts fram allt mer. Stora befolkningskoncentrationer leder till så kallade täthetsfördelar³ som underlättar *delning*, *matchning* och *kunskapsspridning* mellan aktörerna inom den aktuella geografin. När många människor och företag finns på samma plats minskar kostnaderna för gemensamma nyttor, exempelvis kollektivtrafik. Det blir även enklare för arbetstagare att hitta en anställning som motsvarar dennes kompetenser och arbetsgivare får det enklare att hitta specialiserad arbetskraft, underleverantörer och kunder. Koncentrationen av aktörer till en plats skapar även till större möjligheter till interaktioner mellan dem, vilket resulterar i ett ökat kunskapsutbyte. Tillsammans skapar nämnda fördelar en rad dynamiska effekter som blir självförstärkande; växande platser attraherar inflyttning och fler företag, vilket i sin tur förstärker utbudet och efterfrågan än mer.⁴

Städerna kan dock inte betraktas som isolerade enheter. Dagens geografi består av komplexa interaktioner som binds samman genom infrastrukturnätet. Det är därför mer rättvisande att använda begrepp som *regionala arbetsmarknadsområden* eller *stadslandskap*, där stad och omland ingår i ett ömsesidigt beroende.⁵ Staden är inte längre en väl avgränsad enhet, utan är en central punkt i ett nätverk bestående av noder och varierande landsbygdstyper.

En gles region med få större städer

Småland och öarna är, för att ligga i de södra delarna av Sverige, en gles region. Få människor delar på en stor geografisk yta och de större orterna är utspridda och relativt få. Totalt uppgår invånarantalet i regionen till 865 000 personer, varav 93 procent bor i något av Smålandslänen. Småland och öarna är den fjärde minsta NUTS2-regionen i Sverige sett till antalet invånare, och den minsta i Sydsverige.

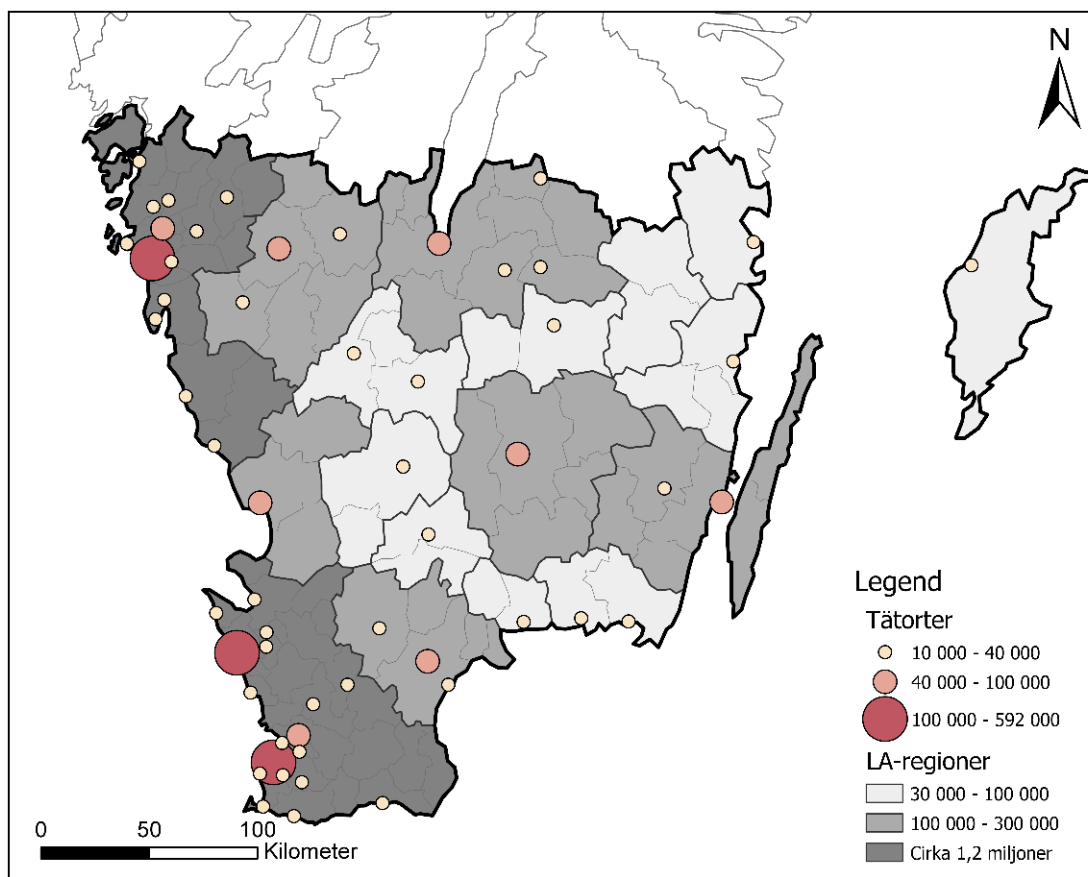
I kartan nedanför redovisas invånarantalet i Sydsveriges LA-regioner och tätorter med fler än 10 000 invånare. Vad som är en stor eller en liten tätort är relativt och beror på vilken definition som används. Sveriges Kommuner och Regioner (SKR) definierar större städer som tätorter med minst 40 000 invånare. Utifrån denna definition finns tre större städer i Småland och öarna. Jönköping är den största staden (97 000 invånare), Växjö är den näst största (68 000 invånare) och Kalmar är den tredje största (40 000 invånare). De tre städerna har stor betydelse för den aggregerade utvecklingen i regionen och är även centrum för de tre största arbetsmarknadsregionerna. I Gotlands län är Visby, med 24 000 invånare, den största staden.

³ För en utförlig redogörelse av täthetsfördelar, se: Tillväxtanalys. *Näringslivsdynamik, städer och agglomerationsekonomier – forskningsöversikt och agenda.*

URL: https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.54ac8ebb15a7e59a2aaa88e/1488360787292/pm_2017_08_N%C3%A4ringslivsdynamik,%20st%C3%A4der%20och%20agglomerationsekonomier.pdf

⁴ Pendling och flyttningar SOU 2007:35.

⁵ <http://www.reglab.se/wp-content/uploads/2019/01/Mistra-Urban-Futures-Relationer-mellan-stad-och-land-i-det-regionala-stadslandskapet.pdf>

Karta 1: Sydsverige indelat i kommuner och LA-regioner. Tätorter med >10 000 invånare är markerade. Källa: SCB

Det finns elva lokala arbetsmarknadsregioner i Småland och öarna och inom dessa finns 36 kommuner. Sett till invånarantal är Jönköpings LA-region överlägset störst med ungefär 250 000 invånare. Växjö LA-region (143 000 invånare), som är näst störst, motsvarar 57 procent av invånarantalet i Jönköpings LA-region. Tredje största arbetsmarknadsregionen är Kalmar (131 000 invånare), som endast är något mindre än Växjö. Efter Kalmar LA-region avtar befolkningsstorleken relativt drastiskt. Värnamo LA-region (74 000 invånare), som är den fjärde största i regionen, är hälften så stor som Kalmar LA-region. Minskningstakten planar sedan ut. Gotlands LA-region, som endast består av en kommun, har 60 000 invånare. Övriga sju LA-regioner har ett invånarantal mellan 30 000 – 47 000 invånare.

Byggstenarna i en LA-region är kommuner och invånarantalet i en LA-region kan öka på två olika sätt; antingen genom att antalet invånare inom nuvarande gränser ökar eller genom att pendlingen mellan kommuner ökar så att fler kommuner inkorporeras inom LA-regionen, så kallad regionförstoring. I *Diagram 1* nedanför ser vi att de olika LA-regionerna i Småland och öarna består av ett varierande antal kommuner. Jönköpings LA-region består av nio kommuner, Växjö LA-region av fem kommuner och Kalmar LA-region av sex kommuner. Övriga LA-regioner består av en till tre kommuner. Generellt sett har större arbetsmarknadsregioner en lägre sårbarhet än mindre, vilket beror på att större regioner ofta har en större branschbredd. Man kan därför säga att förstoringar av arbetsmarknadsregioner är någonting eftersträfvansvärt om målet är att bygga upp en motståndskraft mot externa chocker, exempelvis lågkonjunkturer eller företagsnedläggningar.

Över tid har antalet arbetsmarknadsregioner i Sverige minskat som en följd strukturiomvandling och förbättrade kommunikationer. 1985 fanns det 126 LA-regioner i Sverige och 2017 var antalet nere i 70

stycken. Dock har regionförstoringen inte fortlöpt i samma takt i de olika delarna av landet eller inom Småland och öarna. Under den aktuella perioden har antalet arbetsmarknadsregioner i regionen nästan halverats, från 20 till 11 stycken. Framförallt är det i Jönköpings län som en betydande regionförstoring skett; från nio LA-regioner 1985 till tre stycken 2018, varav Jönköpings LA-region är den som stått för den största delen av tillväxten. Regionförstoringen har varit betydligt mer begränsad i övriga län. Under samma period minskade antalet arbetsmarknadsregioner i Kronobergs län från fyra till tre och i Kalmar län från sex till fyra.

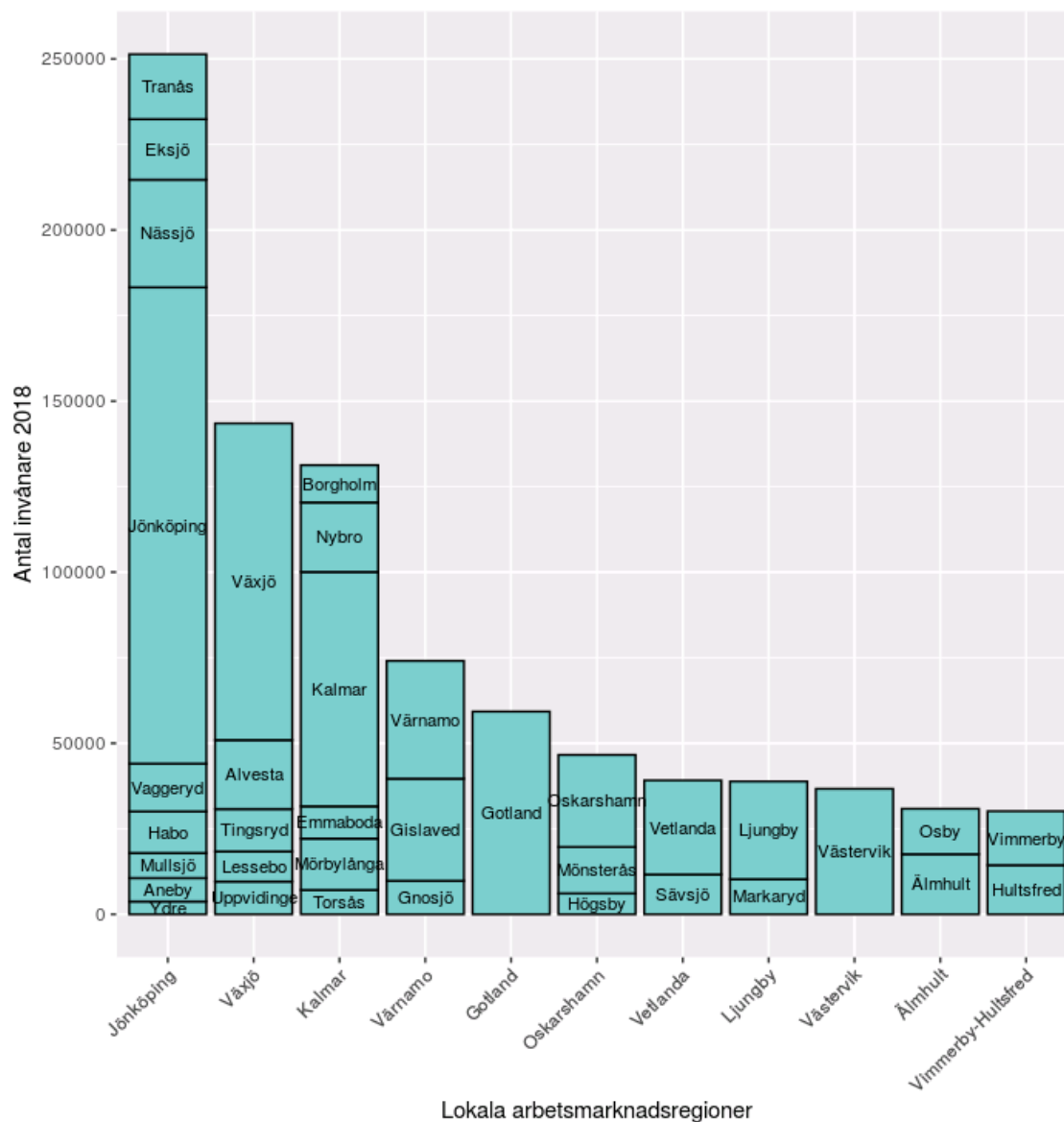

Diagram 1: Antal invånare i kommuner, grupperat efter LA-regioner i Småland och öarna, 2018. Källa: SCB

Boende och arbetskommuner

De senaste decennierna har präglats av regionförstoring till följd av att pendlingen ökat. När kommunreformerna genomfördes 1971 var en princip att de nya kommungränserna skulle rama in ett funktionellt sammanhang; kommunerna skulle vara stora nog för att utgöra egna bostads- och arbetsmarknadsregioner.⁶ Om samma princip hade applicerats idag hade vi, som vi såg i föregående avsnitt, haft betydligt färre kommuner. Bryter vi ner och studerar det regionala landskapet på kommunal nivå framkommer att kommunerna har mycket olikartade roller, ur ett boende- och arbetsperspektiv. Dock är det inte fullt så enkelt att kommunerna kan kategoriseras in i kategorierna "boendekommun" och "arbetskommun". Många kommuner är ett mellanting och detta är särskilt vanligt i Småland, som har många mindre industrikommuner.

I *Diagram 2* nedanför ser vi att kommunerna inom Småland och öarna har en stor spridning sett till utpendlingsintensitet, invånarantal och kvot mellan dag- och nattbefolkning. Om en kommun har en större dag- än nattbefolkning innebär detta att inpendlingen är högre än utpendlingen. I regionen är det 18 kommuner som har en större dag- än nattbefolkning. Att de större kommunerna tenderar att ha en hög dagbefolkningskvot är inte oväntat, exempelvis har Jönköping, Växjö och Kalmar detta som en följd av inpendling från omlandet. Flera av de kommuner som ligger i närheten av dessa tre kommuner har i regel även en hög utpendling och är relativt renodlade boendekommuner. I *Diagram 2* ser vi även att ett antal mellanstora kommuner placerar sig i den övre vänstra kvadranten, vilket indikerar att de fyller en viktig roll för sig själva och sitt omland när det gäller arbetstillfällen. Kommuner i denna kategori är exempelvis Oskarshamn, Vetlanda och Älmhult. Gotlands kommun har, i egenskap av ö, en något speciell position i sammanhanget. Gotland har ett negativt pendlingsnetto, men samtidigt en mycket låg andel av befolkningen som pendlar till annan kommun för att arbeta.

Förutom de mer distinkta kategorierna återfinns flera mindre kommuner som både är arbets- och boendekommuner. Detta innebär att de har ett positivt pendlingsnetto men samtidigt inte är egna centrum för en arbetsmarknadsregion eftersom en relativt hög andel av befolkningen pendlar till annan kommun för att arbeta. Dessa kommuner är å ena sidan beroende av en hög inpendling för att klara kompetensförsörjningen, å andra sidan beroende av externa arbetsmarknader för att den egna befolkningen ska ha sysselsättning. Exempel på kommuner i denna kategori är Gnosjö, Markaryd, Uppvidinge, Tranås, Emmaboda, Vimmerby, Gislaved samt Tingsryd.

Denna typ av kategorisering understryker det faktum att dagens arbetsmarknad är regional och att kommunerna ingår i förhållandevis komplexa relationer till varandra. Arbetskommuner är beroende av arbetskraftsutbudet i kommuner med en hög andel utpendlare och boendekommuner är beroende av att det finns ett utbud av arbetstillfällen i arbetskommunerna. Det finns även ett flertal kommuner som har en hög grad av självförsörjning men som ändå är beroende av externa arbetsmarknader. Detta beror på att invånarna i kommunen inte alltid har den kompetensprofil som de lokala arbetsplatserna efterfrågar. Särskilt vanligt är detta i mindre kommuner med större arbetsgivare.

⁶ Tillväxtanalys, 2017. *Regionala tillväxtpolitiska utmaningar – behov av strukture reformer och nya samverkanslösningar?* URL:

https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.416dbe7b15afcf416fcb2483/1493731669171/pm_2017_10_Regionala%20tillv%C3%A4xtpolitiska%20utmaningar.pdf

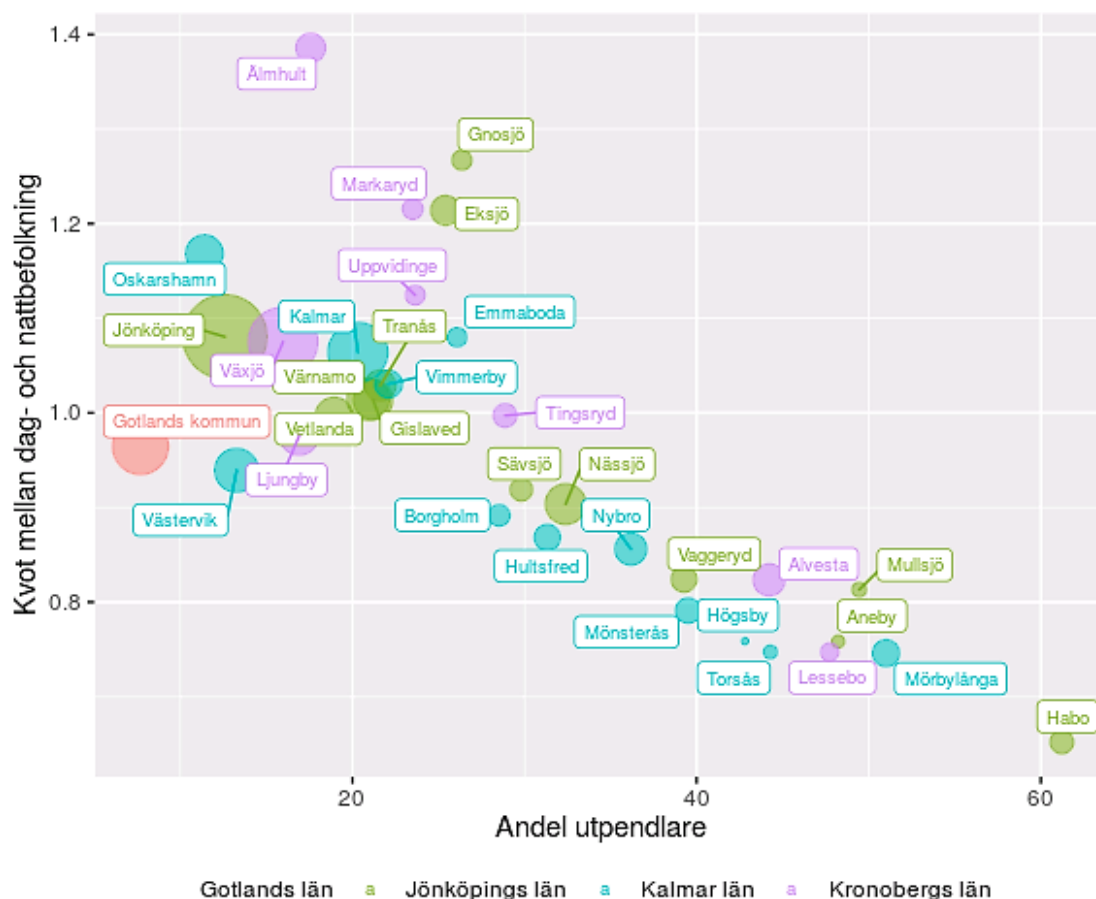
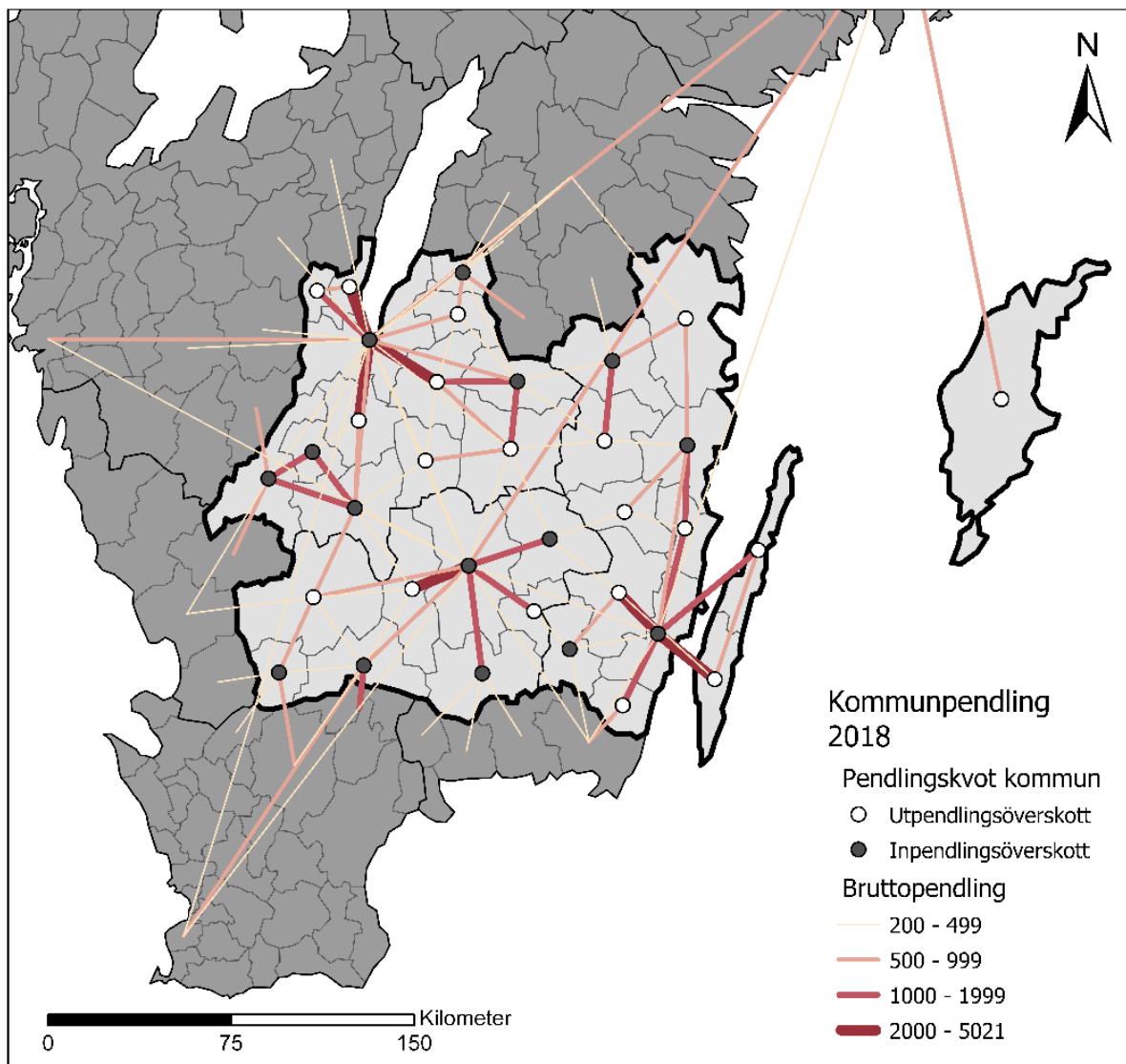

Diagram 2: Boende- och arbetskommuner i Småland och öarna, 2017. Storleken på bubblorna avgörs av invånarantal i respektive kommun. Källa: SCB

Kartan nedanför visar pendlingsrörelserna mellan kommunerna i Småland och öarna. Det är tydligt att en stor del av flödena är koncentrerade till de större kommunerna. Jönköpings kommun, som är den folkrikaste i regionen, har det största pendlingsområdet med relativt utpräglade pendlingskommuner som grannar. Ett liknande mönster återfinns även runt Växjö och Kalmar kommun. Det finns dock flera mindre kommuner som har ett positivt pendlingsnetto och som kan betraktas som arbetskommuner. Pendlingsområdet är i dessa fall dock mindre omfattande och inkluderar oftast endast ett fåtal kommuner. Kommuner med ett mer perifert läge, exempelvis Västervik, har ett relativt begränsat pendlingsomland, till denna kategori hör förstås även Gotland. Kartan visar även att det utomregionala pendlingsutbytet är betydande, särskilt för gränskommuner. Dock återfinns de största pendlingsrelationerna inom NUTS-2-området och samtliga är i relation till någon av de största kommunerna. Utbytet mellan de största kommunerna inom Småland och öarna är, som kartan visar, relativt begränsat. Att restiden överstiger 60 minuter mellan dem innebär att det är svårt att öka flödena mellan dem utan infrastrukturåtgärder.

Karta 2: Pendlingsrörelser på kommunal nivå, Småland och öarna. Linjerna visar summan av in- och utpendling mellan två kommuner.
Källa: SCB

Klimatpåverkande utsläpp, transporter och bredbandstillgång

För en gles och industriintensiv region likt Småland och öarna finns stora utmaningar när det gäller att minska de klimatpåverkande utsläppen. I egenskap av att vara en ö har Gotlands län i detta avseende särskilda förutsättningar då man är beroende av utsläppsintensiva transportmedel. Men även de övriga länen har sina utmaningar. Den utspridda lokaliseringen av industriföretag, vars varor behöver transporteras, skapar ett stort behov av tung trafik som behöver köra förhållandevis långa sträckor. Den tilltagande arbetsmarknadspendlingen ökar även antalet personresor i regionen och det är en utmaning att, trots en gles struktur, öka det kollektiva resandet.

Klimatpåverkande utsläpp och transport

I Småland och öarna uppgår de klimatpåverkande utsläppen⁷ till 7,6 ton per invånare, vilket är över riksgenomsnittet (5,2 ton per invånare). De största utsläppssektorerna i regionen är inrikes transporter, jordbruk samt industri. Att industrisektorn i hög utsträckning bidrar till regionens utsläpp beror på att industrin på Gotland har mycket höga utsläpp, särskilt i relation till länets befolkningsstorlek. Detta beror på att den mycket energiintensiva cementindustrin har en omfattande verksamhet i länet. Sett till inrikes transporter är utsläppen från denna sektor i Småland och öarna (2,1 ton per invånare) högre än i riket (1,7 ton per invånare). Om vi ser till denna sektor ligger samtliga av länen i Småland och öarna över riksgenomsnittet.

Under perioden 1990–2017 har de klimatpåverkande utsläppen i Småland och öarna minskat med 18 procent, vilket är en lägre minskning än i riket (-26 procent). Skillnaderna mellan länen i regionen, sett till minskningen av klimatpåverkande utsläpp under denna period, är betydande. I Kronobergs län har utsläppen minskat med 36 procent, i Jönköpings län med 21 procent, i Kalmar län med 18 procent och i Gotlands län med 3 procent. I regionen som helhet beror minskningen av de totala utsläppen under denna period främst på minskade utsläpp från egen uppvärmning av bostäder, el och fjärrvärme samt avlopp.

Tabell 1: Klimatpåverkande utsläpp per 1000 invånare, i tusentals ton, efter sektorer och län, 2017. Källa: Naturvårdsverket

	Gotlands län	Småland och öarna	Kalmar län	Riket	Jönköpings län	Kronobergs län
Produktanvändning (inkl. lösningsmedel)	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2	0.2
Avfall (inkl. avlopp)	0.2	0.2	0.2	0.1	0.2	0.2
Arbetsmaskiner	0.6	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3
Egen uppvärmning av bostäder	0.3	0.2	0.1	0.1	0.3	0.1
El och fjärrvärme	0.0	0.2	0.2	0.4	0.1	0.3
Jordbruk	4.9	1.8	2.4	0.7	1.2	1.2
Inrikes transporter	2.1	2.1	1.9	1.7	2.1	2.2
Industri (energi och processer)	29.3	2.6	1.4	1.7	0.3	0.2

⁷ Den regionala utsläppsstatistiken är inte konsumtionsbaserad. Det innebär att de utsläpp vår konsumtion skapar i utlandet inte inkluderas i statistiken. Inte heller flygresor utomlands är medräknade. På nationell nivå visar beräkningar att de konsumtionsbaserade utsläppen uppgår till drygt 9 ton per invånare.

Totalt	37.57	7.57	6.86	5.21	4.72	4.67
---------------	-------	------	------	------	------	------

I diagrammet nedan redovisas de koldioxidutsläppen från transportsektorn, nedbrutet på undersektorer, i Småland och öarna. Sedan nittioalet har utsläppen från sektorn minskat med 7 procent, vilket är en låg minskningstakt. Personbilstrafiken står för den största delen av utsläppen inom sektorn och dess höga andel är till viss del en avspeglning av regionens glesa struktur. Den genomsnittliga körsträckan per bil är högre i länen än i riket och kollektivtrafikens marknadsandel lägre. Förutom personbilstrafiken är det utsläppen från lätta och tunga lastbilar som står för merparten av transportsektorns totala utsläpp. Totalt står de båda trafikslagen för en tredjedel av sektorns totala utsläpp och sedan nittioalet har utsläppen från dem ökat med 25 procent.

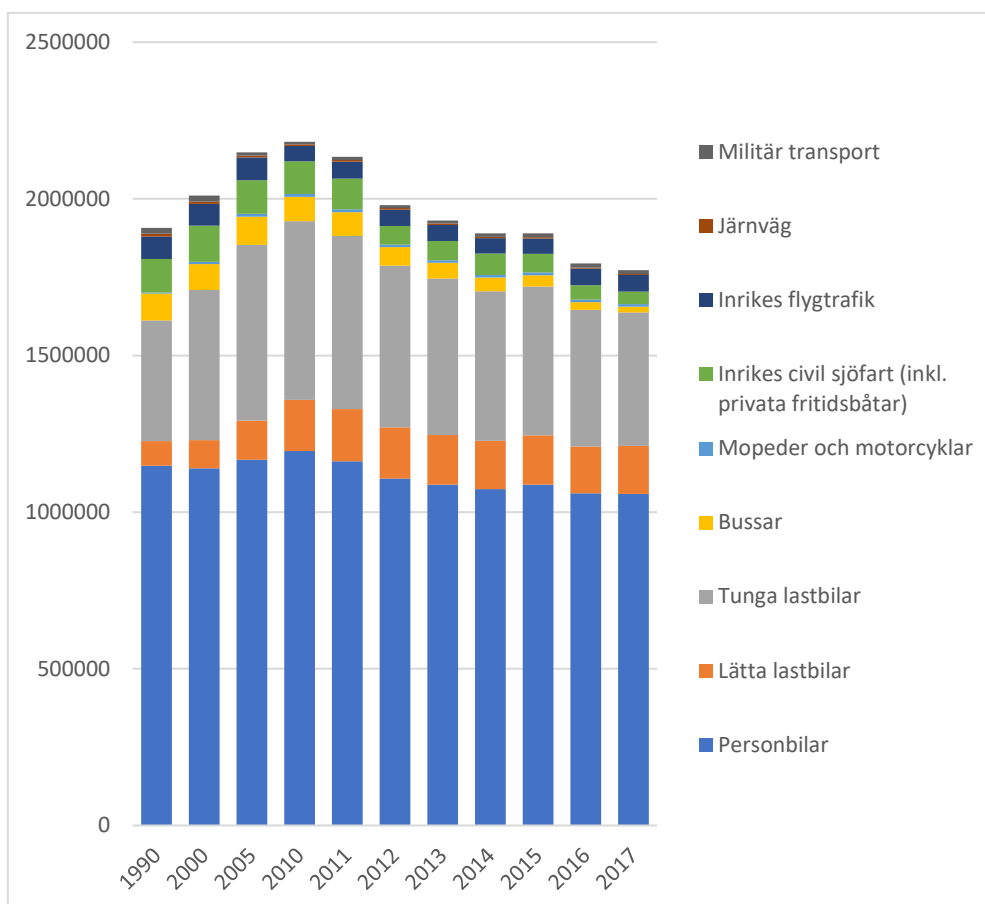

Diagram 3: Koldioxidutsläpp från transportsektorn i Småland och öarna, fördelat efter undersektorer, 1990–2017. Källa: Naturvårdsverket

Tillgång till höghastighetsbredband

Tillgång till höghastighetsbredband är i flera fall en förutsättning för att kunna bedriva näringsverksamhet eller kunna ta del av samhällsviktiga tjänster. En stabil och snabb uppkoppling kan i teorin minska platsberoende och överbygga fysiska avstånd. För en yttor region likt Småland och öarna är ett välutvecklat bredbandsnät därför en viktig framtidsfråga. Det finns idag ett nationellt mål som säger att hela Sverige ska ha tillgång till, eller vara i absolut närhet till, bredband med en hastighet på minst 100 Mbit per sekund.

I riket har 91,2 procent av hushållen tillgång till höghastighetsbredband.⁸ I Småland och öarna har hushållen i länen Gotland, Jönköping och Kronoberg en något högre tillgång än i riket. Tillgången är som lägst i Kalmar län där 85,1 procent av hushållen har tillgång till eller är i direkt närhet till en bredbandsuppkoppling med en hastighet på minst 100 Mbit/s. Bredbandstillgången är dock betydligt lägre i glesbygder. I riket har 59 procent av hushållen på glesbygden tillgång till höghastighetsbredband. Glesbygderna i Småland och öarna har en högre tillgång än i riket när vi ser till länen Gotland (88,9 procent), Jönköping (65,7 procent) och Kronoberg (76,5 procent), men en lägre i Kalmar län (45,1 procent).

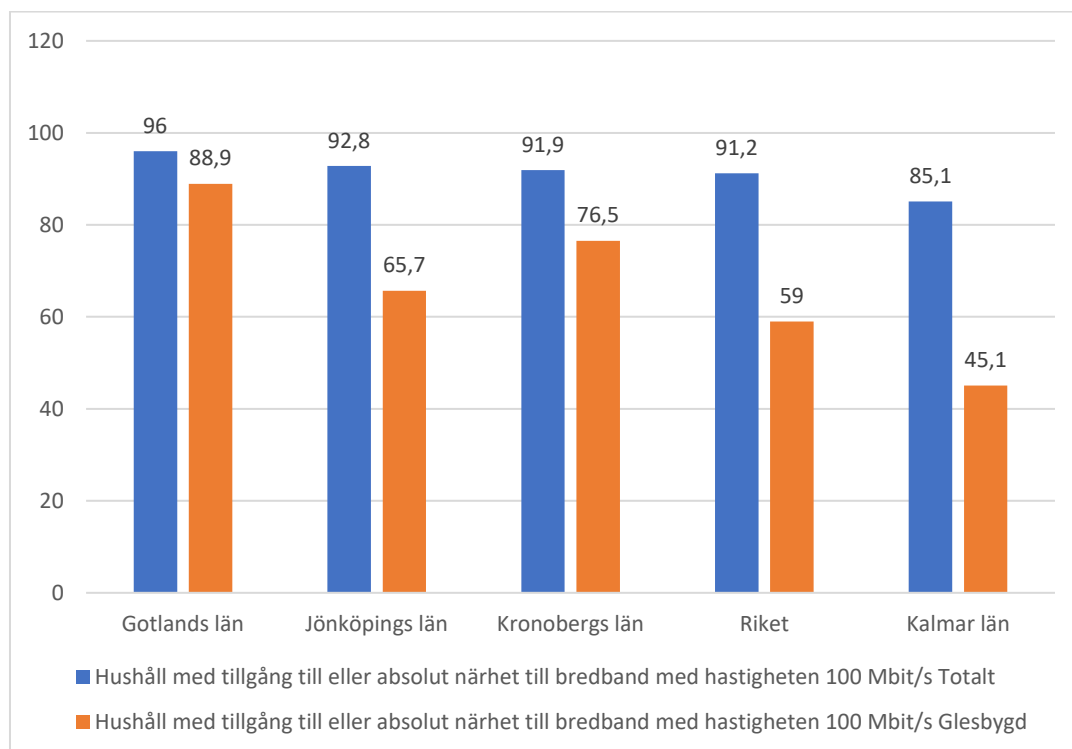

Diagram 4: Andelen hushåll med tillgång till eller absolut närhet till bredband med hastigheten 100 Mbit/s. Källa: Post- och telestyrelsen

Sårbarhet och specialiseringar

Företag lokaliserar sig där de förväntar sig att åtnjuta flest fördelar. Faktorer som påverkar lokaliseringen av företag är bland annat transportkostnader, närhet till underleverantörer, närmarknadens storlek, stordriftsfördelar, markpriser, arbetskraftsutbud och löneläge. Beroende på vilken bransch företaget opererar inom varierar lokaliseringspreferenserna. Ett varuproducerande företag värdesätter i regel lägre transportkostnader och låga markpriser framför en stor närmarknad. Detta beror på att varor går att transportera över långa avstånd med bibehållen vinst. För mer service- och tjänstebetonade näringar tenderar befolkningstäta geografier att erbjuda fler fördelar, exempelvis stora närmarknader och närhet till en välutbildad arbetskraft.⁹

Under de senaste decennierna har *smart specialisering* i allt högre utsträckning framförts som en huvudstrategi för att utveckla konkurrenskraftiga regioner inom Europa. Strategin innebär att regioner ska satsa på näringar de har en komparativ fördel inom. Detta innebär inte att man endast ska arbeta med

⁸ Här definierat som hushåll med tillgång eller absolut närhet till bredband med hastigheten 100 Mbit/s

⁹ Tillväxtanalys. *Varför är vissa platser mer attraktiva för boende än andra? 2014*, s.26-28. URL: <https://www.tillvaxtanalys.se/publikationer/pm/pm/2014-07-01-varfor-ar-vissa-platser-mer-attraktiva-for-boende-an-andra----en-forskningsoversikt-om-de-faktorer-som-skapar-boendeattraktivitet.html>

befintliga näringar, utan även inom näringar där det bedöms finnas en tillväxtpotential.¹⁰ En viktig utgångspunkt är dock att en geografi är inbäddad i en viss spårbundenhet, eller stigberoende. Detta innebär att nya näringar inte växer fram i ett vakuum utan ofta är en produkt av existerande kunskaper och förhållanden som redan finns på platsen. Därför är det viktigt att hitta skärningar i det befintliga näringslivet som med tiden kan leda till fruktsamma utvecklingsförlopp.¹¹

Att vara specialiserad inom en bransch är i flera fall en konkurrensfördel. För mindre geografier kan en hög koncentration av företag inom en specifik bransch skapa täthetsfördelar, som annars främst återfinns i städerna, inom den specifika näringen. Detta innebär att den aktuella geografien blir särskilt attraktiv för företag inom den aktuella branschen att stanna kvar i geografin och det blir även intressant för företag i andra geografier inom denna bransch att lokalisera sig till platsen. Detta är vad man brukar benämna som kluster, vilket är ett verktyg för att skapa en platsbundenhet i en global tillvaro.¹² Starka specialiseringar kan dock leda till en hög sårbarhet om branschen man är specialiserad inom är på nedgång. Studier pekar även på att en överdriven specialisering inom lokala ekonomier på sikt är hämmande för långsiktig tillväxt.¹³ Specialiseringsarbetet bör därför även kompletteras med att främja en diversifiering, antingen genom nya arbetsställen på platsen eller genom regionförstoring.

Specialisering i Småland och Öarna

Sedan lång tid har Smålandslänet varit utpräglade industriregioner. Denna tradition är tydlig än idag och regionen är den mest industriintensiva jämfört med övriga NUTS2-regioner i Sverige. Totalt har regionen en specialiseringskvot som överstiger 1,1 inom 16 branscher, varav 11 av dem tillhör industrisektorn. De högsta specialiseringskvoterna återfinns inom, i rangordning: träindustrin, gummi- och plastindustrin, övrig tillverkning, metallindustrin, maskinindustrin samt jord- och skogsbruk. Det är dock viktigt att notera att en hög specialiseringskvot inte med nödvändighet innebär att en hög andel av jobben i regionen finns inom branschen, liksom att en låg specialiseringskvot inte behöver innebära att få arbetar inom den aktuella branschen. Exempelvis finns 4 procent av jobben i regionen inom transportsektorn, men specialiseringskvoten ligger endast på 1. Sett till antal arbeten är de största branscherna i regionen, efter rangordning: utbildning, hälso- och sjukvård, byggverksamhet, vård och omsorg med boende, detaljhandel, offentlig förvaltning samt maskinindustrin. Om vi använder oss av en grövre branschindelning är industrisektorn den största privata sektorn i regionen.

¹⁰ Tillväxtverket. *Vad är smart specialisering?* URL: <https://tillvaxtverket.se/amnesomraden/regional-kapacitet/smart-specialisering/vad-ar-smart-specialisering.html>+

¹¹ Henning, Martin. *Innovation och regional omvandling - Från skånska kluster till nya kombinationer*. URL: <https://docplayer.se/10713641-Innovation-och-regional-omvandling-fran-skanska-kluster-till-nya-kombinationer.html>

¹² NUTEK. *Klistriga kluster eller globala glidare – Den globala dynamikens paradoxala betydelse i den globaliserade ekonomin*. URL: http://tillvaxtverket.eprint.se/System/TemplateView.aspx?p=E-View&id=a9db685cd5fb45809363bac7edf09210&l=t&cat=%2FPublikationer%2FEndast%20f%C3%B6r%20nedladdning&tc=%2FWeb%2FText%2FTopp_Listvy_App3&page=113

¹³ (Feldman och Audretsch, 1999; Glaeser m fl, 1992). Feldman, Maryann och David Audretsch (1999), "Innovation in cities: Science-based diversity, specialization and localized competition", *European Economic Review*, vol 43, nr 2, s 409–429. Glaeser, Edward, Hedi Kallal, José Scheinkman och Andrei Shleifer (1992), "Growth in Cities", *The Journal of Political Economy*, vol 100, nr 6, s 1126-1152.

Arbetsmarknadsregionerna inom Småland och öarna har olika karaktär sett till i vilken utsträckning de är specialiserade inom olika branscher. Den allmänna specialiseringen är som högst i de mindre och industriintensiva arbetsmarknadsregionerna. Med allmän specialisering avses den generella avvikelser från riksgenomsnittet sett till branschfördelning. Exempelvis har regionerna Värnamo, Vetlanda och Vimmerby samt Oskarshamn en hög allmän specialiseringsgrad. Specialiseringen är något lägre i de större arbetsmarknadsregionerna och Gotland, vilket beror på att näringslivsstrukturen där inte avviker lika mycket från riksgenomsnittet. Vanligtvis har större geografier en något lägre grad av specialisering som en följd av att fler branscher finns representerade där.

I *Diagram 5* ser vi att nästan samtliga arbetsmarknadsregioner i Småland och öarna har en specialisering inom tillverkning. Undantaget är Gotland som istället har en specialisering inom jord- och skogsbruk, hotell- och restaurang samt personliga och kulturella tjänster; det är branscher med nära anknytning till turistsektorn. Även övriga arbetsmarknadsregioner i Småland och öarna har en viss specialisering inom jord- och skogsbrukssektorn. I övrigt sticker Älmhults arbetsmarknadsregion och Oskarshamns arbetsmarknadsregioner ut, där Älmhult har en hög specialisering inom företagstjänster och handel medan Oskarshamn har en hög specialisering inom energisektorn.

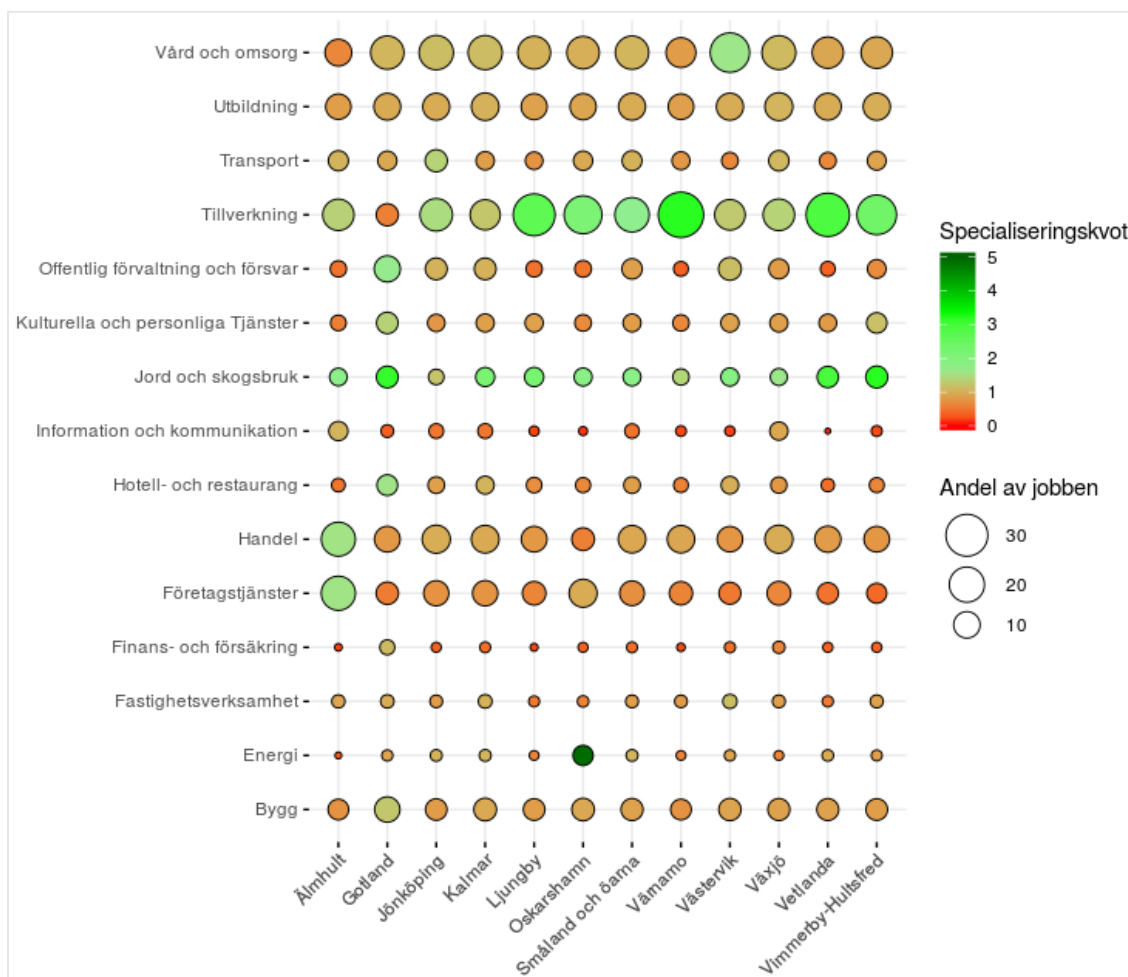

Diagram 5: Specialiseringskvot och andel sysselsatta inom branschen (i arbetsmarknadsregionen), grov branschnivå, 2017. Källa: SCB

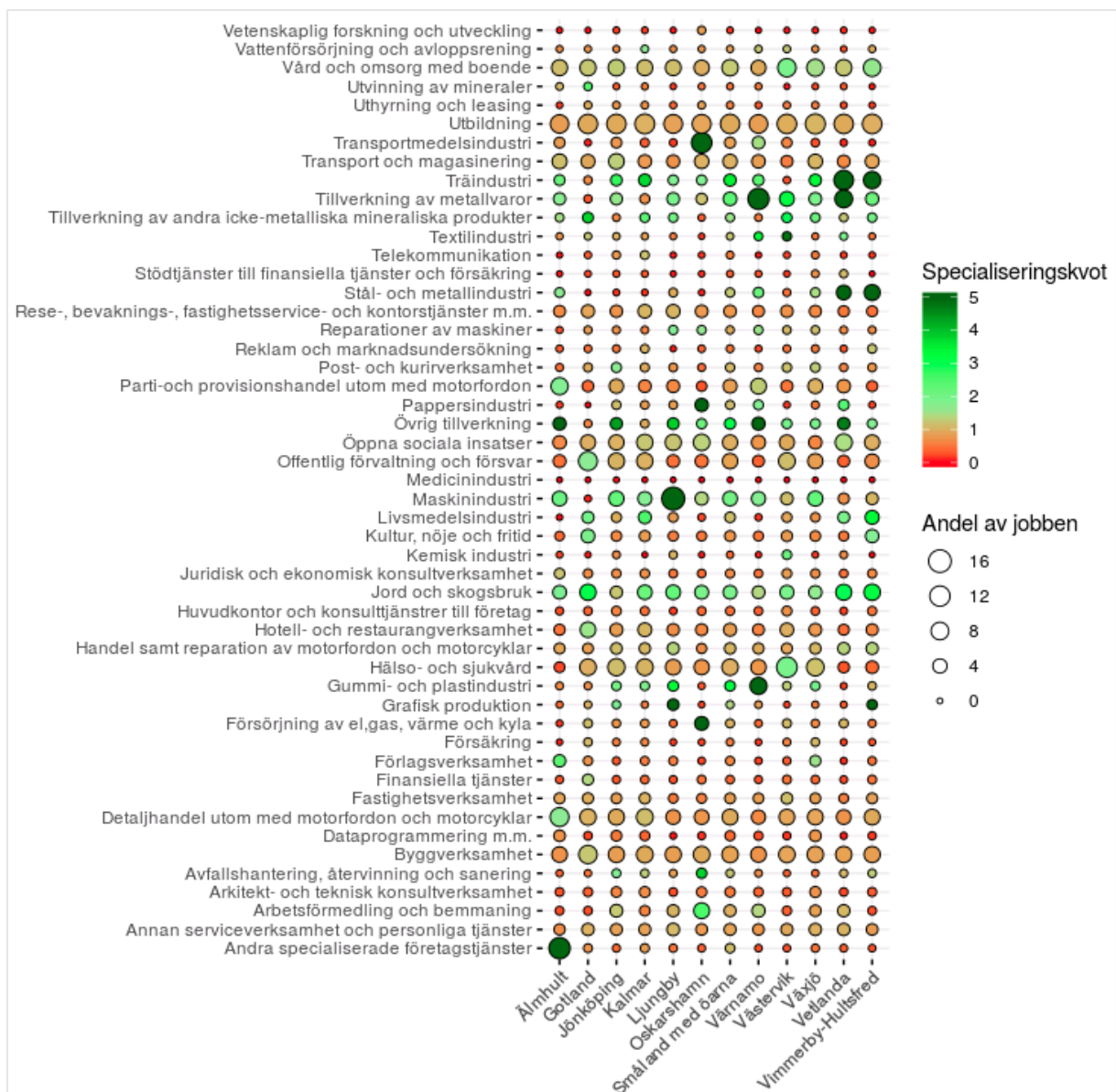

Diagram 6: Specialiseringskvot och andel sysselsatta inom branschen (i arbetsmarknadsregionen), fin branschnivå, 2017. Källa: SCB

Sårbarhet i Småland och Öarna

Det finns flera olika mått att använda när man studerar sårbarhet. I regel syftar sårbarhet till att identifiera hur beroende en geografi är av enskilda arbetsgivare eller branscher. Ett stort beroende riskerar att resultera i negativa konsekvenser vid externa chocker, exempelvis att efterfrågan inom en bransch minskar avsevärt.¹⁴ I denna rapport har vi valt att studera hur stor andel av jobben som är koncentrerade till de fem största branscherna och hur många branscher som finns representerade i respektive geografi. En hög koncentration av arbetstillfällena till de fem största branscherna indikerar en låg diversifiering (spridning) och därmed en hög sårbarhet. Antalet representerade branscher indikerar graden av diversifiering men tar dock inte hänsyn till fördelningen av antalet arbetstillfällen branscherna emellan.

I regel är branschbredden större i geografier med ett högt invånarantal. En stor närmarknad öppnar upp för fler möjliga branscher. Denna tendens är tydlig även i Småland och Öarna, vilket syns i *Diagram 7*. De tre största arbetsmarknadsregionerna har flest antal branscher representerade och en förhållandevis låg koncentration till de största branscherna på mellan 13-15 procent. Motsatt förhållande råder i arbetsmarknadsregionerna Oskarshamn och Älmhult, där mer än var tredje sysselsatt är verksam inom någon av de fem största näringarna. I regionerna Vetlanda och Ljungby uppgår koncentrationen till drygt 25 procent och i Vimmerby samt Värnamo till ungefär 20 procent. Bland de mindre arbetsmarknadsregionerna är det Gotland och Västervik som har den lägsta graden av sårbarhet, åtminstone sett till koncentrationsgraden.

Graden av sårbarhet är till stora delar en geografisk fråga. Om kommunen ingår i en större arbetsmarknadsregion minskar koncentrationsgraden och branschbredden ökar. I teorin finns det två sätt att minska sårbarheten; antingen genom att främja en inomkommunal diversifiering eller att ta del av en större arbetsmarknadsgeografi. Fysiska avstånd och begränsad infrastruktur kan dock vara försvårande faktorer för en del kommuner som vill minska sårbarheten genom en förstoring av den funktionella geografin. I dessa fall ökar sårbarheten än mer och självberoendet blir påtagligt. I *Diagram 7* framgår att kommunerna har en högre generell sårbarhet än LA-regionerna eftersom de är mindre sett till såväl yta som invånarantal. Totalt har 39 procent av kommunerna i Småland och Öarna en koncentrationsgrad som överstiger 33 procent, i två av dem (Emmaboda och Mullsjö) ligger nivån på över 50 procent. Gemensamt för flera av kommunerna med en hög sårbarhet är att det finns en eller ett fåtal dominanta arbetsgivare i kommunen.

En rimlig fråga är förstås om en hög koncentrationsgrad och en låg branschspridning alltid är negativ. I Tillväxtverkets publikationer *Sårbara kommuner 2016*¹⁵ framkommer att antalet sårbara kommuner har minskat de senaste åren. En huvudorsak till nedgången är att antalet anställda inom de största företagen minskat, vilket leder till en minskad sårbarhet. Ett sådant exempel är Torsås kommun i Kalmar län, som 2011 klassades som genuint sårbar men 2016 ansågs inte vara sårbar alls. Detta beror på nedläggningar av större företag. Självfallet är en sådan utveckling ingenting positivt om inte de arbetstillfällen som försvinner ersätts med nya. För en liten kommun är närvaron av större och exportintensiva företag, ofta i

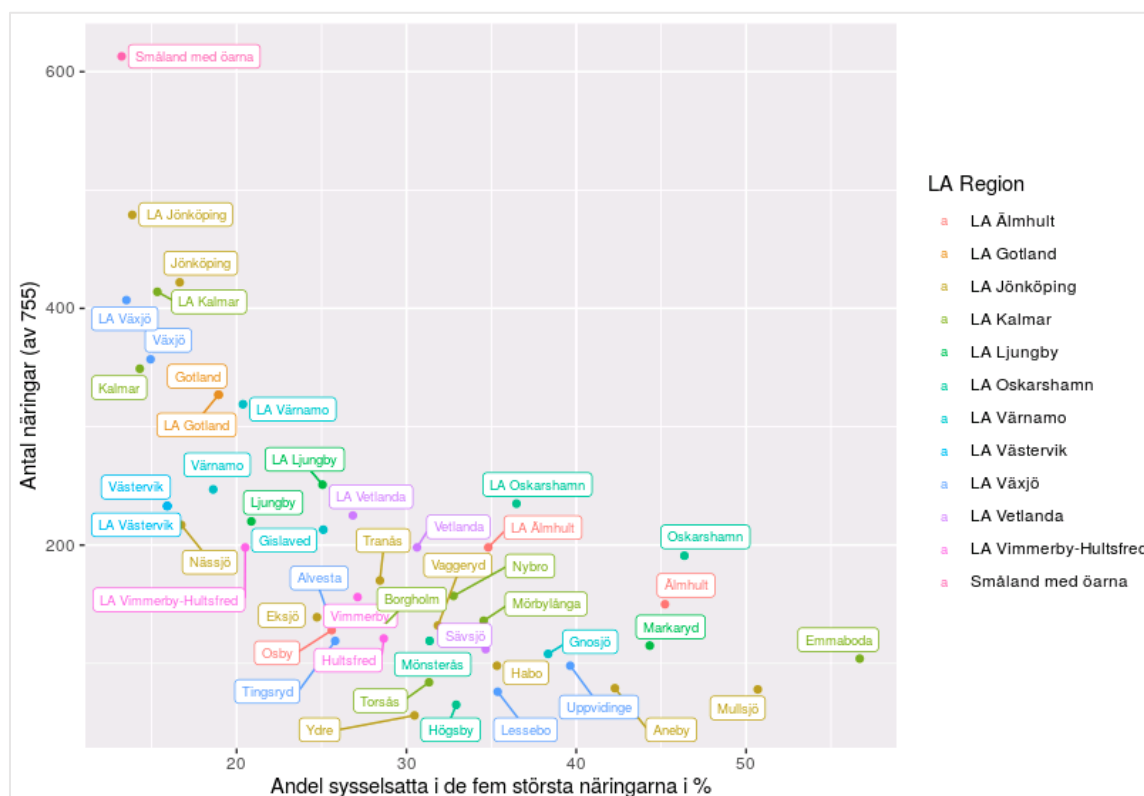
¹⁴ Tillväxtanalys, 2011. *Föreställningar om regional sårbarhet*. URL:

https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.1d7fbce414d2f83fc769ee8d/1431501851268/Foreställning_om_regional_sårbarhet_PM%202011_48.pdf

¹⁵ Tillväxtverket, 2018. *Sårbara kommuner 2016*. URL:

<https://tillvaxtverket.se/download/18.3e7f7bdf159ecbe0f30168e3/1485865561417/S%C3%A5rbara%20kommuner%202016.pdf>

tillverkningssektorn, ett viktigt inslag för att kompensera för en liten närmarknad. Hur sårbar en kommun de facto är varierar från fall till fall och är ofta avhängigt hur konkurrenskraftigt det aktuella företaget är, om det har ett lokalt ägande och om det är verksamt i en bransch som är utsatt för internationell konkurrens. Dock är det viktigt att omsätta kunskapen om sin egen sårbarhet och utveckla förebyggande strategier, exempelvis genom att främja kompetensförsörjningen till de lokala företagen, stärka infrastrukturen och näringslivsklimatet i kommunen.

Omställning och tillväxt

I tidigare avsnitt har vi studerat det regionalekonomiska nuläget och förutsättningarna för Småland och öarna. Följande avsnitt syftar till att studera den regionalekonomiska utvecklingen i regionen. Ett vanligt begrepp att använda i dessa sammanhang är "omställning". Faktum är att ekonomin ständigt befinner sig i en omställning och resultatet av denna process mäter vi genom ekonomisk tillväxt, jobbtillväxt och befolkningstillväxt. För en hållbar tillväxt är det viktigt att dessa tre faktorer är i balans med varandra. En god produktivitet utveckling är viktig för att klara den globala konkurrensen, särskilt inom exporterande näringar. Men om tillväxten endast sker genom automatiseringar och rationaliseringar finns en risk att antalet försörjningstillfällen i regionen minskar, vilket på sikt leder till ett minskat befolkningsunderlag. Ett minskat befolkningsunderlag leder i sin tur till en svag närmarknad som hämmar diversifiering och skapar svårigheter för företag att rekrytera arbetskraft. Samtidigt är en hög befolkningstillväxt inget eftersträfvansvärt om inte antalet arbetstillfällen ökar i en motsvarande omfattning. Risken är då att arbetslösheten och utanförskapet ökar. När dessa faktorer hamnar i obalans med varandra riskerar drabbade geografier att hamna i en negativ spiral; ett vikande befolkningsunderlag leder till ett minskat skatte- och serviceunderlag, vilket försvagar attraktiviteten än mer.¹⁶

Näringslivet är under ständig förändring. Varje dag startar nya företag samtidigt som andra läggs ned. Över tid resulterar denna dynamik i att näringslivsstrukturen förändras och i denna förändringsprocess finns det vinnande och förlorande geografier. Strukturuomvandling är i grunden någonting positivt för ett land. Enkelt sagt innebär strukturuomvandling att resurser förflyttas från mindre produktiva branscher till mer produktiva branscher. Om denna resursförflyttning inte sker riskerar ett land att hamna i stagnation.¹⁷ Över tid har Sverige hanterat strukturuomvandlingen på ett framgångsrikt sätt. Den främsta anledningen till detta är att politik och ekonomiska system är fokuserade på att främja individers omställning snarare än att skydda och bevara branscher och företag som inte längre varit konkurrenskraftiga. Risken med att skydda stagnerande branscher, exempelvis varvsbranschen, är att man skapar destruktiva inlåsnings effekter. Personer och kapital som skulle vara mer produktiva om de varit verksamma inom andra branscher fastnar istället i mindre värdeskapande sammanhang. Utmaningen för ett land eller en region är därför att främja en omställning där resurser och individer förflyttas från icke-produktiva näringar till produktiva näringar; en utmaning som inte är helt enkel.

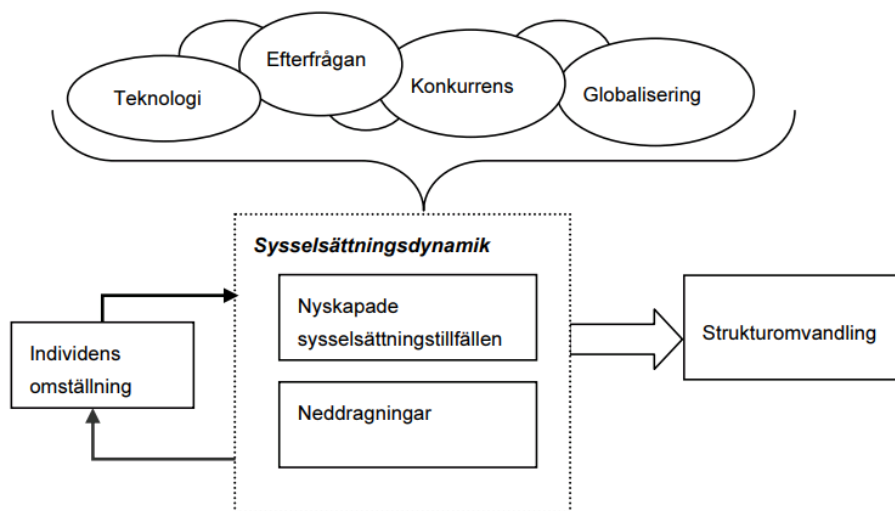
Drivkrafterna bakom strukturuomvandling är flera. Huvudfaktorer är dock teknikutveckling och förändrade konkurrensförhållanden. Förändringar i dessa faktorer resulterar på sikt till synbara förändringar i Sveriges regioner, vilket illustreras i modell 1¹⁸. Den tilltagande globaliseringen under senare decennier har ökat

¹⁶ Denna typ av "kumulativa processer" är vad Gunnar Myrdal benämnde som "baksugseffekter". Myrdal pekade bl.a. på att dessa självförstärkande processer motverkade konvergens och istället förstärkte divergensen inom ett land. Se exempelvis: Gustafsson, Bo. *Ekonomporträttet: Gunnar Myrdal (1898-1987)*. URL: <https://www.nationalekonomi.se/filer/pdf/26-8-bg.pdf>

¹⁷ NUTEK 2005, *Årsbok 2005*, s. 14-15. URL: <http://tillvaxtverket.eprint.se/System/TemplateView.aspx?p=E-View&id=91f7dd984aa54acf918d6ac0f74983dc&q=%C3%A5rsbok>

¹⁸ SOU 2008:21. *Permanent förändring – Globalisering, strukturuomvandling och sysselsättningsdynamik*. URL: <https://www.regeringen.se/49bb38/contentassets/7c5276366b5640f092f78215ea4fbb18/permanent-forandring---globalisering-strukturuomvandling-och-sysselsattningsdynamik-sou-200821>

förändringstakten inom dessa faktorer och således även hastigheten på strukturomvandlingen.¹⁹ Detta kan illustreras genom en mängd exempel. Exempelvis har teknikutvecklingen inom mobiltelefonbranschen slagit ut både Ericsson och Nokia och från denna marknad, något som inte hade varit möjligt utan den globala konkurrensen från Asien och Nordamerika. Det finns även exempel på när konkurrensförhållanden, i form av löner, pådriver strukturomvandlingen. Detta syns framförallt inom tillverkningsindustrin där enklare manuell tillverkning successivt utlokaliseras från Sverige till låglöneländer.²⁰

Modell 1: Strukturomvandlingens drivkrafter och observerade konsekvenser. Källa: Långtidsutredningen 2008

Nationalekonomen Joseph Schumpeter menade att "kreativ förstörelse" är en nödvändighet för att skapa långsiktig tillväxt. Med kreativ förstörelse menar Schumpeter att nya innovationer leder till att äldre företag som inte ställer om kommer att slås ut från marknaden. Detta är dock i sig ingenting negativt ur ett långsiktigt perspektiv utan innebär att resurser frigörs som sedan kan allokeras i mer framgångsrika näringar.²¹ En strukturomvandling som totalt sett skapar större värden kan dock ha negativa konsekvenser för enskilda individer och geografier. Det finns inga garantier att nya arbetstillfällen växer fram på samma platser som arbetstillfällen försvinner. I Sverige har strukturomvandlingen varit framgångsrik på nationell nivå samtidigt som den regionala divergensen har ökat. Detta beror på att företagens lokaliseringsspreferenser varierar mellan olika branscher. I Sverige har detta inneburit att befolkningstäta geografier växt då det framförallt är service- och tjänstenärings som har växt fram samtidigt som antalet industrijobb minskat.²²

Ur ett geografiskt perspektiv kan därför strukturomvandlingen hanteras på två olika sätt: 1) genom att främja en omflyttning av invånare från krympande till växande områden, eller; 2) genom att arbeta för att neutralisera de negativa konsekvenser som drabbat regioner med svag omställningsförmåga. Historiskt sett

¹⁹ NUTEK, 2007. Årsbok 2007, s.22 URL: <http://tillvaxtverket.eprint.se/System/TemplateView.aspx?p=E-View&id=104ade669952430e9801e05b44c8fa38&q=%C3%A5rsbok>

²⁰ NUTEK, 2006. Årsbok 2006, s.83. URL: <http://tillvaxtverket.eprint.se/System/TemplateView.aspx?p=E-View&id=f1a01536a6834ddb92185efdf9e9e&q=%C3%A5rsbok>

²¹ ITPS, 2006. *Konsten att överleva – Studie om stora företagsnedläggningar i Europa och USA*. URL: <https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.6a3ab2f1525cf0f4f9a70d4/1454413776209/Konsten%20att%20%C3%B6verleva-06.pdf>

²² NUTEK, 2009. Årsbok 2009, s. 96. URL: <http://tillvaxtverket.eprint.se/System/TemplateView.aspx?p=E-View&id=1c36f8dba26048f78c56627e45e48b55&q=%C3%A5rsbok>

har båda strategierna använts i Sverige. När skogsindustrin rationaliserades införde staten så kallade omflyttningsbidrag som invånare erhöll om de flyttade från ett "svalt" område till ett "hett" område. Parallellt har det även funnits utjämnande insatser, inte minst kommunutjämningsbidragen som brukar beskrivas som den "stora regionalpolitiken". Den regionala utvecklingspolitiken, som strävar efter att främja hållbar tillväxt i alla Sveriges delar, är i sammanhanget den "lilla regionalpolitiken" och även denna är i grunden en insats som syftar till att ge likvärdiga förutsättningar för tillväxten i geografiskt olika sammanhang. Genom historien har den regionala utvecklingspolitiken antagit olika former. I början handlade den framförallt om att främja omlokaliseringar, genom så kallad aktiv lokaliseringspolitik, från växande marknader till krympande marknader. Staten arbetade även med att utplacera myndigheter och förvaltningar i olika delar av Sverige för att balansera arbetsmarknadens utveckling. De senaste decennierna har utvecklingspolitiken i allt högre utsträckning kommit att handla om att främja tillväxtförutsättningarna utifrån ett nedifrånperspektiv, där respektive region ska hitta vägar för att främja den inomregionala tillväxtförmågan.²³

Omställning i Småland och öarna

I förra kapitlet lyfte vi fram att en hållbar tillväxt innebär en balans i utvecklingen av faktorerna produktivitet, antal arbetstillfällen och befolkning.²⁴ I detta kapitel ska vi, med utgångspunkt i de nämnda faktorerna, studera hur den regionalekonomiska utvecklingen i Småland och öarna har sett ut mellan 2007-2018. Anledningen till att vi har valt tidsperioden 2007-2018 är att den inkluderar finanskrisen som fick stort genomslag på utvecklingen i Sveriges olika regioner.

Perioden 2007-2018 uppgick jobbtillväxten i Sverige till 10 procent. Återhämtningen efter finanskrisen gick snabbt och en ihållande högkonjunktur, pådriven av den inhemska konsumtionen, har genererat en god jobbutveckling. Tillväxten har dock inte utvecklats lika mellan regionerna. Av de 69²⁵ arbetsmarknadsregionerna i Sverige har endast sex haft en jobbtillväxt som överstiger riksgenomsnittet. Framförallt är det arbetsmarknadsregionerna Stockholm-Solna, Göteborg och Malmö-Lund som drar upp riksgenomsnittet. Av den totala tillväxten i landet stod de tre regionerna för 84 procent, trots att de endast stod för hälften av antalet jobb i Sverige vid utgången av 2007. Förutom storstadsregionerna är det nästan uteslutande arbetsmarknadsregioner med en större stad som har haft en tillväxt i antalet jobb under perioden, bland annat Norrköping, Linköping och Halmstad. Samtidigt har antalet jobbtillfällen minskat sedan finanskrisen i 52 procent av LA-regionerna.

Även i Småland och öarna präglas utvecklingen av divergens snarare än konvergens. Regionen har som helhet haft en jobbtillväxt på 3,7 procent (13 843 personer) perioden 2007-2018. Drygt 89 procent av tillväxten kan tillskrivas LA-regionerna Jönköping, Växjö och Kalmar, resterande andelar har regionerna Älmhult och Gotland stått för. Detta innebär att fem av elva arbetsmarknadsregioner i Småland och öarna har återhämtat sig sedan finanskrisen. Relativt sett har jobbutvecklingen varit som svagast i regionerna

²³ Tillväxtanalys, 2012. *Från aktiv lokaliseringspolitik till regional politik*. URL: https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.1694230714d5b805006aed7c/1432283677156/WP_PM_2012_18.pdf

²⁴ Med befolkning menar vi i detta avsnitt invånare som är i arbetsför ålder (20-64 år)

²⁵ LA-regioner 2018, URL: <https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter-amne/arbetsmarknad/sysselsattning-forvarvsarbete-och-arbetstider/registerbaserad-arbetsmarknadsstatistik-rams/produktrelaterat/Fordjupad-information/lokala-arbetsmarknader-la/forteckning-over-lokala-arbetsmarknader/>

Västervik, Vimmerby-Hultsfred samt Ljungby. När vi ser till den kommunala nivån blir det uppenbart att omställningen sedan finanskrisen har varit svår för flera av dem. Av 34 kommuner har 22 av dem inte återhämtat de arbetstillfällena som försvann i samband med finanskrisen. Framförallt är det mindre men industriintensiva kommuner som har haft en svag jobbtillväxt, exempelvis Torsås, Lessebo samt Gislaved. Men det finns undantag. Förutom de större kommunerna i regionen har även ett antal mindre industriintensiva kommuner haft en jobbtillväxt under perioden, exempelvis Mörbylånga, Markaryd samt Gnosjö.

Av jobbtillväxten i Småland och öarna under perioden 2007-2018 stod den privata sektorn för 49 procent av tillväxten. Totalt ökade antalet arbeten inom sektorn med 2,6 procent, vilket var långt under riksgenomsnittet (12 procent) och den tredje lägsta tillväxttakten jämfört med övriga regioner. Samma period ökade antalet arbeten inom den offentliga sektorn i Småland och öarna med 6 procent, vilket var något över riksgenomsnittet (5,6 procent). Den högsta jobbtillväxten inom den privata sektorn har skett i arbetsmarknadsregionerna Jönköping (9,3 procent), Älmhult (9,1 procent), Gotland (5,7 procent) samt Växjö (3,1 procent). I Kalmar arbetsmarknadsregion växte den privata sektorn med 0,8 procent. Övriga arbetsmarknadsregioner inom Småland och öarna hade under perioden en negativ jobbutveckling inom den privata sektorn. Kraftigast nedgång registrerades i Västervik (-9,2 procent) och Ljungby (-5,5 procent). Den offentliga sektorn växte i sju av elva regioner. Undantagen var Vetlanda, Oskarshamn, Gotland samt Vimmerby-Hultsfred. Störst jobbökning inom den offentliga sektorn hade arbetsmarknadsregionerna Växjö (11,6 procent), Älmhult (10,5 procent), Kalmar (9,8 procent) samt Jönköping (7,6 procent).

Antalet anställda inom den privata sektorn har under perioden 2007-2018 minskat i 22 av de 34 kommunerna i Småland och öarna. Trots att de tre största kommunerna i regionen – Jönköping, Kalmar och Växjö – endast stod för en tredjedel av de privata yrkena 2007 har de stått för 81 procent av jobbtillväxten inom sektorn. Av kommunerna i regionen hade Jönköping, Älmhult samt Kalmar en jobbtillväxt inom den privata sektorn som översteg riksgenomsnittet. Antalet privata yrken ökade även i kommunerna Mörbylånga, Oskarshamn, Tranås, Gnosjö, Eksjö, Markaryd samt Vimmerby. Under samma period ökade antalet anställda inom den offentliga sektorn i 26 av 34 kommuner. Endast i två av kommunerna, som hade en minskning av privata arbetstillfällen, var ökningen av offentliga jobb tillräcklig för att kompensera nedgången i antalet privata arbetstillfällen. Av de nya jobben inom den offentliga sektorn i Småland och öarna återfanns 67 procent i de tre största kommunerna. Med andra ord var jobbökningen inom den offentliga sektorn inte lika koncentrerad som jobbtillväxten inom den privata sektorn.

Det finns en stark korrelation mellan jobb- och arbetskraftstillväxt. I Småland och öarna ökade antalet personer i arbetsför ålder med 3,1 procent mellan 2007-2018 och i riket uppgick ökningen till 7,8 procent. I södra delarna av Sverige hade Småland och öarna den svagaste arbetskraftstillväxten. Stockholms tillväxt uppgick till 17,6 procent och Sydsveriges till 8,4 procent. I regionerna Mellersta Norrland, Norra Mellansverige samt Övre Norrland minskade antalet personer i arbetsför ålder. Hela 91 procent av arbetskraftstillväxten i Småland och öarna skedde under perioden i LA-regionerna Jönköping, Växjö samt Kalmar. Av de elva regionerna hade fyra av dem – Oskarshamn, Gotland, Vimmerby-Hultsfred samt Västervik – en minskande arbetskraft. På kommunal minskade den arbetsföra befolkningen i 18 av 34 kommuner. Jämfört med jobbtillväxten har arbetskraftstillväxten fördelat sig över fler kommuner. Kommunerna med en arbetskraftstillväxt under perioden omfattas i regel av centrumstädernas influensområden. Listan kompletteras även av ett antal medelstora kommuner, exempelvis Ljungby och Värnamo.

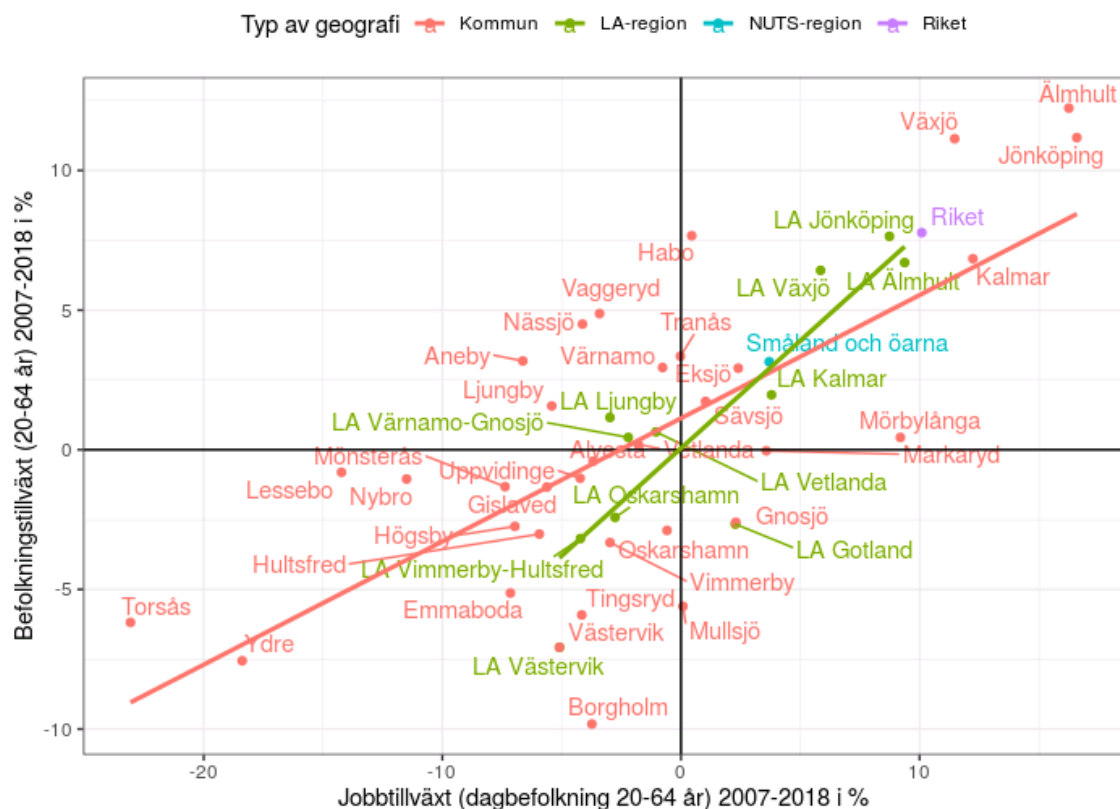

Diagram 8: Utveckling 2008-2018, jobb och produktivitet. Källa: SCB

Ekonomisk tillväxt och produktivitet

En god produktivitetstillväxt har stor betydelse för en regions konkurrenskraft. Historiskt sett har en stor del av Sveriges välstånd skapats genom att vi blivit mer effektiva. Arbetstiden har minskat samtidigt som värdet på det vi tillverkar har ökat drastiskt. Den globala konkurrensen har inneburit att länder som Sverige behöver konkurrera med innovation och kunskap snarare än lönenivåer. Inte minst är detta tydligt inom exportindustrin, där rationaliseringstrycket är hårt som en följd av att Sverige relativt sett har höga lönenivåer. Resultatet har blivit att rutinbaserade arbeten i viss mån har slagits ut för att istället ersättas med mer avancerade yrken som kan bidra till en ökad produktivitet. Denna förändring leder i sin tur till att efterfrågan på kvalificerad arbetskraft ökar, inte minst när det gäller tekniskt utbildad personal.

Samtidigt som kunskapsnivåerna i delar av näringslivet ökar, sker en stor del av jobbtillväxten inom branscher som traditionellt sett inte kräver någon högre utbildning. Den tilltagande urbaniseringen har skapat stora marknader för ett flertal servicetjänster, exempelvis hushållsnära tjänster och restauranger. Denna typ av yrken är viktiga för jobbtillväxten och sysselsättningen i landet, men har i regel låg produktivitet. Senare decennier har studier pekat på att jobbtillväxten i utvecklade länder har "en midja" i den meningen att det är medelavancerade yrken – exempelvis inom industri och administration – som försvinner, delvis som en följd av automatisering och teknikutveckling, samtidigt som enklare och mer avancerade yrken ökar²⁶. I Småland och öarna ser vi att näringslivet har haft en relativt god

²⁶ OECD Social, Employment and Migration Working Papers No. 232. Job polarisation and the middle class: New evidence on the changing relationship between skill levels and household income levels from 18 OECD countries. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/4bf722db-en.pdf?expires=1579160309&id=id&accname=guest&checksum=B4FFCF37F2A3EBF90E511DA9423EE7F7>

produktivitetsutveckling de senaste åren men på bekostnad av antalet arbetstillfällen, framförallt inom tillverkande industri.

Mellan 2007-2017 har näringslivets BNP i Sverige ökat med 16,7 procent. Drygt hälften av tillväxten kan tillskrivas Stockholms län som har haft en mycket stark utveckling. En följd av detta är att huvudstadslandet utgör en allt större andel av landets totala ekonomi. Under perioden är det endast Blekinge län som har haft en negativ tillväxt inom näringslivet. I Småland och öarna är variationerna mellan länen stora. Kalmar län har haft en svag utveckling och endast växt med en procent. Samtidigt uppgick tillväxten i Kronobergs län till 19,4 procent och i Jönköpings län till nästan 10 procent. Gotlands län hade en tillväxt på 5,9 procent. Det finns även skillnader mellan länen sett till produktivitetsutvecklingen. Av länen i Småland och öarna hade Gotland den högsta jobbtillväxten inom den privata sektorn under perioden 2007-2017. Däremot hade länet den svagaste produktivitetsutvecklingen.

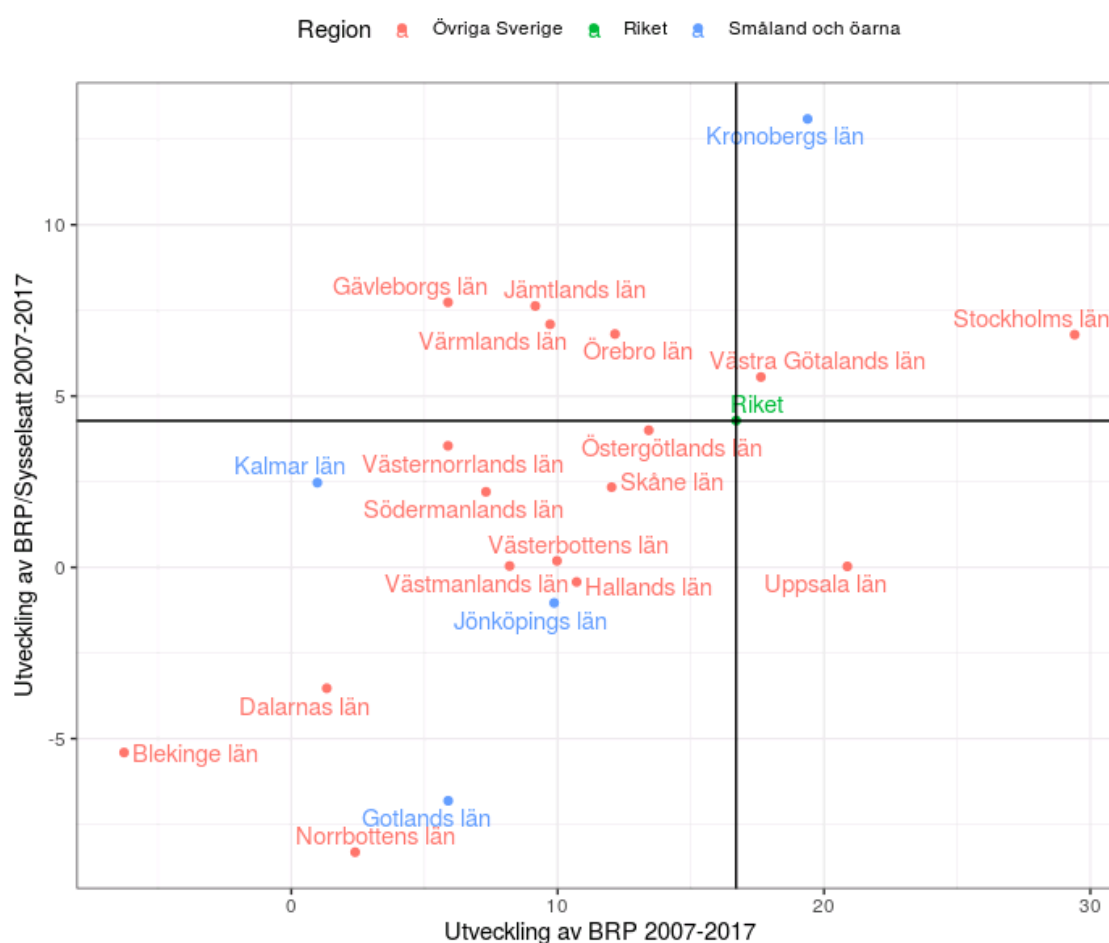

Diagram 9: BRP-tillväxt inom näringslivet och produktivitetsutveckling (i %), fasta priser. Källa: SCB

Att den ekonomiska tillväxten och produktivitetsutvecklingen varierar mellan regionerna beror på en mängd anledningar. Exempelvis påverkar branschstrukturen i en region i hög utsträckning utvecklingen. I *Diagram 10* redovisas hur olika branscher påverkat tillväxten i Småland och öarnas regioner. Gemensamt för samtliga är att lågteknologisk industri och övriga varuproducenter har haft en svag utveckling. För en industriintensiv region likt Småland och öarna har detta inneburit att tillväxten dämpats, särskilt i Jönköpings och Kalmar län. Kunskapsintensiva tjänster har haft en positiv inverkan på tillväxten i samtliga regioner, med undantag för Kronobergs län har den dock inte varit tillräcklig för att nå upp till

riksgenomsnittet. I Kalmar län har även en nedgång inom den högteknologiska tillverkningen bidragit till en förhållandevis svag tillväxttakt. Att notera är även att arbetsintensiva tjänster, som i regel har låg produktivitet, har ökat i samtliga regioner men endast Gotlands har haft en högre tillväxt än riket. Att Kronobergs län haft en hög produktivitetsökning under perioden och en god tillväxt förklaras främst med att tjänstesektorn växt mycket kraftigt, men även den högteknologiska industrin.

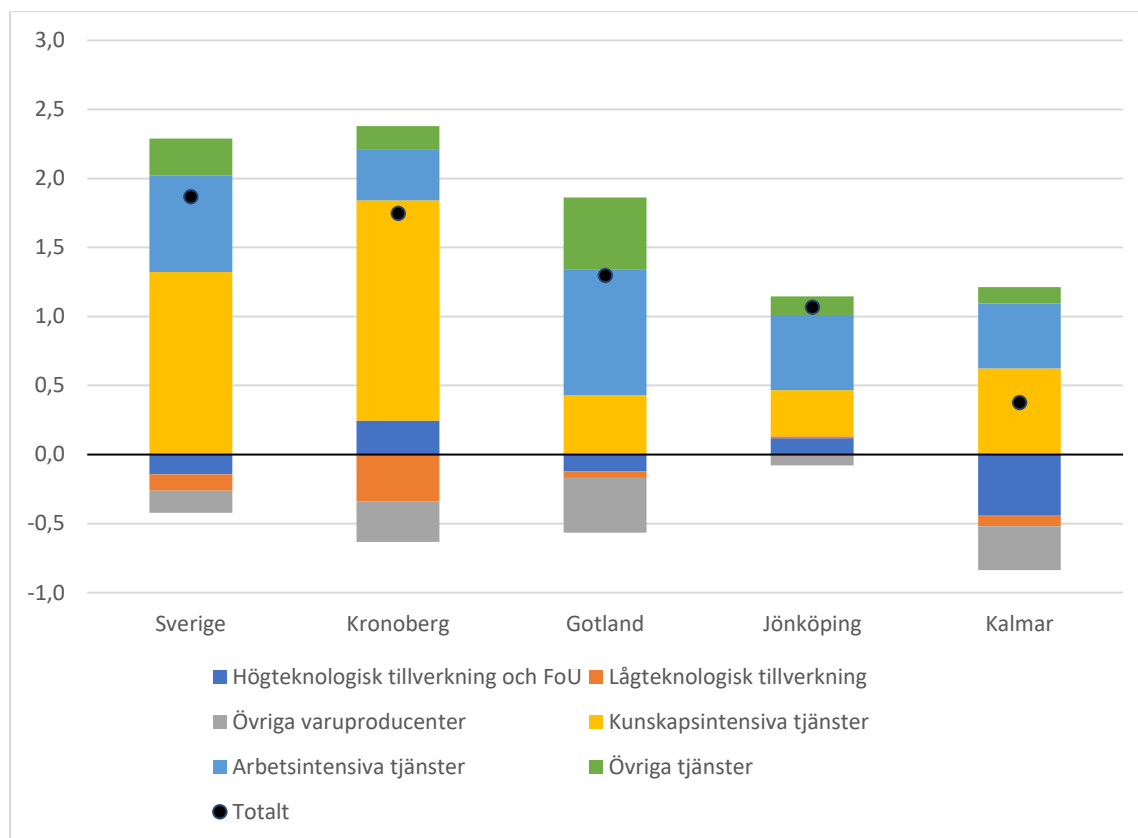

Diagram 10: Branschernas bidrag till tillväxt i näringslivets förädlingsvärde, 2008-2016

Bruttoregionprodukten är ett osäkert mått att använda på kommunal nivå. Vi har därför valt att använda oss av daglönesumma per sysselsatt när vi studerar ekonomisk tillväxt och produktivitet utveckling i FA-regionerna och kommunerna. Daglönesumman utgör ungefär 60 procent av en regions BRP och ger därför en god indikation på om en ekonomi växer eller krymper. Måttet daglönesumma per sysselsatt blir i detta sammanhang ett produktivitetmått. Antagandet är att med ökad produktivitet och ett mer avancerat kunskapsinnehåll följer även högre löner. Notera att daglönesumman i detta sammanhang omfattar både offentlig och privat sektor, vilket beror på en begränsning i statistik tillgången.

I *Diagram 11* ser vi att kommunerna och LA-regionerna i Småland och öarna har haft en svagare utveckling av lönesumman perioden 2007-2018. De två undantagen är Älmhult och Mörbylånga, där det största företaget i respektive kommun expanderat kraftigt under perioden. Inom Småland och öarna är det LA-regionerna Växjö, Jönköping, Gotland, Älmhult samt Kalmar som har haft den starkaste utvecklingen sett till lönesumma. De mer industriintensiva LA-regionerna och kommunerna har i regel haft en svagare utveckling av lönesumman under perioden. Däremot uppvisar flera kommuner och LA-regioner en god produktivitetstillväxt under perioden. Exempelvis har kommunerna Markaryd, Vimmerby, Uppvidinge, Tranås, Borgholm haft en starkare produktivitet utveckling än riket under perioden. Ett rimligt antagande i dessa fall är att det är rationaliseringar inom industrin som har resulterat i den goda produktivitetstillväxten.

[illegible]

Utidligere henital her vi studeret der

I Tabell 1 ser vi att den goda jobbtillväxten i Sverige fördelade sig över flertalet branscher under perioden 2007-2017. Endast jord- och skogsbruk, tillverkning och transport hade en negativ utveckling. Mönstret är liknande i Småland och öarna däremot skiljer sig tillväxttakten åt sett till de enskilda branscherna. Ser vi till de enskilda arbetsmarknadsregionerna i Småland och öarna är skillnaderna i förhållande till riket större, särskilt för de mindre regionerna. Exempelvis är det flera av dem som under perioden har haft en negativ utveckling inom flera av service- och tjänstesektorerna. Sett till Småland och öarna som helhet var den relativa tillväxttakten som högst i branscherna företagstjänster, hotell- och restaurang, offentlig förvaltning samt energi och miljö. De största minskningarna skedde inom tillverkning, jord- och skogsbruk samt transport. Den relativa utvecklingen säger dock ingenting om hur många arbeten som växt fram, detta är dock något som shift-share-analysen tar hänsyn till.

Tabell 2: Förändring i antalet arbetstillfällen (dagbefolkning), efter bransch, 2007-2017. Källa: SCB. Röda celler innebär negativt värde.

Bransch	Gotland	Jönköping	Kalmar	Ljungby	Oskarshamn	Vetlanda	VimmerbyHultsfred	VärnamoGnosjö	Västervik	Växjö	Älmhult	Småland och öarna	Riket
Jord och skogsbruk	5%	15%	10%	14%	6%	7%	5%	12%	22%	25%	15%	12%	12%
Tillverkning	29%	16%	21%	23%	18%	6%	17%	14%	32%	19%	26%	18%	22%
Energi och miljö	84%	36%	16%	13%	6%	6%	40%	26%	10%	10%	52%	14%	14%
Byggverksamhet	15%	15%	7%	13%	0%	5%	20%	9%	14%	10%	23%	11%	22%
Handel	5%	4%	7%	10%	13%	8%	5%	10%	8%	7%	2%	2%	8%
Transport	6%	3%	9%	15%	16%	15%	7%	7%	20%	7%	20%	3%	3%
Hotell och restaurang	28%	34%	22%	14%	14%	10%	19%	41%	32%	49%	0%	28%	35%
Information och kommunikation	3%	21%	17%	22%	19%	62%	15%	23%	4%	20%	87%	9%	21%
Finans och försäkring	12%	16%	13%	44%	13%	11%	29%	42%	15%	10%	82%	20%	5%
Fastighetsverksamhet	5%	15%	19%	27%	3%	26%	9%	11%	36%	16%	83%	13%	15%
Företagstjänster	22%	49%	38%	31%	101%	56%	27%	49%	15%	21%	100%	45%	34%
Offentlig förvaltning	14%	20%	24%	23%	7%	11%	0%	5%	32%	21%	41%	19%	18%
Utbildning	8%	16%	6%	6%	7%	17%	2%	5%	6%	17%	23%	10%	15%
Vård och omsorg	1%	11%	8%	5%	3%	4%	1%	1%	2%	10%	3%	7%	12%
Kulturella och personliga tjänster m.m.	3%	0%	1%	46%	0%	10%	1%	11%	6%	1%	7%	2%	10%
Okänt	1%	19%	10%	29%	26%	37%	27%	29%	29%	9%	52%	14%	26%
Totalt	1%	7%	3%	4%	2%	0%	5%	4%	5%	5%	8%	2%	9%

I Tabell 2 framkommer att givet Småland och öarnas branschstruktur och den nationella konjunkturen var förväntan att antalet arbetstillfällen i regionen skulle öka med 16 593 under perioden 2007-2017. Man kan därför dra slutsatsen att branschstrukturen i regionen i sig själv inte hade motiverat en negativ jobbutveckling under perioden. Samma resultat gäller för samtliga LA-regioner med undantag för Ljungby, Vetlanda-Hultsfred samt Värnamo-Gnosjö. I dessa regioner slår den industritunga branschstrukturen igenom tillräckligt för att inte vägas upp av den förväntade tillväxten inom övriga branscher. I Tabell 3 redovisar vi den faktiska utvecklingen i respektive region. Trots att shift-share-analysen visade att 8 av 11 LA-regioner borde växa under perioden ökade endast jobben i 5 av 11 av dem. Att notera är att flera av arbetsmarknadsregionerna inte hade en jobbökning inom branscher som växte starkt på nationell nivå. I Småland och öarna ökade antalet jobb, i reella tal, mest inom företagstjänster, vård- och omsorg, offentlig förvaltning, utbildning, byggverksamhet samt hotell och restaurang. Flera av branscherna som har vuxit

under perioden premieras överlag av stora befolkningsunderlag. Detta gäller exempelvis hotell- och restaurang, information- och kommunikation samt den offentliga sektorn.

Tabell 3: Förväntad förändring (dagbefolkning) utifrån nationell konjunktur och regionens branschstruktur 2007-2017. Källa: SCB. Röda celler innebär negativt värde.

Bransch	Gotland	Jönköping	Kalmar	Ljungby	Oskarshamn	Vetlanda	Vimmerby-Hultsfred	Värnamo-Gnosjö	Västervik	Växjö	Älmhult	Småland och Öarna
Jord- och skogsbruk	155	248	221	58	58	76	64	71	57	180	39	1227
Tillverkning	498	5047	2176	1550	1328	1328	896	3370	671	2764	673	20303
Energi och miljö	18	132	77	14	162	25	11	26	17	53	11	546
Byggverksamhet	446	1319	795	203	304	217	133	386	179	824	135	4941
Handel	166	958	443	110	116	131	89	320	103	525	205	3166
Transport	29	176	58	18	25	14	13	34	13	78	22	479
Hotell och restaurang	333	786	520	116	115	73	101	155	115	376	78	2769
Information och kommunikation	74	435	308	34	26	24	25	83	19	453	76	1557
Finans- och försäkring	30	42	26	5	7	5	5	12	7	40	13	192
Fastighetsverksamhet	59	191	112	26	29	16	26	62	29	111	18	680
Företagstjänster	449	2325	1249	338	398	208	158	595	259	1386	494	7858
Offentlig förvaltning	411	1115	513	73	105	61	95	134	142	482	53	3184
Utbildning	448	1620	919	248	288	238	204	496	247	980	169	5857
Vård och omsorg	540	2346	1174	344	419	315	224	596	441	1308	176	7884
Kulturella och personliga tjänster m.m.	148	369	190	42	55	48	55	84	53	227	34	1305
Okänt	144	260	213	44	71	45	45	69	67	338	39	1336
Totalt	2296	5908	3657	116	540	103	108	594	803	3405	690	16593

Tabell 4: Faktisk förändring (dagbefolkning) 2007-2017. Källa: SCB. Röda celler innebär negativt värde.

Bransch	Gotland	Jönköping	Kalmar	Ljungby	Oskarshamn	Vetlanda	Vimmerby-Hultsfred	Värnamo-Gnosjö	Västervik	Växjö	Älmhult	Småland och Öarna
Jord och skogsbruk	69	324	185	68	29	44	30	74	106	382	49	1302
Tillverkning	675	3618	2069	1618	1105	354	719	2203	978	2434	802	16575
Energi och miljö	107	332	89	13	64	10	30	48	12	36	41	552
Byggverksamhet	292	862	241	120	3	46	117	161	111	360	141	2454
Handel	109	550	388	147	201	131	61	410	111	476	44	800
Transport	72	237	210	108	158	85	34	92	99	202	182	601
Hotell och restaurang	271	785	328	47	48	20	55	183	105	531	1	2262
Information och kommunikation	12	427	246	35	23	72	18	91	4	427	316	677
Finans och försäkring	80	144	75	52	20	12	32	114	23	91	230	849
Fastighetsverksamhet	18	188	143	46	5	28	16	43	68	115	99	599
Företagstjänster	289	3332	1370	309	1170	339	126	843	112	855	1444	10189
Offentlig förvaltning	331	1241	696	96	39	37	2	38	252	573	121	3422
Utbildning	230	1718	345	102	141	261	33	162	100	1133	258	3823
Vård och omsorg	65	2266	807	152	92	95	28	40	72	1130	40	4333
Kulturella och personliga tjänster m.m.	50	9	14	200	0	51	3	95	31	15	25	233

Okänt	3	189	82	49	71	63	47	76	75	120	77	694
Totalt	261	7654	1554	790	309	60	677	1375	787	2796	1056	9323

När vi jämför den faktiska utvecklingen inom branscherna i respektive region med den förväntade får vi fram den så kallade "regionala komponenten". Om en bransch har växt med 100 arbeten men förväntades att öka med 70 arbeten blir den regionala prestationen 30 arbeten. Detta innebär att de 30 arbetena inte kan förklaras med den nationella konjunkturen eller konjunkturen inom den enskilda branschen. Resultatet visar Småland och öarna som helhet underpresterade under den aktuella perioden. Förväntan var att antalet arbeten i regionen skulle öka med 16 593 stycken, men vid utgången av 2017 "saknades" 7 270 jobb i regionen för att nå denna nivå. Anledningen till att regionen inte når upp till den förväntade nivån beror inte på att antalet arbeten inom industrisektorn minskat, utan snarare på att tillväxten inom tjänste- och servicesektorerna samt den offentliga sektorn har varit lägre än förväntat. Faktum är att Småland och öarna som helhet uppvisar en mycket god jobbutveckling inom tillverkningssektorn, trots att antalet jobb inom den minskat. Totalt uppgår den regionala prestationen inom industrisektorn till drygt 3 700 arbetstillfällen. Övriga branscher som regionen presterade över förväntan inom var fastighetsverksamhet samt offentlig förvaltning. Av arbetsmarknadsregionerna i Småland och öarna var det endast Jönköping, Vetlanda samt Älmhult som hade en starkare utveckling än förväntat under perioden.

De inomregionala skillnaderna blir tydliga när vi ser till de regionala prestationerna. En majoritet av de mest industriintensiva regionerna uppvisar en god konkurrenskraft inom tillverkningssektorn. Men samtidigt får den relativt sett svaga tillväxten inom flera av tjänstebansherna ett stort genomslag. En anledning till att prestationerna i flera av regionerna blir under förväntan beror på att riksgenomsnittet i allt högre utsträckning präglas av utvecklingen i storstadsregionerna och andra befolkningsrika geografier. Att tillväxten drivits av inhemsk konsumtion under den studerade perioden får därför stort genomslag i mer exportinriktade regioner. Befolkningsunderlaget är i flera fall helt enkelt för litet för att kunna få samma utväxling som på nationell nivå inom mer inhemskt orienterade branscher. Samma resonemang går att applicera på den offentliga sektorn som vuxit mer i riket än i Småland och öarna. Givet att regionen har haft en svagare demografisk utveckling blir behoven inom dessa branscher mindre än i riket. För regionen är det därför av stor betydelse att på sikt komplettera för relativt små närmarknader samtidigt som man verkar för ett mer diversifierat näringsliv.

Tabell 5: Regional prestation uttryckt i antal jobb (dagbefolkning) 2007-2017. Källa SCB: Röda celler innebär ett negativt värde.

Bransch	Gotland	Jönköping	Kalmar	Ljunga	Oskarshamn	Vetlanda	Vimmerby- Hultsfred	Värnamo- Gnosjö	Västervik	Växjö	Älmhult	Småland och öarna
Jord- och skogsbruk	86	76	36	10	87	32	34	3	49	202	10	75
Tillverkning	177	1429	107	68	223	974	177	1167	307	330	129	3728
Energi och miljö	89	200	12	1	226	35	19	22	5	17	52	6
Byggverksamhet	154	457	554	83	301	171	16	225	68	464	6	2487
Handel	57	408	55	37	317	262	150	730	214	49	161	2366
Transport	43	413	152	90	133	71	21	58	86	280	160	122
Hotell och restaurang	62	1	192	69	67	53	156	28	10	155	79	507
Information och kommunikation	86	8	554	69	49	96	43	174	15	26	240	880
Finans- och försäkring	110	186	101	57	27	7	37	126	30	131	243	1041

Fastighetsverksamhet	77	3	31	72	34	12	42	19	39	4	81	81
Företagstjänster	160	1007	121	29	772	131	32	248	147	531	950	2331
Offentlig förvaltning	80	126	183	23	66	24	97	96	110	91	68	238
Utbildning	678	98	574	146	147	23	171	334	347	153	89	2034
Vård och omsorg	475	80	367	192	511	410	196	636	369	178	136	3551
Kulturella och personliga tjänster m.m.	198	378	176	158	55	3	52	11	84	242	59	1072
Okänt	147	71	131	5	0	18	2	145	8	218	38	642
Totalt	2035	1746	2103	674	849	43	785	781	1590	609	366	7270

Företagsstruktur och stora arbetsgivare

På en aggregerad nivå har regionen över lång tid haft en hög andel medelstora företag i jämförelse med riksgenomsnittet. En anledning till detta är att regionen har flera industriföretag i denna storleksklass. I regel varierar den genomsnittliga företagsstorleken mellan branscher och därför får branschstrukturen, i detta sammanhang, ett stort genomslag. Exempelvis tenderar serviceintensiva företag vara förhållandevis små samtidigt som industriföretag i högre utsträckning är beroende av stordriftsfördelar vilket genererar större enheter. I Småland och öarna finns det något färre arbetsställen (85,6) per sysselsatt jämfört med riksgenomsnittet (90,5). Detta innebär att ett arbetsställe i regionen i genomsnitt sysselsätter färre personer jämfört med riksgenomsnittet. Trots detta är det en lägre andel av de sysselsatta i Småland och öarna som arbetar på ett arbetsställe med fler än 250 anställda. Differensen uppkommer istället som en följd av att regionen har en hög koncentration av anställda till företag inom storlekskategorin 10-249 anställda – vilket ofta benämns som medelstora företag – och en något lägre andel inom mindre företag med 1-9 anställda. Framförallt sticker regionen ut genom att ha en hög koncentration inom storlekssegmentet 50-249 anställda. Koncentrationen till medelstora arbetsställen beror i hög utsträckning på att företag inom industrisektorn ofta tillhör denna storleksklass.

De mer turistintensiva arbetsmarknadsregionerna i Småland och öarna har i regel en mer småskalig företagsstruktur. Gotland, Västervik, Vimmerby-Hultsfred samt Kalmar ligger över genomsnittet för regionen. Mer utpräglade industriregioner men även Växjö och Jönköping ligger förhållandevis långt under riksgenomsnittet i detta avseende. Delvis beror detta på att närvaron av större företag som sysselsätter en förhållandevis stor del av arbetskraften, särskilt i regionerna Älmhult, Oskarshamn samt Ljungby. I Vetlanda och Värnamo-Gnosjö är det snarare den höga koncentrationen till medelstora företag som drar ner genomsnittet. I de relativt folkrika regionerna Jönköping och Växjö påverkar även närvaron av större offentliga arbetsgivare den genomsnittliga storleken per arbetsställe.

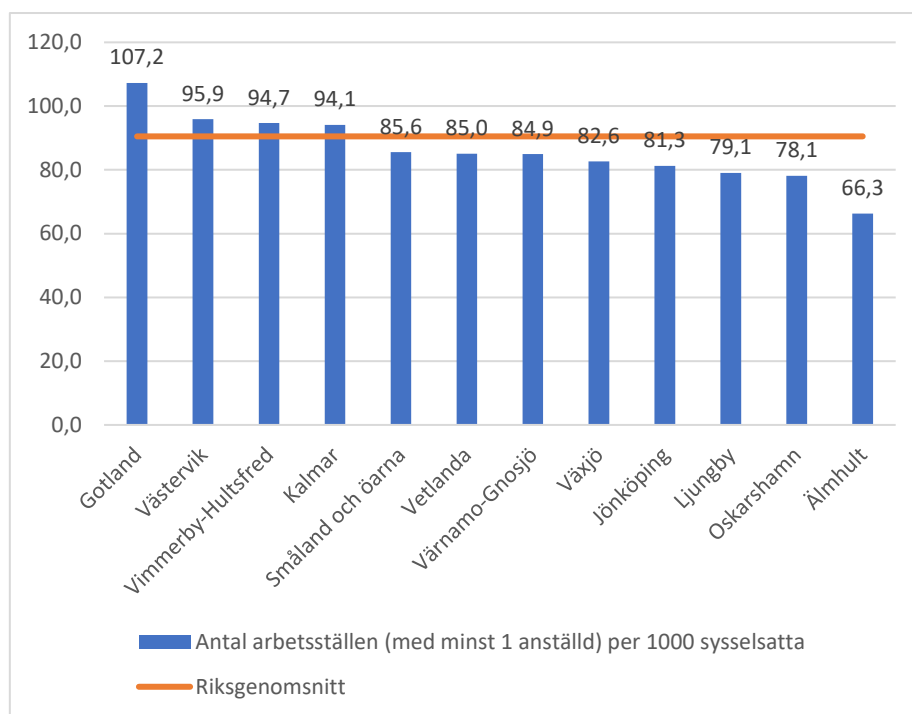

Diagram 12: Antal arbetsställen per 1 000 sysselsatta (dagbefolkning 20-64 år), 2018. Källa: SCB

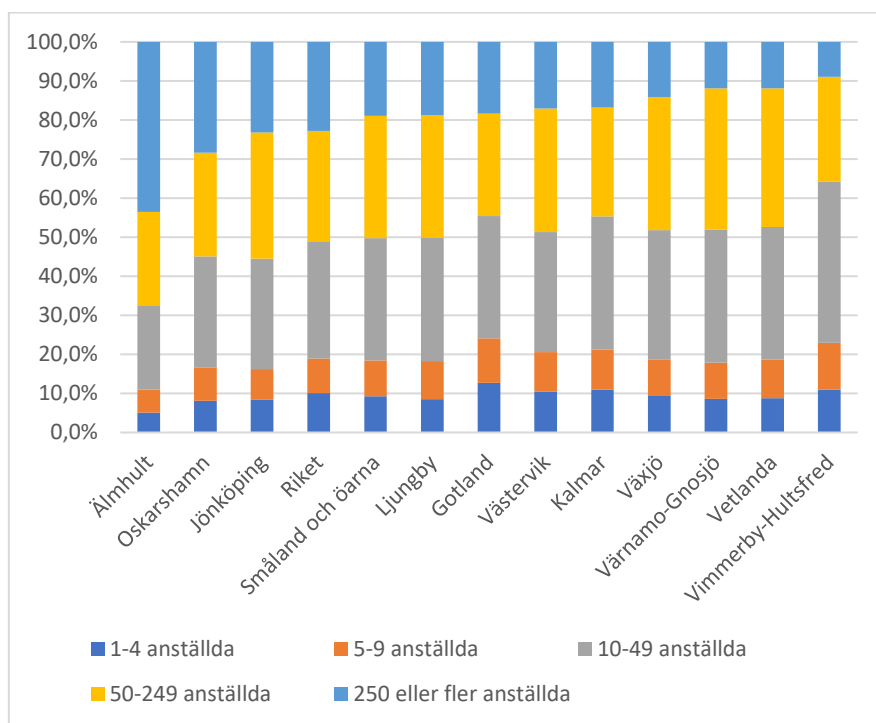

Diagram 13: Sysselsatta (dagbefolkning 20-64 år) efter arbetsställets storlek 2018. Källa: SCB

Sverige har en relativt stor offentlig sektor och kommuner och regioner är bland de största arbetsgivarna i landet. På flera håll i landet är även den statliga nivån, i form av olika myndigheter, en stor arbetsgivare. I Småland och öarna arbetar 3,7 procent av arbetskraften inom statlig förvaltning. Andelen är den lägsta i Sverige jämfört med övriga NUTS-2-regioner och i riket uppgår andelen till 5,3 procent. Inom Småland och öarna är det endast Gotlands arbetsmarknadsregion som ligger över (8,4 procent) riksgenomsnittet i detta avseende. I regionerna Värnamo-Gnosjö, Oskarshamn, Vimmerby-Hultsfred, Ljungby, Vetlanda samt

Älmhult arbetar endast en procent eller lägre inom statlig förvaltning. I Västervik och de mer folkrika regionerna – Kalmar, Växjö, Jönköping – ligger andelen på ungefär 5 procent.

I Småland och öarna är det kommunala och regionala förvaltningar som är de största enskilda arbetsgivarna. Detta innebär att den offentliga sektorn har ett stort inflytande på arbetsmarknadernas funktionssätt. Omfattningen på den kommunala och regionala förvaltningen är i hög utsträckning beroende av demografiska strukturer. En stor befolkning genererar ett stort välfärdsbehov, därför är de kommunala och regionala förvaltningarna som störst i de folkrika kommunerna i Småland och öarna. Samma logik gäller inte för större privata arbetsgivare, åtminstone inte om företaget har ett direkt beroende av en stor närmärnad. Exempelvis återfinns de två största privata företagen i Småland och öarna i Älmhult och Oskarshamn.

Tabell 6: Största offentliga arbetsgivare 2018. Källa: Foretagsklimat.se

Arbetsgivare	Antal anställda	Region
JÖNKÖPINGS KOMMUN	14475	Jönköpings län
JÖNKÖPINGS LÄNS LANDSTING	10925	Jönköpings län
VÄXJÖ KOMMUN	7725	Kronobergs län
GOTLANDS KOMMUN	7025	Gotlands län
KALMAR KOMMUN	6875	Kalmar län
KALMAR LÄNS LANDSTING	6825	Kalmar län
KRONOBERGS LÄNS LANDSTING	5375	Kronobergs län
NÄSSJÖ KOMMUN	3825	Jönköpings län
VÄSTERVIKS KOMMUN	3525	Kalmar län
VÄRNAMO KOMMUN	3475	Jönköpings län

Tabell 7: Största privata arbetsgivare 2018. Källa: Foretagsklimat.se

Privata företag	Antal anställda	Region
IKEA OF SWEDEN AB	3050	Kronobergs län
SCANIA CV AKTIEBOLAG	1925	Kalmar län
HUSQVARNA AKTIEBOLAG	1625	Jönköpings län
POSTNORD SVERIGE AB	1175	Jönköpings län
NIBE AKTIEBOLAG	925	Kronobergs län
VOLVO CONSTRUCTION EQUIPMENT AB	875	Kronobergs län
XYLEM WATER SOLUTIONS MANUFACTURING AB	875	Kalmar län
SÖDRA SKOGSÄGARNAS EKONOMISK FÖRENING	825	Kronobergs län
AB SVENSKA SPEL	425	Gotlands län
PAYEX SVERIGE AB	375	Gotlands län

Innovation och entreprenörskap

Nyföretagande har under lång tid varit en central indikator för att mäta omställningsförmågan bland regionala ekonomier. Som vi tidigare beskrivit är nya företag och innovationer centrala komponenter för att klara strukturomvandlingen. Men det är viktigt att notera att ett högt nyföretagande i sig självt inte behöver innebära en stark ekonomisk tillväxt. Om man inte sätter antalet nystartade företag i relation till antalet nedläggningar och arbetsmarknadens allmänna utveckling blir måttet ”nyföretagande” förhållandevis intetsägande. Företagsamheten inom en region är även en avspeglning av den befintliga branschstrukturen. Geografier med en hög andel service- och tjänsteföretag och småskaliga skogs- och jordbruk har i regel en hög andel företagare bland befolkningen. Det är därför tveksamt om

förnyelseförmåga alltid är korrelerat med en hög andel företagare. Många innovationer och nydanande tjänster och produkter växer fram inom befintliga företag. För att fånga innovationsförmågan och entreprenörskapet i en region behöver man därför ta hänsyn till innovationskraften både inom befintliga och nya företag. I denna rapport har vi dock valt att inte fördjupa beskrivningen av innovationsförmågan inom befintliga företag utan endast redovisa nyföretagsamhet och företagsamhet.

Nyföretagande och företagare

Etableringsfrekvensen i Småland och öarna är något lägre än i riket och det beror på att frekvensen är förhållandevis låg i Smålandslänen. Över tid har nyföretagsamheten i Gotlands län varit högre än riksgenomsnittet, med undantag för perioden 2017-2018. Den sjunkande nyföretagsamheten de senaste åren kan bero på att arbetsmarknaden generellt sett har varit stark under denna period och att arbetskraften därför i hög utsträckning istället valt en anställning. Drygt 24 procent av företagen som startade i Småland och öarna 2016-2018 hade en utlandsfödd person som företagsledare, vilket var under riksgenomsnittet (29 procent). Under samma period startades 30 procent av företagen i regionen av en kvinna, även detta var något under riksgenomsnittet (32 procent).

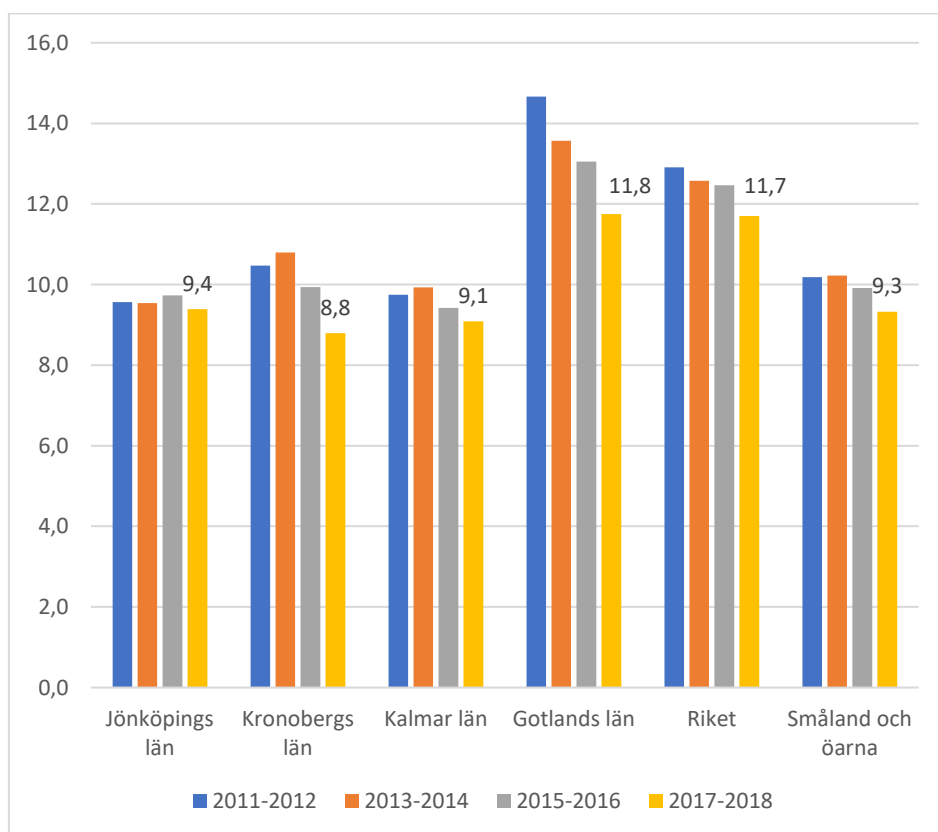

Diagram 14: Nystartade företag per 1000 invånare mellan 20-64 år, (etableringsfrekvens), tvåårsgenomsnitt, 2011-2018. Källa: Tillväxtanalys

På kommunal nivå finns det stora skillnader när det gäller hur stor andel av den sysselsatta befolkningen som är företagare. Som högst är, generellt sett, andelen i mindre kommuner som präglas av turism eller ett stort skogsbruk. Som lägst är andelen i större kommuner med större arbetsgivare, exempelvis Oskarshamn, Jönköping, Växjö och Kalmar. Det finns vissa avvikelser från detta samband, exempelvis i Gnosjö. Här kan den låga andelen företagare bland de anställda snarare förklaras med den höga närvaron av små- och

medelstora företag i kommunen. Trots att andelen kvinnliga företagare är högre i turistkommuner är könsdifferensen fortsatt stor, vilket den även är i övriga kommuner.

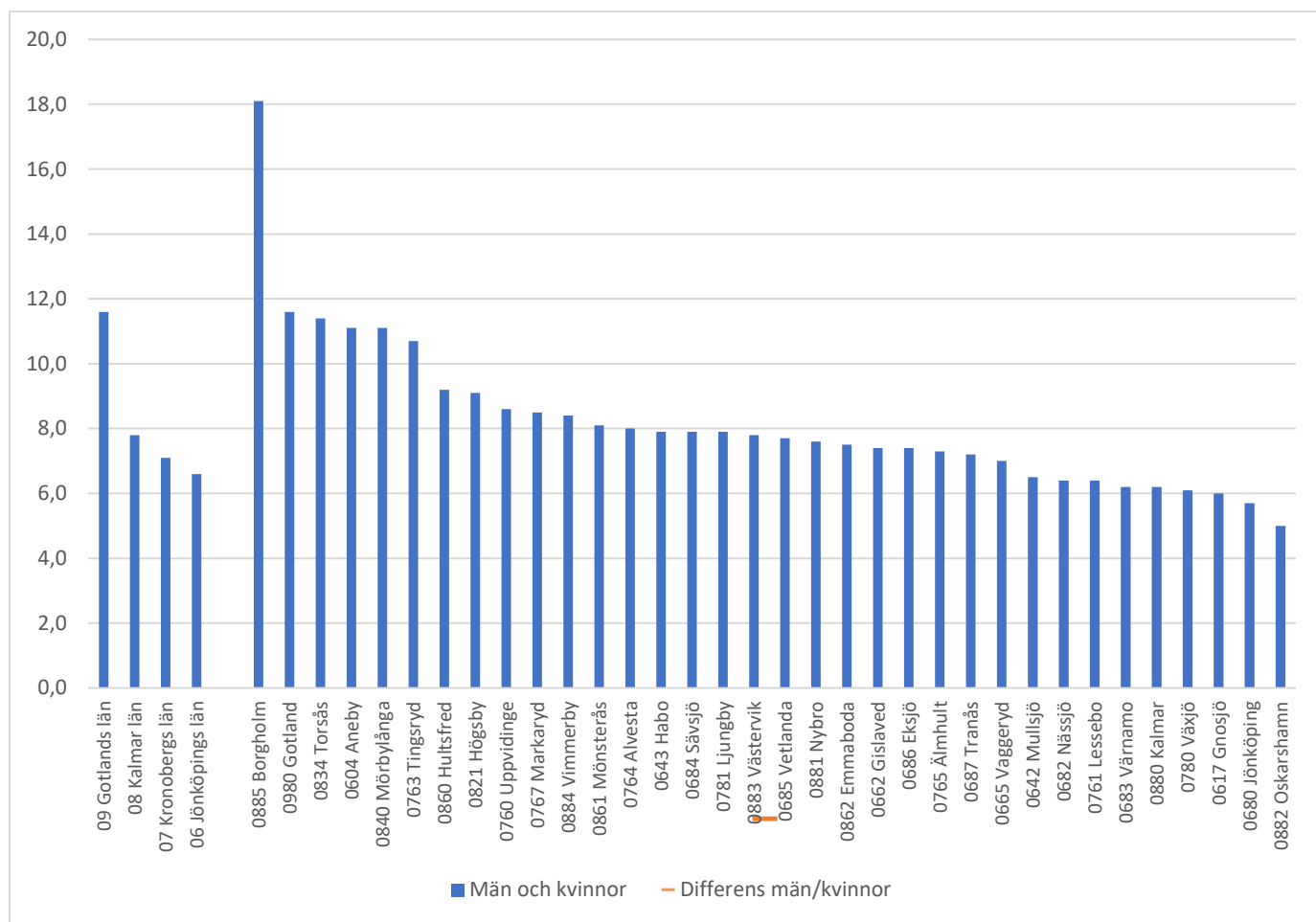

Diagram 15: Andel företagare av den sysselsatta befolkningen 2018, könsskillnader i procentenheter. Källa: SCB

Arbetsmarknad och utbildning

I detta kapitel beskriver vi hur individernas ställning på arbetsmarknaden ser ut och har utvecklats över tid. Föregående kapitel belyste i huvudsak vilka ekonomiskgeografiska förutsättningar som finns i respektive arbetsmarknadsregion inom Småland och öarna. Det har förstås stor betydelse om en region växer eller krymper sett till efterfrågan på arbetskraft och individens möjligheter att erhålla ett arbete. En hög arbetslöshet kan exempelvis bero på geografiska inlåsnings effekter där individer bor på en plats där efterfrågan på arbetskraft är låg som följd av en låg sysselsättningstillväxt. Enkelt sagt studerade vi efterfrågan i föregående kapitel och i detta kapitel studerar vi istället utbudet. Med utbud menar vi i sammanhanget humankapitalet som finns inom regionen. Vi vill dock göra läsaren observant på att förhållandet mellan efterfrågan och utbud i detta sammanhang inte är självklart. Exempelvis kan en region ha en svag ekonomisk utveckling som en följd av ett bristande utbud av arbetskraft.

Om matchning och arbetskraftsutbud

Matchningen på arbetsmarknaden, eller bristen på matchning, diskuteras ofta i sammanhang som berör regionernas konkurrenskraft. Enkelt sagt innebär en god matchning att arbetsgivare finner den kompetens som de behöver för att driva verksamheten och att arbetstagare arbetar med sådant som de har kompetens inom och därför kan göra ett bra arbete. I teorin kan detta låta enkelt men i praktiken finns det mängder med faktorer som påverkar och försvårar matchningen på arbetsmarknaden. Nedan beskriver vi dessa faktorer lite djupare.

Först kan det finnas anledning, för att belysa frågans betydelse, att nämna vilka risker det finns för regionen om arbetsgivare inte hittar den personal som de behöver. Den uppenbara risken är att arbetsgivare på sikt väljer att lämna en geografi där kompetensförsörjningsproblematiken hindrar företagets tillväxtpotential. Matchningsfrågan har således en geografisk komponent; om en geografi inte kan tillgodose ett företags behov kan resultatet bli att företaget väljer en annan geografi där utbudet av arbetskraft bedöms att vara bättre. När företag lämnar en region innebär det färre tillgängliga arbeten vilket i förlängningen minskar antalet försörjningsmöjligheter och även möjligheterna till att attrahera inflyttare till regionen. En negativ spiral kan uppstå där problematiken med att nå en effektiv matchning förvärras som en följd av att regionens generella attraktionskraft minskar.

För att en region ska ha en framgångsrik kompetensförsörjning är det viktigt att ha ett stort arbetskraftsutbud. Detta innebär att regionen behöver människor som vill bo och verka i regionen men även att de står till arbetsmarknadens förfogande. Antalet jobb i en ekonomi är alltså inte statiskt utan mängden arbete tenderar att öka om fler finns tillgängliga för arbetsmarknaden. Detta beror på att när det finns fler personer som vill arbeta ökar konkurrensen om jobben, lönetrycket minskar och det blir lättare för arbetsgivare att anställa.²⁸ Om arbetskraftsutbudet är litet, och en arbetsgivare vet om att det är svårt att få tag i personal, minskar deras vilja till att ens försöka anställa, då anställningsprocesser alltid är förenat med sökkostnader. Med sökkostnader avses bland annat personalresurser som går åt för att hitta rätt

²⁸ Arbetsförmedlingen, 2007, s. 12–18. *Hur fungerar arbetsmarknaden – och vad kan arbetsmarknadspolitiken bidra med?* URL:

https://www.arbetsformedlingen.se/download/18.3e6f628912085e3b16880001574/ura07_2.pdf

kompetens, annonskostnader men även till viss del investeringar företaget har gjort och vars potential endast kan utnyttjas till fullo om man hittar rätt kompetens.²⁹

Sammantaget föregås ett företags vilja till att utlysa en tjänst av ett slags kostnadskalkyl som omfattar följande tre bedömningsmoment: 1) bedömning av hur mycket sökprocessen kommer att kosta; 2) bedömning av hur mycket den anställda kommer att kosta i form av lön; 3) hur mycket pengar den anställda kan inbringa när denne väl kommer på plats. Om vinsten bedöms att överväga de sammanvägda kostnaderna kommer företaget troligen att utlysa tjänsten. I litteraturen kallas denna bedömningsprocess för "sökfriktioner". Om det är svårt att hitta en person att anställa bedöms "sökfriktionen" vara hög, om det är enkelt att hitta en person att anställa bedöms "sökfriktionen" att vara låg.

Idag används begreppet "matchningsproblematik" för att beskriva en väldigt bred problematik på arbetsmarknaden. Begreppet innehåller i realiteten flera olika nyanser och problematiken kan vara mer eller mindre svår att bemöta. Temporär matchningsproblematik handlar om att arbetsgivare och arbetstagare inte har information om varandra. Exempelvis kan en restaurang söka efter en kock samtidigt som en arbetslös kock som motsvarar kriterierna inte är medveten om den tillgängliga tjänsten. Matchningen i detta fall kan även dra ut på tiden som en följd av löneförhandlingar, frivillig arbetslöshet och andra orsaker. Om vi fortsätter med exemplet skulle strukturell geografisk arbetslöshet vara om kocken bodde i en region där restaurangsektorn inte söker personal. I detta fall skulle lösningen vara att kocken flyttade till en region där dennes kompetenser efterfrågas eller omskola sig utifrån den regionala arbetsmarknadens behov.

En annan typ av strukturell matchningsproblematik är mer tydligt knuten till individens förutsättningar i förhållande till arbetsmarknadens krav. Generellt sett har Sverige höga utbildningskrav för arbeten som en följd av ett förhållandevis högt löneläge och hög produktivitet. Detta innebär att antalet yrken som inte kräver en utbildning är relativt sett få. Personer utan en utbildning på gymnasial nivå har därför svårt att inträda på arbetsmarknaden, oavsett regionhemvist, även om det förstås förekommer vissa regionala variationer även i detta fall. Om vi återigen tänker oss att en restaurang söker gymnasieutbildad kökspersonal uppstår en strukturell och mer svårlöst problematik om arbetskraften saknar relevant utbildning. Vägar för att lösa denna problematik är att arbetskraften vidareutbildas, att arbetsgivaren sänker kraven eller att arbetstagaren kan bevisa motsvarande kompetenser som en person med en formell gymnasial restaurangutbildning. Att bevisa, eller validera, kunskaper är dock, av olika skäl, tidskrävande och bidrar till att sökfriktionen på arbetsmarknaden ökar.

Utanförskap och anställningsbarhet

De senaste decennierna har tudelningen på arbetsmarknaden i Sverige blivit allt tydligare. Personer utan en utbildning har, även under högkonjunktur, svårt att inträda på arbetsmarknaden. Förutom utbildningsnivå finns det flera samverkande faktorer som påverkar arbetsmöjligheterna för grupper som står långt från arbetsmarknaden. En sådan faktor är tillgången till sociala nätverk. En stor del av arbetena i

²⁹ Arbetsförmedlingen, 2007, s. 71-72. *Hur fungerar arbetsmarknaden – och vad kan arbetsmarknadspolitiken bidra med?* URL:

https://www.arbetsformedlingen.se/download/18.3e6f628912085e3b16880001574/ura07_2.pdf

Sverige når inte den öppna marknaden utan förmedlas genom olika nätverk.³⁰ Om man under lång tid stått utanför arbetsmarknaden minskar i regel sannolikheten att ingå i dessa nätverk och trösklarna till arbetsmarknaden blir än högre.

Andra viktiga faktorer för att erhålla en anställning är individens sociala förmågor. Studier³¹ visar att personer med god förmåga att leda och interagera värderas allt högre på arbetsmarknaden. För att kunna kanalisera dessa egenskaper är språket väsentligt. Utan kunskap i det svenska språket minskar jobbchanserna; om man däremot behärskar värdlandets språk ökar antalet jobberbjudande.³² Förutom en formell utbildning värderas även "färdigheter" högt av arbetsgivare. Med färdigheter avses exempelvis läsfärdighet och räknefärdighet. Personer som står utanför arbetsmarknaden riskerar att få sämre färdigheter som en följd av att de inte har ett arbete och därmed mer sällan behöver använda och utveckla sina färdigheter.³³ Det finns även en omfattande diskussion som handlar om vilken betydelse icke-kognitiva förmågor har för anställningsbarheten. Denna typ av förmågor är svåra att både mäta och definiera. Allmänt handlar icke-kognitiva förmågor om individers självuppfattning, motivation, samarbetsförmåga, självdisciplin och uppträdande.³⁴

En hindrande faktor för utlandsfödda att få en anställning är förekomsten av diskriminering på arbetsmarknaden. Undersökningar har visat att personer med svenska namn har ungefär två gånger så hög chans att bli kallade till intervju jämfört med personer med arabiska namn.³⁵ Grunder till diskrimineringen kan vara att arbetsgivare felaktigt bedömer individens egenskaper och förmågor utifrån dess grupptillhörighet.³⁶

För att beskriva utsatta gruppers situation på arbetsmarknaden kan man tänka sig att arbetsmarknaden består av två köer; en bestående av arbetsgivare och en av arbetstagare. Arbetstagare som väljs först är de som tillhör gruppen med dokumenterad utbildning, goda kontaktnätverk, omfattande arbetserfarenheter samt goda sociala förmågor. Längst bak i kön återfinns personer som saknar utbildning, kontaktnätverk och arbetslivserfarenhet. I samband med lågkonjunkturer och inflöden av nya kandidater på arbetsmarknaden fylls kön på med mer meriterade kandidater vilket resulterar i att personer med svag ställning på

³⁰ Expertgruppen för studier i offentlig ekonomi, 2011. *Sysselsättnings för invandrare – en ESO-rapport om arbetsmarknadsintegration*, s.69–70. URL: <https://eso.expertgrupp.se/wp-content/uploads/2013/06/2011-5-till-webben.pdf>

³¹ IFAU, 2018. *Den ökande avkastningen på sociala förmågor*. URL: <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2018/r-2018-23-sociala-fardigheter.pdf>

³² IFAU, 2017. *Flykting- och anhöriginvandrades etablering på den svenska arbetsmarknaden*, s. 31–32. URL: <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2017/r-2017-14-etablering-pa-den-svenska-arbetsmarknaden.pdf>

³³ IFAU, 2017. *Den svenska arbetsmarknaden och dess utmaningar*, s. 18. URL: <https://www.ifau.se/globalassets/pdf/se/2017/r-2017-05-den-svenska-arbetsmarknaden-och-dess-utmaningar.pdf>

³⁴ Skolverket, 2013. *Betydelsen av icke-kognitiva förmågor*. URL: <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65a47e/1553964857032/pdf2981.pdf>

³⁵ Västra Götalandsregionen, 2014. *Utrikes födda på arbetsmarknaden*, s. 8. URL: http://jamstallldvard.vgregion.se/upload/Regionutveckling/Statistik/Arbetsmarknad/2014/Utrikes_fodda_pa_arbetsmarknaden.pdf

³⁶ SOU, 2006. *På tröskeln till lönearbete – Diskriminering, exkludering och underordning av personer med utländsk bakgrund*, s.71. URL: https://www.regeringen.se/contentassets/b1c625aa10c94991b71cc971369f2258/pa-troskeln-till-lonearbete-sou-200660_s

arbetsmarknaden återigen hamnar långt bak i kön. Över tid hamnar man, som en följd av bristande arbetslivserfarenheter och kontaktnätverk, allt längre bak i kön. Köteorins relevans visar sig exempelvis i studier om segregation. När konjunkturen är god minskar segregationen som en följd av att den primära arbetskraftsgruppen redan erhållit arbete. Då vänder sig arbetsgivare till den "sekundära gruppen" för att hitta kandidater.³⁷ Ju mindre den primära gruppen av arbetssökande är, desto större är chansen att hitta en lämpligare person i den sekundära gruppen.

Strategier för kompetensförsörjning

Det finns flera anledningar till att det kan råda en matchningsproblematik i en region. En anledning kan vara att arbetsmarknaden genomgått en förändring och att den nuvarande arbetskraften inte svarar mot de nya behoven. Detta kan hända inom branscher där produktionsförhållandena plötsligt ändras. Exempelvis inom en industri där man går från manuella arbetsinslag till att istället låta robotar utföra arbetet. Då krävs personal som kan programmera robotarna och det är inte självklart att den kompetensen finns att tillgå på platsen. För att lösa en sådan problematik finns, för en region, i huvudsak två strategier att tillgå: 1) utnyttja potentialen hos den nuvarande arbetskraften; 2) dra nytta av arbetskraft som kommer utifrån regionen.³⁸

Den första strategiska inriktningen, att utnyttja potentialen hos befintlig arbetskraft i regionen, handlar om att utveckla regionala utbildningssystem som är anpassade till de behov som finns på den regionala arbetsmarknaden. I det hypotetiska fallet om industrin, som nämndes ovan, som gått från manuell produktion till robotiserad produktion, skulle exempelvis utbildningssystemet i regionen tillgodose att arbetskraftsutbudet kan erbjuda en utbildning så att de lär sig att hantera robotarna. I en idealisk situation hade utbildningssystemet från början anpassats till den framtida efterfrågan, vilket skulle minska omställningsperioden för företaget. Men det räcker inte att bara tillhandahålla adekvata utbildningsinriktningar inom en region; personer måste vilja studera de aktuella utbildningarna. Här handlar det om vilka normer och inställningar som finns till utbildning i sig men även vilka normer och attityder som omger specifika utbildningsinriktningar. Dock är det inte endast de formella studievägarna, som gymnasium och universitet, som är viktiga utan även vilka möjligheter de existerande arbetstagarna har att kompetensutvecklas på sin arbetsplats.

Den andra strategiska inriktningen handlar om att attrahera arbetskraft till regionen. I exemplet om industrin skulle detta kunna handla om att locka personer som har en utbildning inom robotproduktion till att flytta eller pendla till den aktuella regionen. Men för att personer ska vara beredda att flytta till en plats krävs att en rad villkor uppfylls; att lönen som erbjuds bedöms som tillräcklig givet personens kompetenser, att det finns arbete i regionen åt övriga familjemedlemmar, att regionen som helhet är attraktiv när det gäller kultur och nöjesutbud och så vidare. För att få människor att pendla till regionen krävs en god infrastruktur som faktiskt möjliggör arbetspendling och att tidsåtgången, som kan betraktas som en kostnad, bedöms vara rimlig i förhållande till lönen. Den uppbyggda infrastrukturen behöver även sammanbinda regionen med platser där den efterfrågade kompetensen finns tillgänglig. I praktiken innebär detta oftast att en region behöver ha goda uppkopplingar till befolkningstäta områden.

³⁷SNS, 2009. *Segregation i storstäderna*, s.41. URL: https://www.sns.se/wp-content/uploads/2016/09/vr_2009_rapport.pdf

³⁸ Tillväxtanalys, 2013. *Strategier för regional kompetensförsörjning*. URL: https://www.tillvaxtanalys.se/download/18.62dd45451715a00666f1f307/1586366194718/Rapport%202013_03.pdf

All kompetensförsörjning är dock inte platsbunden. I exemplet ovan som handlar om robotar kan man tänka sig att extern och tillfällig kompetens, i form av konsulter, skulle kunna bistå med kompetens under utvecklingsfasen. Men är efterfrågan på en specifik kompetens konstant och omfattande ökar sannolikt behovet av att kompetensen finns att tillgå inom en rimlig restid.

Studier³⁹ har visat att många företag med innovationsverksamhet har samarbeten med aktörer – exempelvis universitet och andra företag – utanför den egna regionen. Om exempelvis det regionala universitetet saknar kompetens inom företagets område är det sannolikt att företaget söker samarbete med utomregionala universitet med en mer passande profil. Den regionala innovationsverksamheten är därför i hög utsträckning interregional; de regionala företagen ingår i nationella och globala kunskapsnätverk. Detta innebär att den regionala innovationskapaciteten inte endast avgörs av vilka aktörer och kompetenser som finns inom den egna regionen, utan även av i vilken utsträckning de regionala företagen är uppkopplade till de kunskapsnätverk som finns inom deras fält.

³⁹ Centre for Entrepreneurship and Spatial Economics, . Nätverk och dess betydelse för lokala *innovationsmiljöer*. URL: [http://center.hj.se/download/18.54a541891607b8bafda50c3/1520583314852/N%C3%A4tverk-och-dess-betydelse-f%C3%B6r-lokala-innovationsmilj%C3%B6er-delprojekt-4%20\(1\).pdf](http://center.hj.se/download/18.54a541891607b8bafda50c3/1520583314852/N%C3%A4tverk-och-dess-betydelse-f%C3%B6r-lokala-innovationsmilj%C3%B6er-delprojekt-4%20(1).pdf)

Åldersstrukturer och försörjningskvoter

Urbaniseringen under de senaste decennierna har inneburit att de demografiska skillnaderna mellan olika kommungrupper har ökat. Tillväxten har skett i universitetsstäder, storstäder och förortskommuner till nämnda kommungrupper. Samtidigt har antalet invånare minskat i flera av de övriga kommungrupperna, även om det finns enskilda kommuner som urskiljer sig. En konsekvens av utvecklingen är att åldersstrukturen ser mycket olika ut i olika delar av Sverige. Växande regioner har i regel en betydligt yngre åldersprofil än sina krympande motsvarigheter. Unga vuxna står för en stor del av flyttningarna i Sverige och när de flyttar uppstår ett underskott på personer i barnafödande ålder i ursprungskommunen. Över tid får detta som konsekvens att barnafödandet minskar i utflyttningkommuner och medelåldern ökar. Motsatt utveckling sker i de växande delarna av landet.

Småland och öarna har en något äldre åldersstruktur än riket. Försörjningskvoten⁴⁰ i regionen (83,5) är betydligt högre än i riket (75,9). Differensen beror främst på att andelen invånare i åldersgruppen 25–49 år är lägre i regionen. I befolkningspyramiderna i *Diagram 16* ser vi att storleken på de olika årskullarna varierar. Fyrtioåringarna har nu närmast sig en vårdintensiv ålder och deras barn befinner sig i 50-årsåldern. Den stora gruppen nittioåringar som föddes under babyboomen tidigt 90-tal har nu börjat närmast sig barnafödande ålder. De närmaste åren är det förhållandevis små ålderskullar som kommer in på arbetsmarknaden som en följd av ett lågt barnafödande under andra hälften av 90-talet och början av 00-talet.

De inomregionala variationerna är stora. Som *Diagram 16* visar är underskottet på yngre vuxna mycket tydligt i flera av arbetsmarknadsregionerna. Undantagen är framförallt Jönköping och Växjö vars profiler är mer lika rikets. På delregional nivå har Västervik den högsta försörjningskvoten (95,1) och Växjö (80,9) och Jönköping (79,8) de lägsta kvoterna. På kommunal nivå är skillnaderna än mer betydande. I de tre största kommunerna Jönköping, Kalmar och Växjö ligger försörjningskvoten runt 74, vilket är betydligt lägre än i övriga kommuner. De mellanstora kommunerna har en kvot på mellan 80-90 och i de mindre kommunerna uppgår den till 90 eller mer. Som högst är försörjningskvoten i Borgholm (109,2) och i Mörbylånga (100,7), delvis som en följd av en hög inflyttning av pensionärer.

I geografier med en hög försörjningskvot är i regel omsorgsbehoven stora samtidigt som skattebasen är relativt sett liten. Utjämningsystemet bidrar till en ekonomisk omfördelning för att säkra att alla kommuner ska kunna utföra sina välfärdsuppgifter, oavsett strukturella förutsättningar. Även om Sverige har ett omfattande omfördelningssystem mellan kommuner, den så kallade "stora regionalpolitiken", återstår kompetensfrågan att lösa. Flera mindre kommuner och regioner vittnar idag om stora svårigheter att rekrytera den kompetens som krävs för att kunna leverera den lagstadgade välfärden. Specialtjänster, men även exempelvis sjuksköterskor, kan vara svåra att rekrytera då konkurrensen är hård och behoven stora i samtliga delar av Sverige. Situationen har resulterat i att den framtida kommunala organiseringen

⁴⁰ Försörjningskvoten definieras som kvoten mellan den befolkning som inte är ekonomiskt aktiv och den ekonomiskt aktiva befolkningen. Försörjningskvoten på kommunal och regional nivå är ett nyckeltal av speciell betydelse, inte minst för att den handlar om relationen mellan utgifter för skola, vård och omsorg i förhållande till skattebasens storlek. Se: Framtidskommissionen, 2012. *Försörjningskvoten i olika delar av Sverige – scenarier till år 2050*. URL: <https://www.regeringen.se/49b6d0/contentassets/d10e4672d6b74ae0a7335d1d18cf21b8/forsorjningskvoten-i-olika-delar-av-sverige---scenarier-till-ar-2050>

hamnat på agendan och i början av 2020 släpptes utredningen *Kommunutredningen – Starka kommuner*⁴¹ som uppmanar till frivilliga kommunsammanslagningar och ökad samverkan mellan kommuner.

Med hänvisning till generationskullarnas varierande storlekar kan vi med lätthet förutsäga att antalet personer i vårdintensiv ålder kommer att öka de närmaste åren. Samtidigt är det relativt små ålderskullar som inträder på arbetsmarknaden. Den stora fyrtiotalistkullen kommer inom några år att tillhöra denna kategori. Sveriges kommuner och regioner har under lång tid adresserat frågan och menar att den förväntade behovsökningen kommer att kräva nya arbetssätt. Behoven kommer att öka snabbare än intäkterna vilket påkallar effektivitetsreformer, exempelvis genom ökad digitalisering. En effektivisering inom det offentliga skulle även leda till att efterfrågan på arbetskraft minskar något. Idag visar bedömningarna på att med samma arbetssätt som idag skulle den offentliga sektorn behöva rekrytera en mycket stor del av den nya arbetskraften, vilket skulle hämma näringslivets kompetensförsörjningsförmåga.

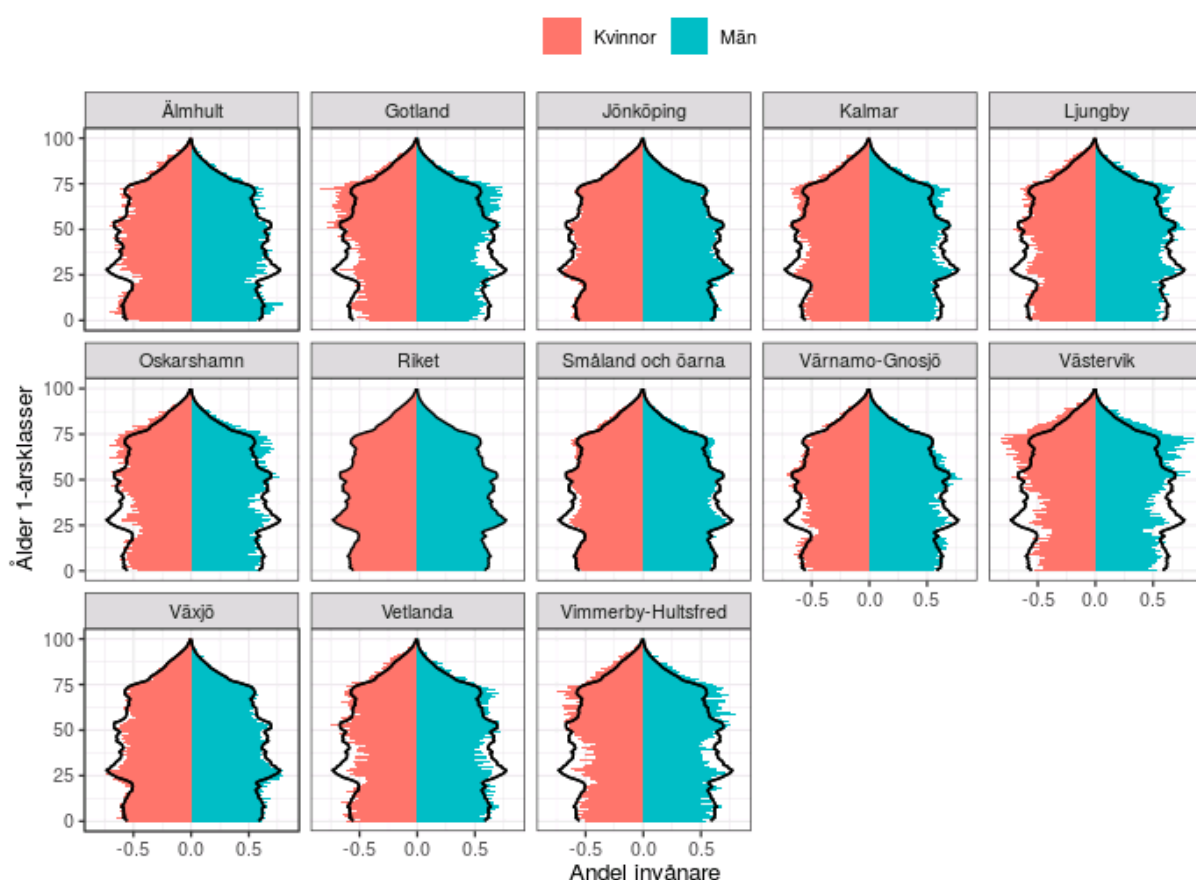
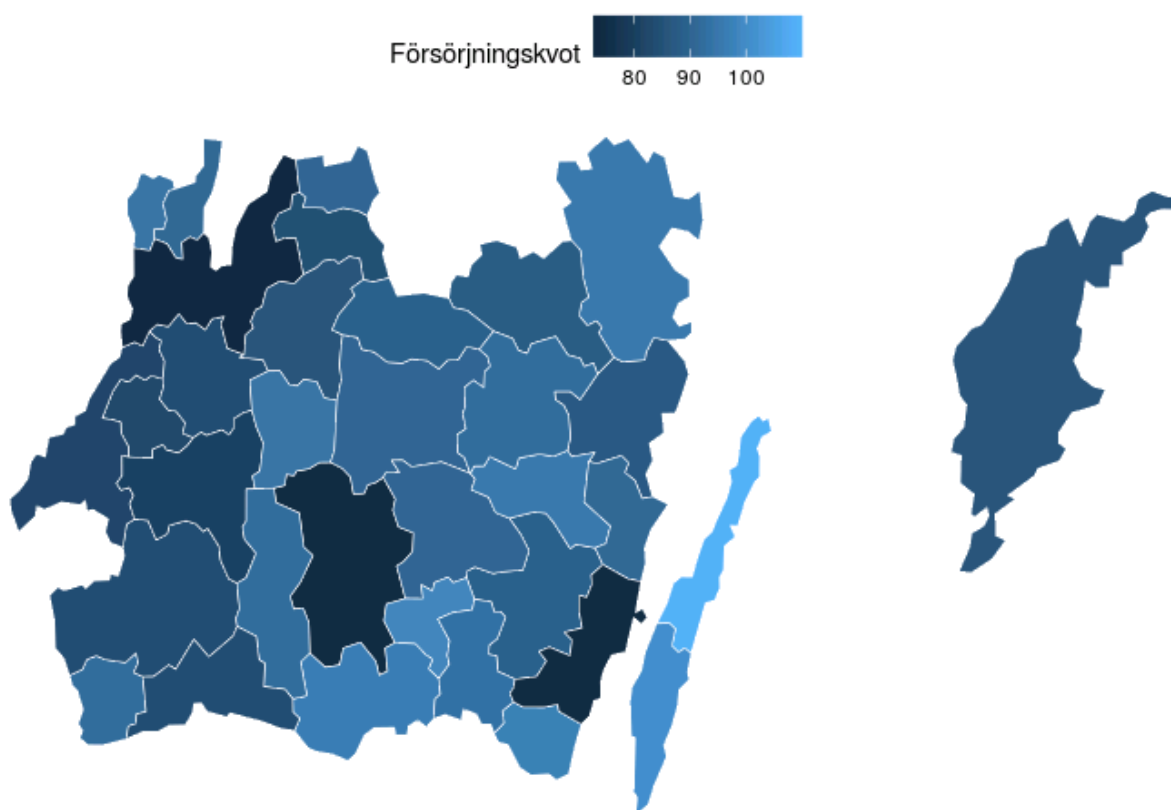

Diagram 16: Befolkningspyramider LA-regioner, Småland och öarna inklusive riket. Svart linje anger rikets fördelning. 2018. Källa: SCB

⁴¹SOU, 2020. *Starkare kommuner – med kapacitet att klara välfärdsuppgiften*. URL: <https://www.regeringskansliet.se/rattsliga-dokument/statens-offentliga-utredningar/2020/02/sou-20208/>

Karta 3: Försörjningskvoter i kommunerna inom Småland och öarna, 2018. Källa: SCB

Befolkningens sammansättning

I flera av de mindre regionerna har befolkningspyramiderna en tydlig toppighet och en viss skevhet som en följd av ett mansöverskott, inte minst bland de yngre vuxna. Småland och öarna som helhet har ett traditionellt genuskontrakt⁴²: Näringslivet är dominerat av branscher med en hög andel män anställda, kvinnorna föder barn tidigare än kvinnor i riket och flyttfrekvensen är högre bland unga kvinnor. På delregional nivå slår detta igenom än tydligare. Men det finns regionala undantag, exempelvis Gotland, där det bor fler kvinnor än män. Gotland har i den meningen ett mindre traditionellt genuskontrakt och arbetsmarknaden är i högre utsträckning präglad av branscher med en förhållandevis jämställd könsrepresentation.

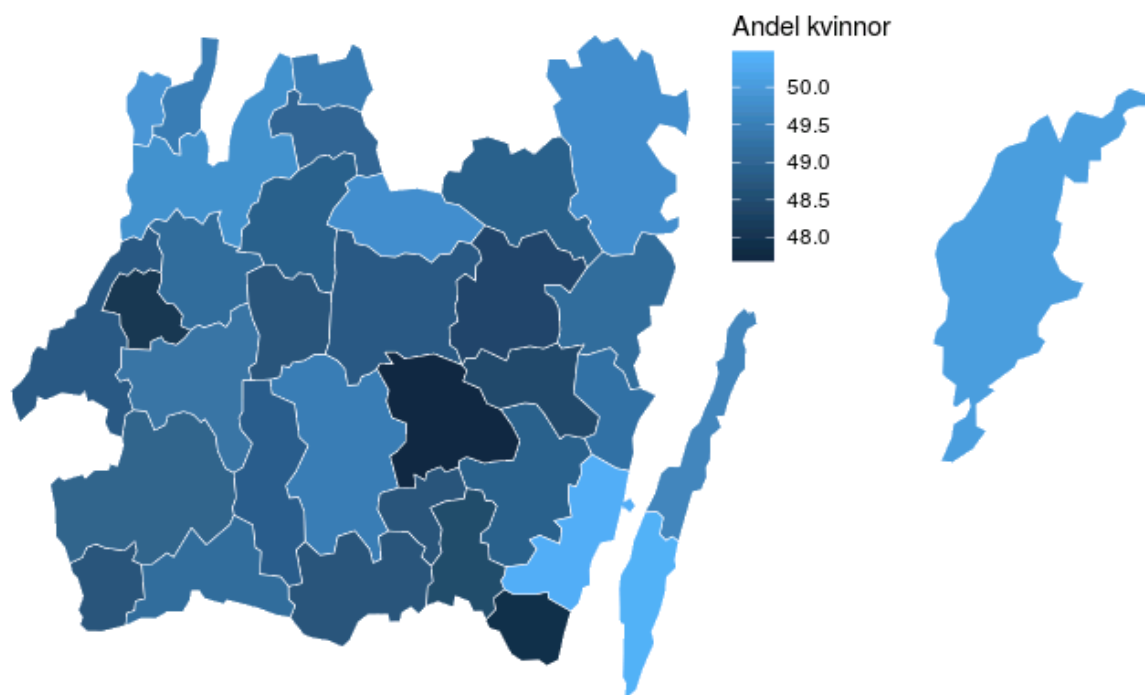
I Småland och öarna är 49,4 procent av befolkningen kvinnor, vilket är under riksgenomsnittet som ligger på 49,7 procent. Av kommunerna i Småland och öarna är det Mörbylånga, Kalmar, Gotland, Mullsjö, Jönköping, Kalmar, Eksjö samt Västervik som har en högre andel kvinnor än riksgenomsnittet. Som lägst är andelen kvinnor i Uppvidinge, Torsås, Gnosjö, Hultsfred samt Högsby, där andelen är mellan 47,8-48,4 procent. Men variationerna är som störst mellan olika åldersgrupper. Mansöverskottet är framförallt framträdande bland unga vuxna och bland vissa yngre femårsgrupper går det 130 män på 100 kvinnor när vi studerar förhållandet på kommunal nivå. Könsbalansen sett till de yngre åldersgrupperna är, generellt sett, som jämnast i de större städerna och som ojämnast i de mindre kommunerna. Orsakerna till de stora

⁴² PwC. 2012. *Föreställningar om landsbygden – mer myter än faktiska fakta*. Öhrlings Pricewaterhouse Coopers AB. URL: <https://www.pwc.se/sv/pdf-reports/demografiska-myter.pdf> s. 17-33

skillnaderna är dels att kvinnor i högre utsträckning än män väljer att studera och därmed bosätta sig i en universitetsstad, dels att det har invandrat fler män än kvinnor under de senaste åren.

Tabell 8: Andel kvinnor efter åldersgrupper, LA-regioner i Småland och öarna, 2018. Källa: SCB

	Riket	Småland och öarna	Jönköping	Värnamo- Gnosjö	Vetlanda	Älmhult	Växjö	Ljungby	Kalmar	Oskarshamn	Västervik	Vimmerby- Hultsfred	Gotland
0-4 år	48,5%	48,9%	49,1%	48,5%	50,2%	48,4%	49,0%	49,1%	48,9%	48,0%	49,5%	48,6%	47,4%
5-9 år	48,6%	48,8%	48,5%	49,6%	46,7%	47,2%	48,9%	49,2%	49,6%	49,4%	47,3%	47,6%	49,3%
10-14 år	48,5%	48,3%	48,6%	48,5%	47,6%	50,4%	47,7%	49,1%	48,0%	48,6%	49,9%	48,1%	47,6%
15-19 år	47,5%	47,0%	47,5%	46,5%	46,2%	47,6%	46,9%	47,4%	46,6%	48,1%	45,2%	44,8%	47,7%
20-24 år	47,9%	46,8%	47,9%	44,3%	42,8%	47,2%	47,2%	45,7%	48,7%	43,6%	46,7%	43,3%	45,6%
25-29 år	48,6%	47,0%	47,6%	45,2%	47,8%	47,0%	47,2%	45,0%	47,5%	46,1%	46,5%	45,3%	47,4%
30-34 år	48,6%	48,2%	48,1%	48,0%	47,3%	49,1%	47,4%	48,5%	48,9%	45,9%	50,6%	47,4%	49,7%
35-39 år	48,8%	48,5%	48,8%	47,7%	47,9%	48,7%	48,8%	47,2%	48,1%	48,7%	47,3%	46,1%	50,3%
40-44 år	49,1%	48,4%	48,3%	49,7%	48,7%	50,0%	47,5%	46,2%	48,3%	49,4%	49,5%	49,0%	48,9%
45-49 år	49,3%	49,4%	49,3%	49,3%	48,7%	48,2%	49,6%	49,5%	49,7%	49,0%	49,4%	49,0%	50,9%
50-54 år	49,2%	48,6%	48,5%	48,1%	48,7%	49,7%	48,4%	47,1%	49,5%	47,9%	47,5%	48,2%	50,9%
55-59 år	49,5%	49,2%	48,9%	48,8%	48,6%	49,0%	48,5%	49,1%	50,1%	48,1%	50,1%	48,7%	51,4%
60-64 år	50,0%	49,7%	49,4%	47,5%	48,8%	48,6%	50,4%	48,5%	50,4%	51,0%	50,6%	48,8%	50,7%
65-69 år	50,6%	49,8%	50,6%	49,1%	49,0%	49,7%	49,7%	49,7%	50,2%	48,7%	50,7%	48,2%	49,3%
70-74 år	51,1%	50,1%	50,8%	50,0%	48,8%	48,4%	50,0%	48,4%	50,2%	49,0%	49,3%	50,3%	51,1%
75-79 år	52,3%	51,7%	52,6%	51,8%	50,9%	48,5%	50,7%	50,6%	52,3%	52,0%	52,9%	49,6%	51,1%
80-84 år	55,9%	55,9%	57,6%	55,7%	55,2%	57,3%	55,7%	54,6%	54,8%	55,6%	53,6%	56,1%	55,5%
85-89 år	61,3%	61,6%	62,2%	63,2%	59,9%	61,5%	61,8%	59,6%	61,1%	60,0%	61,4%	60,2%	61,8%
90-94 år	68,1%	66,6%	67,6%	66,6%	65,1%	63,8%	63,9%	71,0%	67,3%	67,1%	67,4%	67,3%	66,5%
95-99 år	75,0%	73,1%	73,8%	70,1%	69,1%	73,3%	72,2%	75,3%	71,9%	73,8%	74,0%	74,7%	76,7%
100+ år	82,5%	86,3%	84,4%	81,3%	75,0%	100,0%	100,0%	100,0%	82,9%	87,5%	75,0%	66,7%	91,7%
Totalt	49,7%	49,4%	49,6%	48,9%	48,8%	49,4%	49,1%	48,9%	49,8%	49,1%	49,8%	48,6%	50,1%

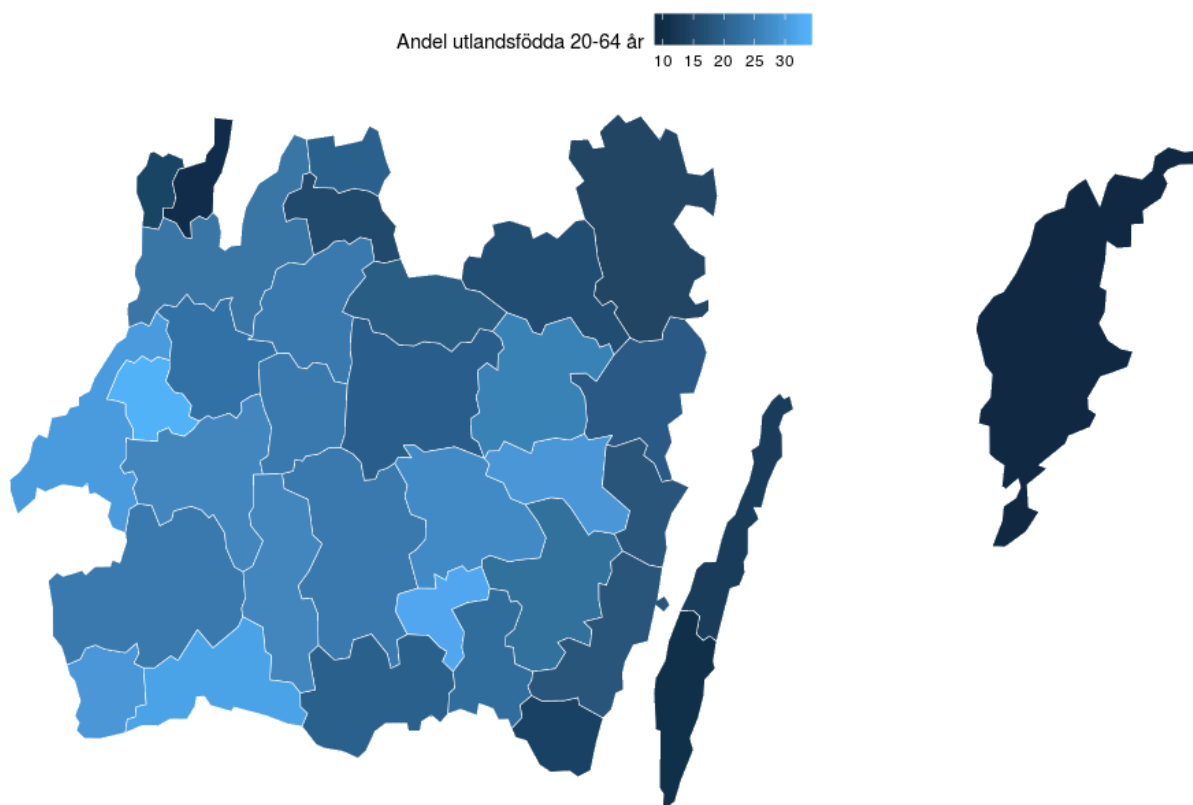
Karta 4: Andel kvinnor bland befolkningen, kommunerna i Småland och öarna, 2018. Källa: SCB

Utlandsfödda boendes i Sverige har en betydligt yngre åldersstruktur jämfört med inrikes födda. De senaste årens invandring har därför resulterat i en god arbetskraftstillväxt i Sverige. Nästan var fjärde person i arbetsför ålder är född utanför landets gränser. I Småland och öarna är 16,6 procent av befolkningen födda i ett annat land än Sverige. Ser vi endast till befolkningen i arbetsför ålder utgör utlandsfödda 21,2 procent. Andelen utlandsfödda är som störst bland unga vuxna. På delregional nivå är skillnaderna relativt stora. I Värnamo-Gnosjö är 29 procent av befolkningen i arbetsför ålder födda i ett annat land än Sverige, vilket kan jämföras med 9,3 procent på Gotland. På kommunal nivå blir skillnaderna än mer framträdande. I kommunerna Gnosjö, Lessebo, Älmhult samt Gislaved är mer än 30 procent av befolkningen i arbetsför ålder födda utomlands, vilket är mer än en dubbelt så hög andel jämfört med exempelvis Gotland, Habo, Mörbylånga, Borgholm samt Torsås.

Tabell 9: Andel utlandsfödda efter åldersgrupper, LA-regioner i Småland och öarna, 2018. Källa: SCB

	Jönköping	Värnamo-Gnosjö	Vetlanda	Älmhult	Växjö	Ljungby	Kalmar	Oskarshamn	Västervik	Vimmerby-Hultsfred	Gotland	Småland och öarna	Riket
0-4 år	3,4%	4,8%	3,7%	10,5%	3,4%	5,5%	3,4%	5,0%	3,5%	4,8%	3,1%	4,0%	4,1%
5-9 år	9,9%	14,0%	16,4%	24,4%	12,6%	17,1%	12,6%	17,5%	11,9%	20,5%	7,0%	12,9%	10,4%
10-14 år	13,0%	16,7%	19,5%	24,9%	18,2%	16,7%	15,3%	20,4%	13,1%	26,0%	7,5%	15,9%	13,8%
15-19 år	17,9%	19,9%	22,6%	26,0%	25,4%	22,7%	19,0%	21,1%	15,5%	26,9%	10,7%	20,1%	18,6%
20-24 år	21,3%	23,6%	22,2%	23,8%	23,2%	25,6%	18,8%	20,6%	16,3%	25,9%	12,3%	21,1%	20,7%
25-29 år	22,5%	28,3%	21,0%	29,9%	25,6%	26,1%	17,5%	20,2%	15,1%	21,4%	9,1%	21,8%	22,6%
30-34 år	27,1%	35,7%	27,7%	35,6%	31,4%	32,8%	22,5%	26,8%	17,7%	24,1%	12,0%	27,1%	30,6%

35-39 år	28,1%	35,9%	30,5%	41,2%	31,9%	32,8%	23,6%	26,3%	21,0%	30,9%	13,2%	28,4%	32,1%
40-44 år	24,5%	33,9%	25,6%	34,1%	27,9%	28,8%	21,1%	25,1%	19,1%	24,9%	11,3%	25,0%	28,0%
45-49 år	20,0%	27,6%	19,6%	27,2%	24,3%	25,8%	16,8%	18,1%	14,2%	20,3%	10,0%	20,4%	23,6%
50-54 år	18,0%	27,3%	16,2%	19,6%	20,7%	22,7%	14,2%	15,3%	11,5%	17,1%	6,9%	17,6%	20,7%
55-59 år	18,2%	27,3%	16,1%	16,4%	20,2%	20,9%	13,9%	15,0%	11,1%	14,9%	6,2%	17,1%	20,8%
60-64 år	14,1%	22,1%	12,4%	13,2%	16,7%	17,5%	9,9%	12,0%	9,1%	11,9%	5,1%	13,4%	18,3%
65-69 år	11,4%	16,1%	10,4%	10,2%	12,7%	15,3%	8,3%	9,0%	7,6%	7,8%	4,1%	10,5%	15,4%
70-74 år	8,4%	13,0%	8,0%	9,1%	10,2%	11,5%	6,1%	6,7%	5,4%	7,8%	3,5%	8,1%	12,3%
75-79 år	9,6%	14,0%	8,8%	8,9%	10,3%	14,5%	8,1%	7,6%	7,1%	6,8%	4,6%	9,2%	12,6%
80-84 år	9,7%	12,9%	8,6%	9,2%	8,7%	13,7%	8,1%	8,5%	6,6%	6,2%	4,5%	8,9%	13,3%
85-89 år	8,2%	10,9%	6,9%	7,5%	6,3%	8,2%	6,3%	6,2%	4,7%	5,3%	4,0%	7,0%	11,9%
90-94 år	6,5%	7,5%	5,4%	5,6%	6,1%	6,5%	4,9%	4,8%	4,0%	2,7%	4,7%	5,7%	10,3%
95-99 år	7,3%	6,1%	6,4%	6,7%	5,2%	6,5%	2,0%	2,9%	4,8%	1,1%	4,7%	5,2%	8,6%
100+ år	3,1%	6,3%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	2,9%	0,0%	0,0%	16,7%	0,0%	2,6%	8,6%
20-64 år	21,6%	29,0%	20,9%	27,0%	24,8%	25,7%	17,4%	19,6%	14,5%	20,6%	9,3%	21,2%	24,3%
Totalt	16,6%	22,2%	16,7%	21,7%	19,4%	20,4%	14,0%	15,8%	11,5%	16,9%	7,5%	16,6%	19,1%

Karta 5: Andel utlandsfödda bland befolkningen i arbetsför ålder, kommunerna i Småland och öarna. Källa: SCB

Befolkningsutveckling och framtida arbetskraft

Många kommuner och regioner har målsättningar om att folkmängden ska öka. Det är en målsättning då befolkningstillväxt ofta är en indikation på att platsen är attraktiv. Ett växande befolkningsunderlag innebär även ökade skatteintäkter och möjligheter att utveckla kommunen. I detta kapitel studerar vi särskilt befolkningsutvecklingen utifrån ett kompetensförsörjningsperspektiv.

Mellan 2000–2018 ökade invånarantalet i Småland och öarna med 8,3 procent, vilket var långt under riksgenomsnittet som under samma period uppgick till 15,2 procent. Regionen hade under långt tid en svag befolkningsutveckling. Det är först under senare år som ökningstakten närmast sig riksgenomsnittet. Totalt ökade antalet invånare i Småland och öarna 2000–2018 med 67 458 personer, varav 80 procent av ökningen skedde under perioden 2010–2018. På delregional nivå har samtliga regioner, förutom Västervik och Vimmerby, vuxit under perioden 2000–2018. Men det är de större arbetsmarknadsregionerna som står för stora delar av regionens befolkningstillväxt. Under nämnda period skedde 86 procent av befolkningsökningen i Jönköping, Växjö och Kalmar LA-regioner. Över tid är det endast Växjö och Jönköping som uppvisar en utveckling i likhet med riksgenomsnittet. Flera av de mindre regionerna har haft en relativt stillastående utveckling med undantag för de senaste åren.

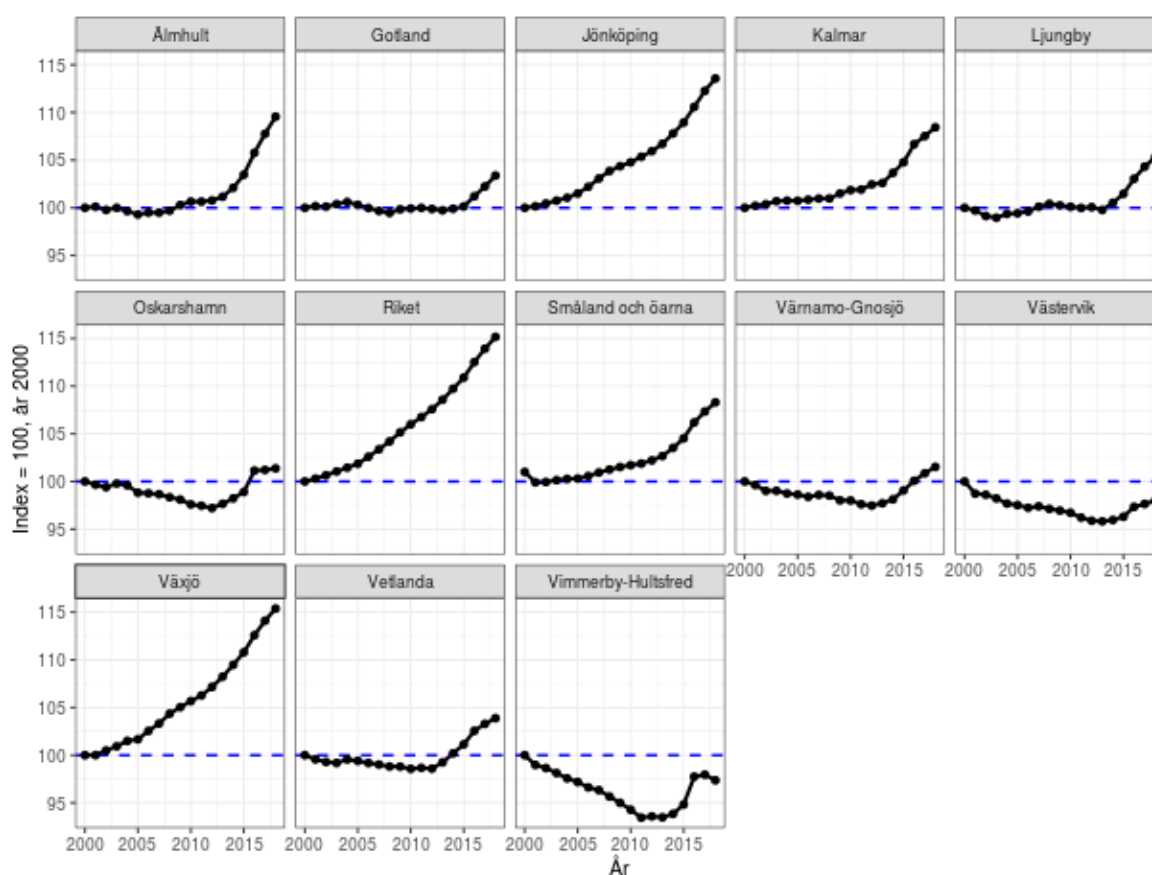

Diagram 17: Befolkningsutveckling, samtliga åldrar, Småland och öarna samt i LA-regionerna 2000–2018. Källa: SCB

När vi ser till utvecklingen av antalet personer i arbetsför ålder blir de inomregionala skillnaderna än mer påtagliga. Totalt ökade den arbetsföra delen av befolkningen i Småland och öarna med 3,1 procent under perioden 2007–2018. De tre mest folkrika LA-regionerna, Jönköping, Växjö och Kalmar stod för hela 91 procent av tillväxten. Förutom dessa tre regioner har Älmhults LA-region haft en förhållandevis god arbetskraftstillväxt. Arbetsförmedlingens prognoser visar att den arbetsföra delen av befolkningen i Småland och öarna förväntas att öka med ungefär 3 procent under perioden 2017–2030. Prognosen visar dock inte på att koncentrationstendenserna förväntas att avta utan ungefär 90 procent av tillväxten prognosticeras att ske i någon av de tre folkrika LA-regionerna.

En betydande förändring som har skett under perioden 2000–2018, när vi ser till invånarna i arbetsför ålder, är att en allt större andel utgörs av personer födda utanför Sverige. I början av 2000-talet var ungefär 10

procent av arbetskraften utlandsfödda, 2018 låg nivån på 21 procent. Utan invandringen hade antalet personer i arbetsför ålder i Småland och öarna minskat med nästan 34 000 personer perioden 2000-2018. Antalet inrikes födda i arbetsför ålder har minskat i samtliga av LA-regionerna i Småland och öarna under nämnda period, samtidigt som utlandsfödda balanserat nedgången i alla regioner. En liknande utveckling förväntas även för perioden 2018-2030. Enligt Arbetsförmedlingens prognos kommer ungefär 28 procent av den arbetsföra delen av befolkningen i länet vara födda i utlandet. I flera av LA-regionerna förväntas andelen uppgå till ungefär var tredje person i arbetsför ålder år 2030.

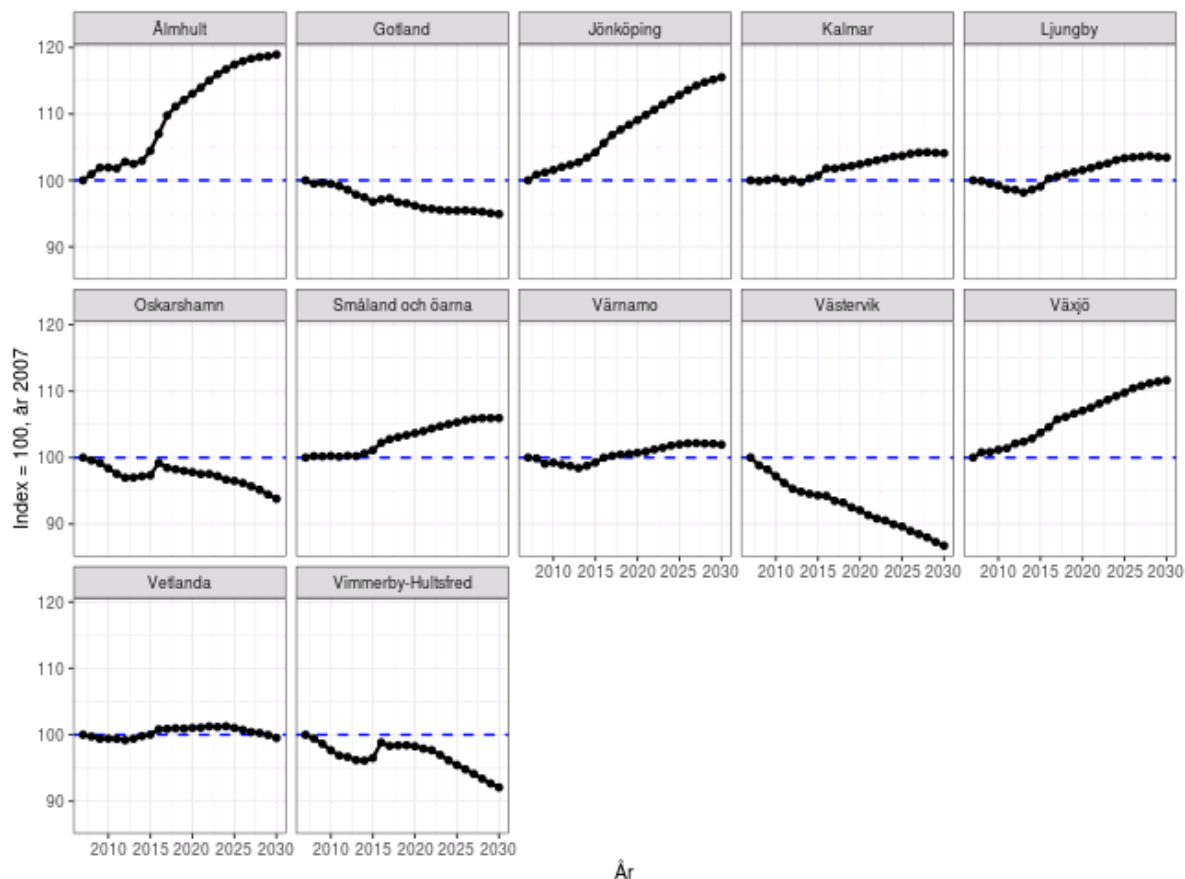

Diagram 18: Befolkningsutveckling, arbetsför ålder, 2007–2030, prognos. Källa: Arbetsförmedlingen

På kommunal nivå är variationerna sett till befolkningsutveckling stora. Sedan 2000 har 12 kommuner i Småland och öarna haft en negativ utveckling. Kommunerna Habo, Växjö, Jönköping samt Kalmar har under samma period haft en befolkningsökning som överstiger riksgenomsnittet. Som *Diagram 19* visar tilltog befolkningsökningen i de flesta kommuner först under de senare åren. Ur ett längre perspektiv är det framförallt Växjö, Kalmar, Jönköping och Habo som har haft en ökningstakt i likhet med riket. Generellt följer utvecklingen inom Småland och öarna den som finns på riksnivå; större städer tillsammans med förortskommuner står för stora delar av befolkningstillväxten. Medelstora kommuner, exempelvis Värnamo och Ljungby, uppvisar över tid en stabil utveckling men utan att växa särskilt mycket. Mindre kommuner exempelvis Hultsfred, Gnosjö och Tingsryd har över tid haft en mer strukturell befolkningsminskning. En slutsats är således att även befolkningstillväxten inom arbetsmarknadsregionerna bär på stora olikheter. Det är framförallt i Jönköpings arbetsmarknadsregion där man kan se att Jönköpings tillväxt haft tillräckliga spridningseffekter för att omlandet, i detta fall Habo, har kunnat växa.

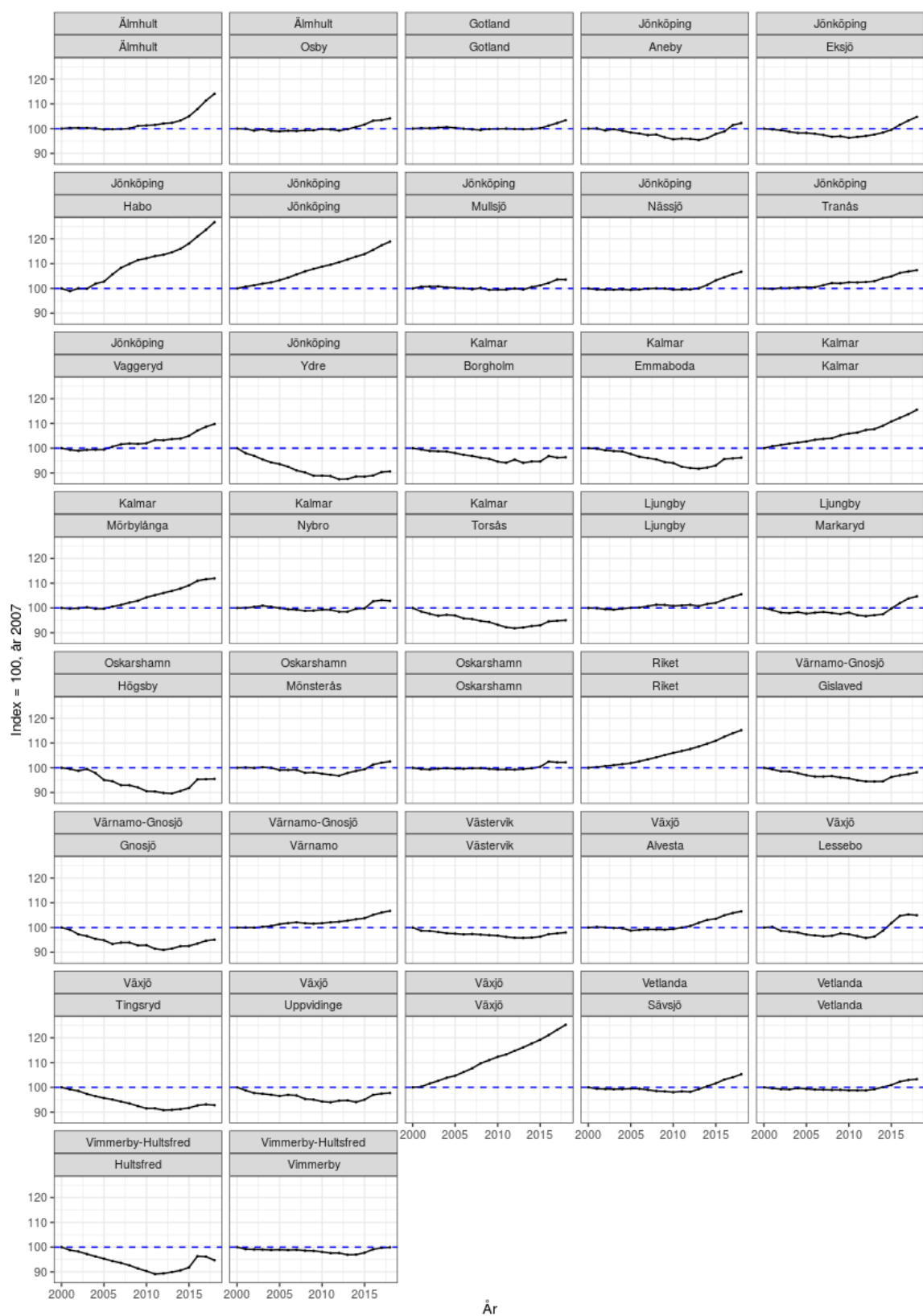

Diagram 19: Befolkningsutveckling, samtliga åldrar, kommunerna i Småland och öarna indelade efter FA-regioner, 2000–2018. Källa: SCB

Den goda befolkningstillväxten i Småland och öarna under de senaste åren beror framförallt på att invandringen till regionen har ökat. Regionen har fortsatt ett negativt inrikes flyttnetto och ett relativt marginellt födelsenetto. Men de inomregionala skillnaderna är i dessa avseende stora. Endast kommunerna

Jönköping, Kalmar, Gotland, Växjö, Mörbylånga, Habo samt Tranås har haft ett positivt inrikes flyttnetto perioden 2007–2018. Över tid har de regionala centrumkommunerna i regionen haft ett positivt inrikes flyttnetto som en följd av att invånare från mindre kommuner i regionen flyttat till dem. Man kan därför säga att det sker en slags inomregional urbanisering om man följer flyttrörelserna. Att notera är dock att invandringsnettot och födelsenettot bidrar mer till stadstillväxten än det inrikes flyttnettot. I regel är inrikes flyttnetto enklare att direkt relatera till en plats attraktivitet än utrikes flyttnetto. Det är därför man även kan se en relativt omfattande sekundäromflyttning bland nyinvandrade till Sverige. Många kommuner med en hög invandring har därför samtidigt ett lågt inrikes flyttnetto, då en person kan invandra och flytta till en annan kommun under ett och samma år.

Det är främst yngre personer som flyttar och det präglar de demografiska strukturerna i kommunerna. Utflyttningskommuner har därför ofta även ett negativt födelsenetto. Motsatt gäller i kommuner med en hög inflyttning. Det positiva födelsenettot står för en betydande del av befolkningstillväxten i de större kommunerna i Småland och öarna. Men den största delen av tillväxten i samtliga kommuner under perioden 2007–2018 har invandringen stått för. I många av kommunerna är invandringsnettot den enda komponent som är positiv när vi ser till befolkningsutvecklingens tre komponenter. De senaste åren ser vi dock att invandringsnettot avtar i flera av kommunerna, vilket är en följd av en minskad invandring till Sverige som helhet. Det är därför sannolikt att de kommuner som över tid haft en strukturell befolkningsminskning kommer att återgå till att ha en förhållandevis svag befolkningsutveckling. Tidigare studier pekar på att nyinvandrade till en mindre kommun i hög utsträckning flyttar till en större kommun inom några år.

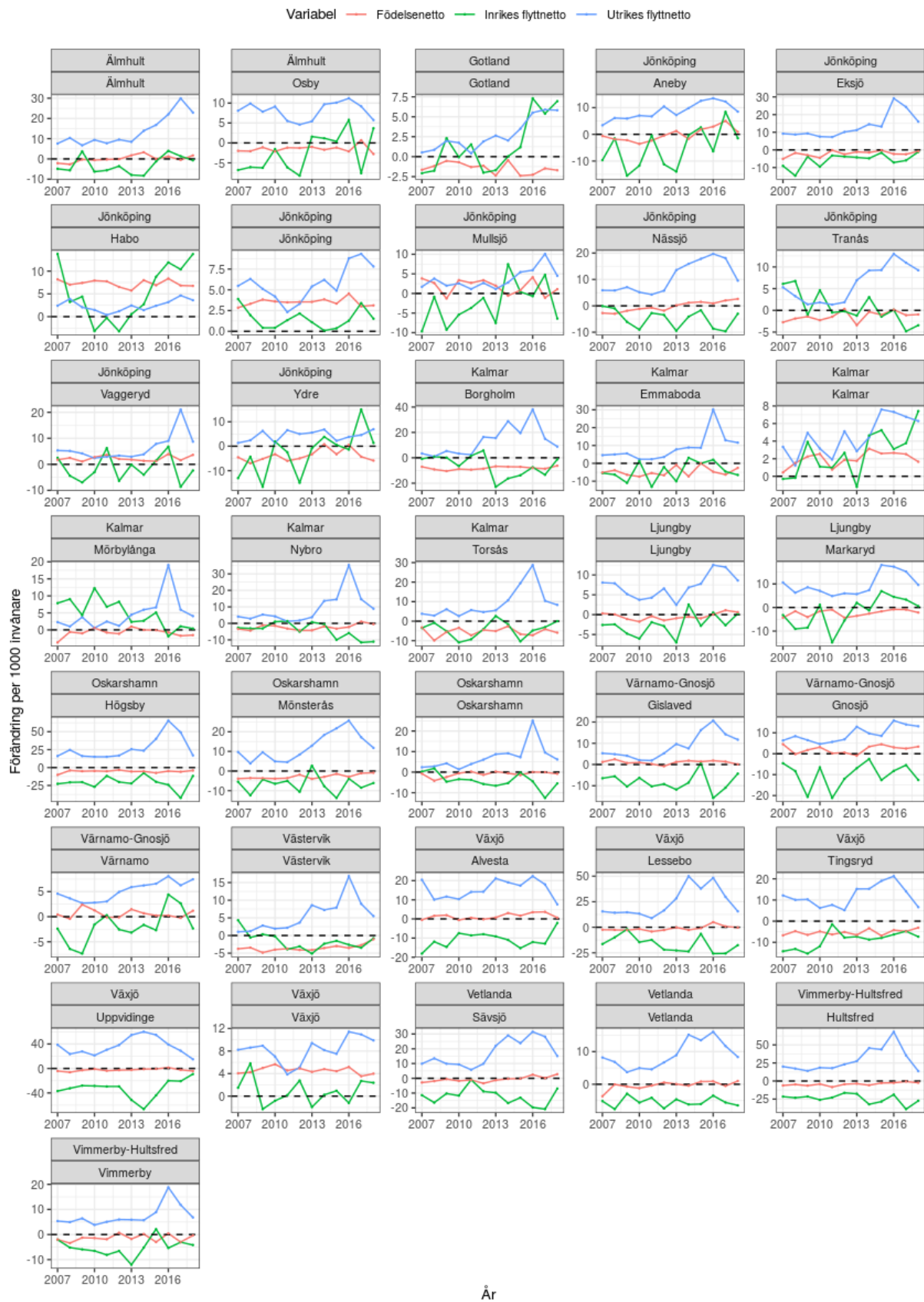

Diagram 20: Befolkningsutvecklingens komponenter, samtliga åldrar, kommunerna i Småland och öarna indelade efter FA-regioner, 2007–2018. Källa: SCB. OBS! Notera varierande skalor!

Befolkningens utbildningsnivå

Varför är det eftersträvarsvårt att en så stor andel som möjligt av befolkningen ska ha en eftergymnasial utbildning? På ett teoretiskt plan innebär en högre utbildning mer kunskap och en högre produktivitetsförmåga. En utbildning kan även medföra ökad förmåga att ställa om genom att individen har fått "lära sig att lära". Det finns även positiva samband mellan hög utbildningsnivå och hälsoläge och deltagande i samhällslivet. Men även om det finns positiva samband mellan hög utbildning och en rad andra faktorer finns det anledning att även belysa vad man har utbildat sig till – det är inte endast längden på utbildningen som är relevant, utan även inriktningen. En hög utbildning behöver inte per definition vara mer efterfrågad på arbetsmarknaden – dock kan den fortsatt vara utvecklande för individen – än exempelvis en gymnasial yrkesutbildning. Hur efterfrågad en utbildning är beror på den geografiska kontexten.

I en befolkningsgles kommun med en hög andel yrken inom exempelvis tillverkning är förmodligen en gymnasial industriutbildning mer efterfrågad än en eftergymnasial utbildning inom exempelvis samhällsvetenskap. I en annan geografi kan förhållandet vara det omvända. Generellt sett har betydelsen av en utbildning ökat väsentligt under de senaste decennierna. Idag är det svårt för en person utan gymnasial utbildning att inträda på arbetsmarknaden och hitta en varaktig anställning. Detta beror på att kunskapsinslaget på arbetsmarknaden i Sverige generellt sett har ökat; ju mer specialiserade vi blir, desto mer kunskap krävs. För ett land likt Sverige där lönenivåerna generellt sett är höga är många av de "enklare arbetena" utprisade vilket innebär att den generella efterfrågan på förgymnasial kompetens i Sverige är låg. Yrken med låg produktivitet är helt enkelt inte lönsamma i Sverige utan vi behöver konkurrera med kunskap, vilket ökar utbildningskraven. Ett fungerande utbildningssystem är därför avgörande för att landet på sikt ska ha en fungerande arbetsmarknad.

Utbildningsnivån i Småland och öarna är lägre än i riket om vi ser till andelen av befolkningen med en eftergymnasial utbildning. Av NUTS-2-regionerna är det endast befolkningen i Norra Mellansverige som har en lägre utbildningsnivå. Att utbildningsnivåerna varierar mellan regioner beror på bland annat på skillnader i näringslivsstrukturer. Traditionellt sett har utbildningsnivån varit lägre i regioner med en omfattande industrisektor samtidigt som den varit högre i regioner där privata och offentliga tjänster utgör en stor del av arbetsmarknaden. Närvaron av högskolor och universitet påverkar även utbildningsnivån i en region. Inom Småland och öarna varierar utbildningsnivån stort mellan delregionerna. Som högst är utbildningsnivån i Växjö, Jönköping och Kalmar och som lägst i Vimmerby-Hultsfred, Värnamo-Gnosjö samt Vetlanda. Förutom geografiska skillnader är differensen mellan könen stor. I Småland och öarna har 43 procent av kvinnorna en eftergymnasial utbildning men endast 29,8 procent av männen, en differens på 13,2 procentenheter. Könsskillnaderna beror bland annat på att fler kvinnor än män arbetar inom den offentliga sektorn.

Utlandsfödda är en mycket heterogen grupp när vi studerar utbildningsnivåer. Andelen högutbildade bland utlandsfödda är ungefär lika stor som bland inrikes födda. Samtidigt är det en större andel utlandsfödda än inrikes födda som saknar en gymnasial utbildning, vilket vi studerar närmare i nästa avsnitt. Detta innebär att andelen utlandsfödda med en gymnasial utbildning är lägre än bland inrikes födda. Skillnaderna blir dessutom än större om man bryter ner gymnasial utbildning på två- eller tre år. Sammantaget innebär utbildningsprofilen bland utlandsfödda att behoven av validering och kompletterande skolgång är mycket olikartade.

En riskgrupp sett till ställning på arbetsmarknaden är personer utan en gymnasial utbildning. I Småland och öarna uppgår denna andel till 15,5 procent av befolkningen, vilket är något över riksgenomsnittet som ligger på 13 procent. I några av de mindre LA-regionerna i Småland och öarna uppgår andelen förgymnasialt utbildade till mer än var femte person.

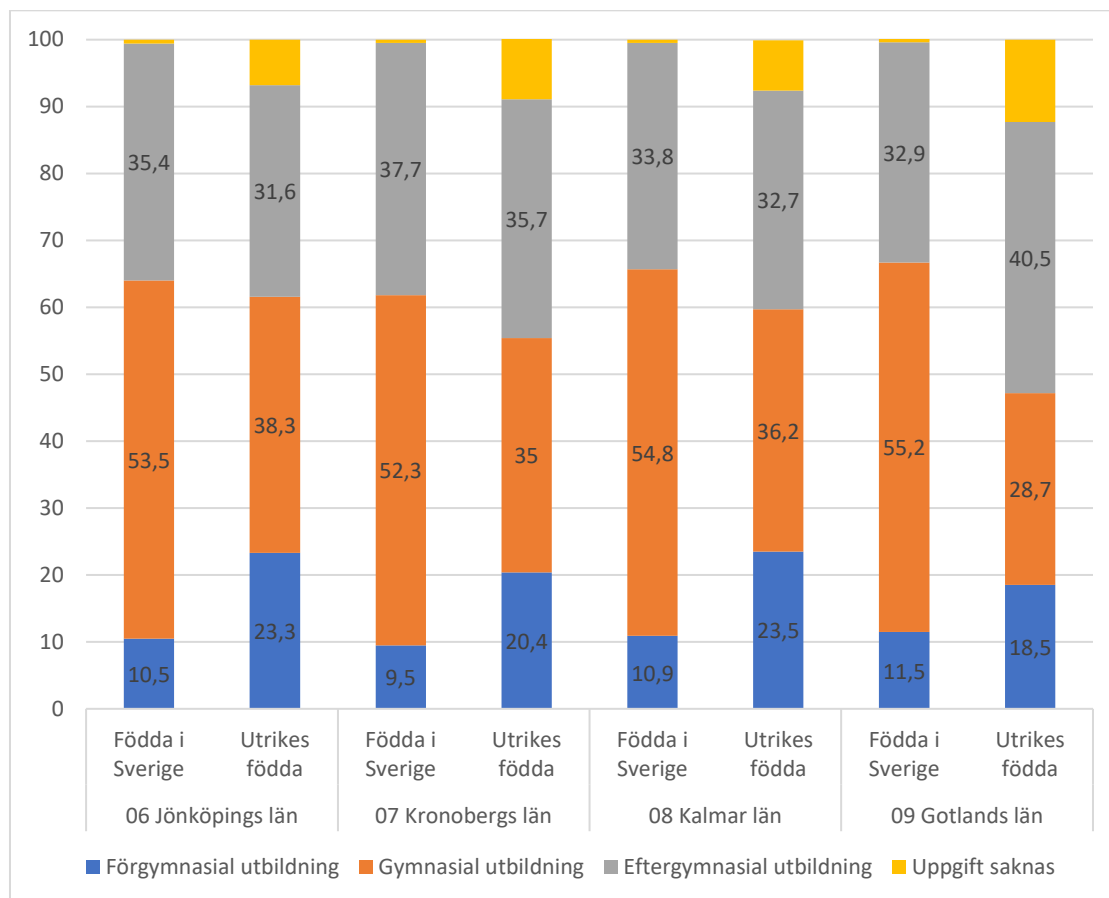

Diagram 21: Befolkningens utbildningsnivå, 25-64 år, efter födelseregion. Källa: SCB

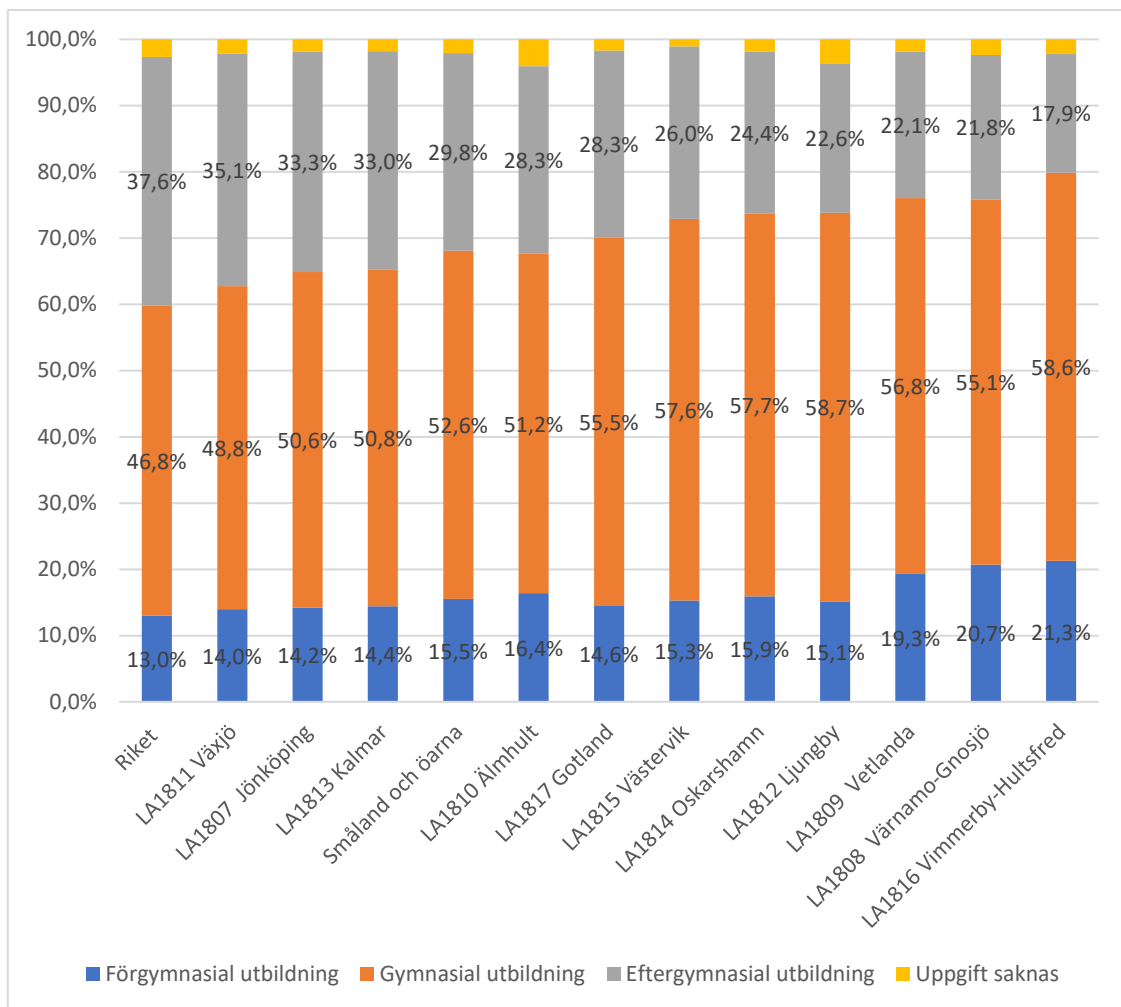

Diagram 22: Befolkningens utbildningsnivå, 25-64 år, Småland och öarna och LA-regionerna, 2018. Källa: SCB

Personer som saknar en gymnasial utbildning

Det finns 55 019 personer i Småland och öarna, mellan 25–64 år, och som saknar en gymnasial utbildning. Som *Diagram 23* visar är det i viss utsträckning en generationsfråga. Inom åldersgruppen 55–64 år har nästan 20 procent en förgymnasial utbildning som högst uppnådda utbildningsnivå. För åldersgrupperna 25–34 år, 35–44 år och 45–54 år ligger andelen på 11 procent. Gymnasiereformen 1991 innebar att samtliga gymnasieutbildningar i Sverige numera är treåriga, vilket tydligt avspeglas i *Diagram 23*. Det finns därför anledning att även betrakta personer under 40 år med högst en tvåårig gymnasial utbildning som tillhörande en riskgrupp på arbetsmarknaden.

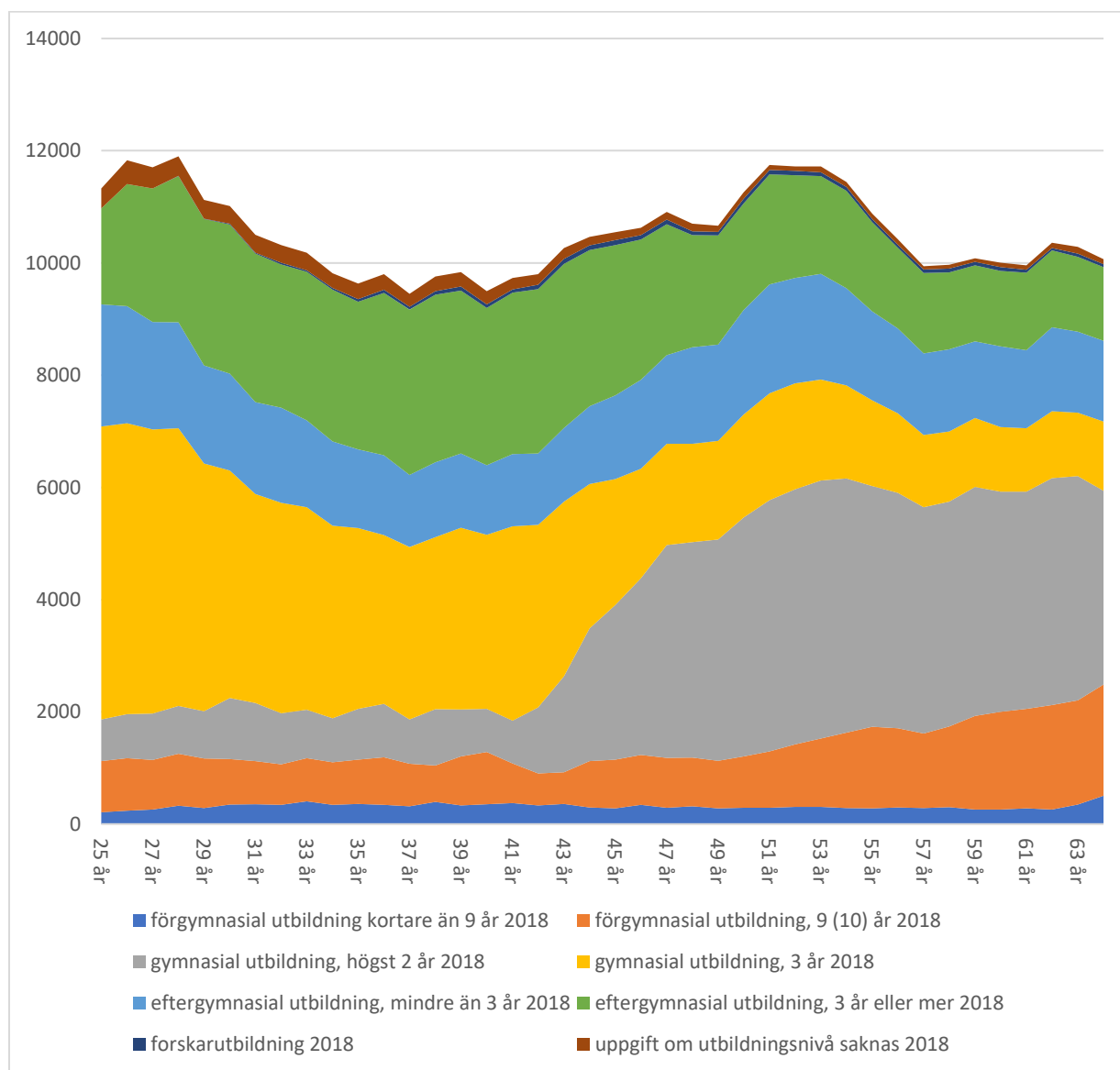

Diagram 23: Befolkningens utbildningsnivå efter 1-årsklasser (25–64 år), Småland och öarna. Källa: SCB

Av åldersgruppen 25–40 år i Småland och öarna har 78 procent minst en treårig gymnasial utbildning. I faktiska tal innebär detta att 37 302 personer i denna åldersgrupp saknar en treårig gymnasial utbildning. Variationerna är betydande med hänsyn till geografi, kön och födelseregion. I kommunerna Högsby, Gnosjö, Hultsfred och Lessebo saknar mer än var tredje person i åldersgruppen en treårig gymnasial utbildning. I kommunerna Mörbylånga, Habo och Kalmar ligger nivån på 15–17 procent. Av männen i Småland och öarna mellan 25–40 år saknar var fjärde person en treårig gymnasial utbildning. För kvinnorna i samma

åldersgrupp uppgår nivån till 19 procent. De största skillnaderna finns dock mellan inrikes och utrikes födda. I regionen som helhet saknar 14,2 procent av de inrikes födda mellan 25–40 år en treårig gymnasial utbildning, för utlandsfödda i samma åldersgrupp uppgår nivån 45,6 procent. Även i detta avseende ser vi betydande geografiska skillnader.

Att notera är att den studerade gruppen är mycket heterogen. Skillnaderna kan förstås vara mycket stora mellan någon som saknar grundskola och någon som genomgått en tvåårig gymnasial utbildning. Dock är det intressant att identifiera hur stor gruppen är som saknar en treårig gymnasial utbildning då det är sannolikt att denna utbildningsnivå utgör norm för yngre personer som ska inträda på arbetsmarknaden.

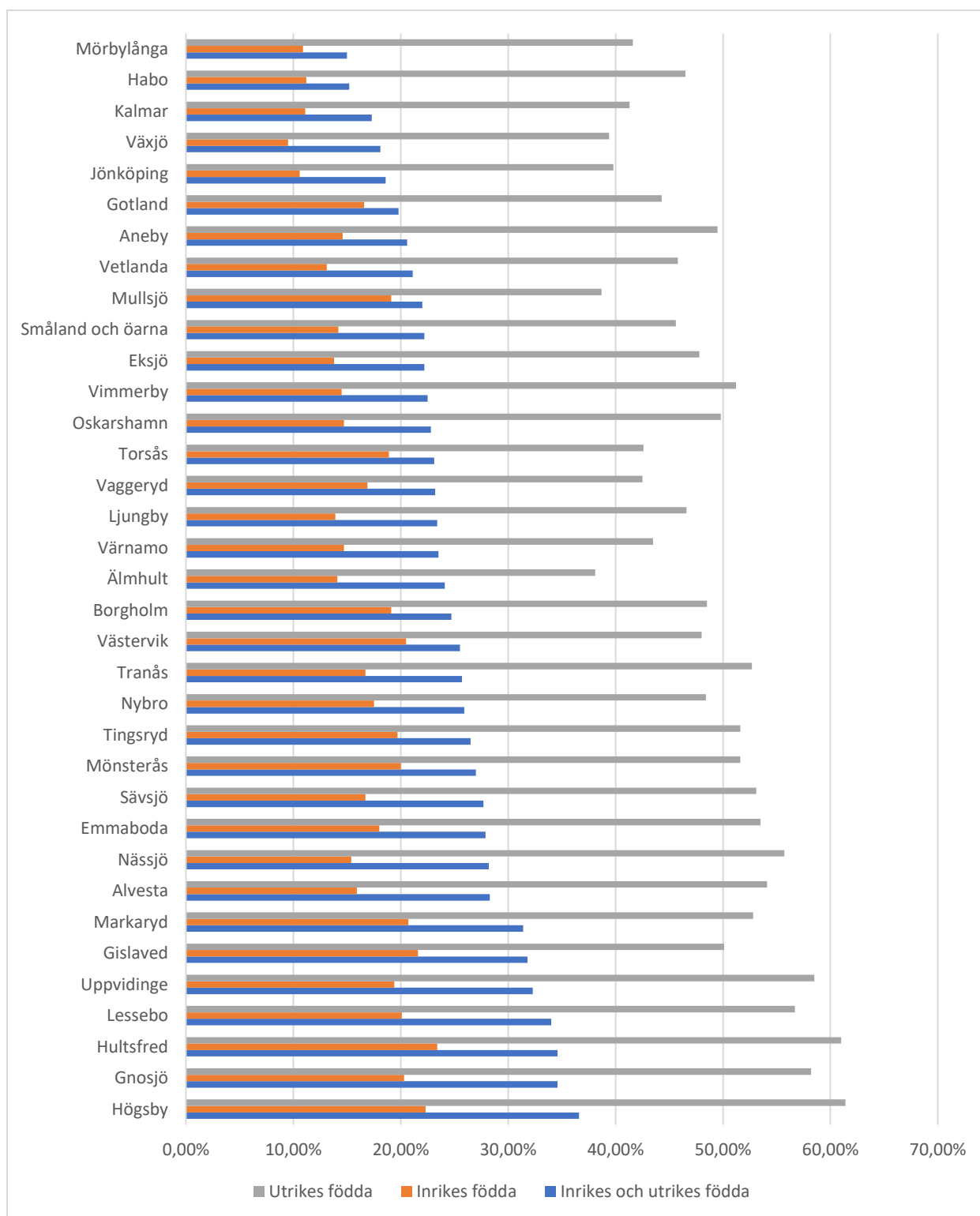

Diagram 24: Andel av befolkningen utan en treårig gymnasial utbildning, 25–40 år. Källa: SCB

Arbetslöshet, utsatta grupper och matchningsproblematik

Sedan 2007 har arbetsmarknaden genomgått stora förändringar, inte minst i Småland och öarna. Stora händelser som påverkat utvecklingen är förändrade socialpolitiska system, den stora migrationsvågen till Sverige, finanskrisen och efterföljande högkonjunktur. Utfallet av dessa stora händelser är en ytterst splittrad arbetsmarknad. Å ena sidan råder en omfattande kompetensbrist och en mycket hög sysselsättning, å andra sidan har utanförskapet för svaga grupper ökat förhållandevis drastiskt. Konkurrensen om de ”enkla jobben” är hög samtidigt som den, i flera fall, är låg för yrken som kräver en utbildning.⁴³ Som vi tidigare sett har utvecklingen även varit mycket varierande beroende på vilken geografi vi studerar.

I Småland och öarna uppgår den totala arbetslösheten⁴⁴ till 5,5 procent, vilket är samma nivå som i riket. Jämfört med perioden före finanskrisen har arbetslöshetsnivån i regionen, liksom i riket, ökat. Arbetslösheten i regionen var som högst under 2013 (6,7 procent) men har sedan minskat under de senaste åren. Under den studerade perioden har arbetslöshetsammansättningen ändrat karaktär. Vid utgången av 2007 uppgick andelen långtidsarbetslösa av de arbetslösa i Småland och öarna till 23 procent, motsvarande period 2019 låg andelen på 43 procent. Att notera är att långtidsarbetslösheten i regionen har minskat sedan mitten av 2018 då den var som högst (48 procent). Totalt uppgår antalet långtidsarbetslösa i regionen till drygt 13 000 personer, varav 70 procent är utlandsfödda.

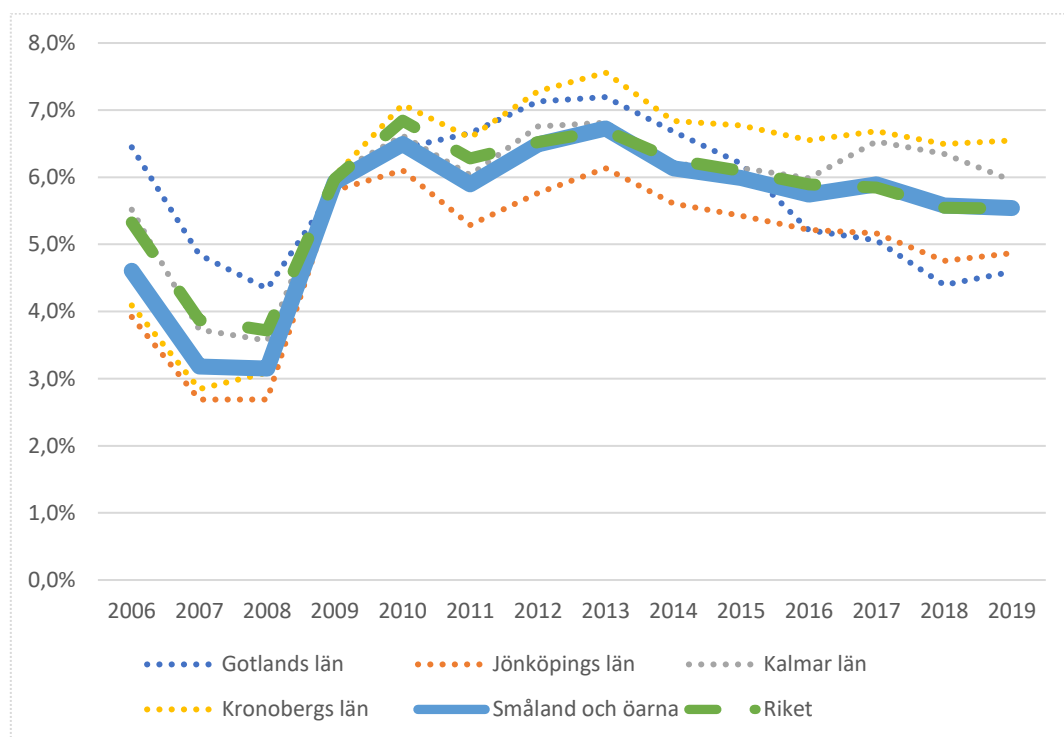

Diagram 25: Andel av befolkningen 16–64 år i arbetslöshet eller åtgärder, 2006–2019. Källa Arbetsförmedlingen

⁴³ Svenska ESF-rådet. *Den svenska arbetsmarknaden under tre decennier – Med utblick mot 2050*. URL: <https://www.esf.se/Documents/Om%20ESF-r%c3%a5det/Event%20och%20konferenser/ESF-r%c3%a5dets%20rapport%20Den%20svenska%20arbetsmarknaden%20under%20tre%20decennier%20webb.pdf>

⁴⁴ Notera att vi här relaterar arbetslösheten till hela befolkningen mellan 16–64 år och inte till den registerbaserade arbetskraften. Arbetsförmedlingen redovisar inte denna statistik på NUTS-2-nivå. Senare i rapporten använder vi arbetslöshet i relation till den registerbaserade arbetskraften.

Den stora tudelningen på arbetsmarknaden framgår i *Diagram 26* nedan som visar antalet arbetslösa i Småland och öarna indelat i grupperna ”utsatta”⁴⁵ eller ”ej utsatta”. Arbetslösheten följer konjunkturella svängningar och i samband med finanskrisen ökade arbetslösheten, även bland personer med en ej utsatt ställning. Sedan finanskrisen har arbetslösheten minskat till mycket låga nivåer för personer i ej utsatt ställning. Samma period har antalet personer i utsatt ställning i arbetslöshet ökat. Detta innebär att arbetslöshetens sammansättning har förändrats mycket drastiskt under perioden; 2007 tillhörde 45 procent av de arbetslösa i regionen utsatta grupper, september 2019 var andelen nästan 80 procent.

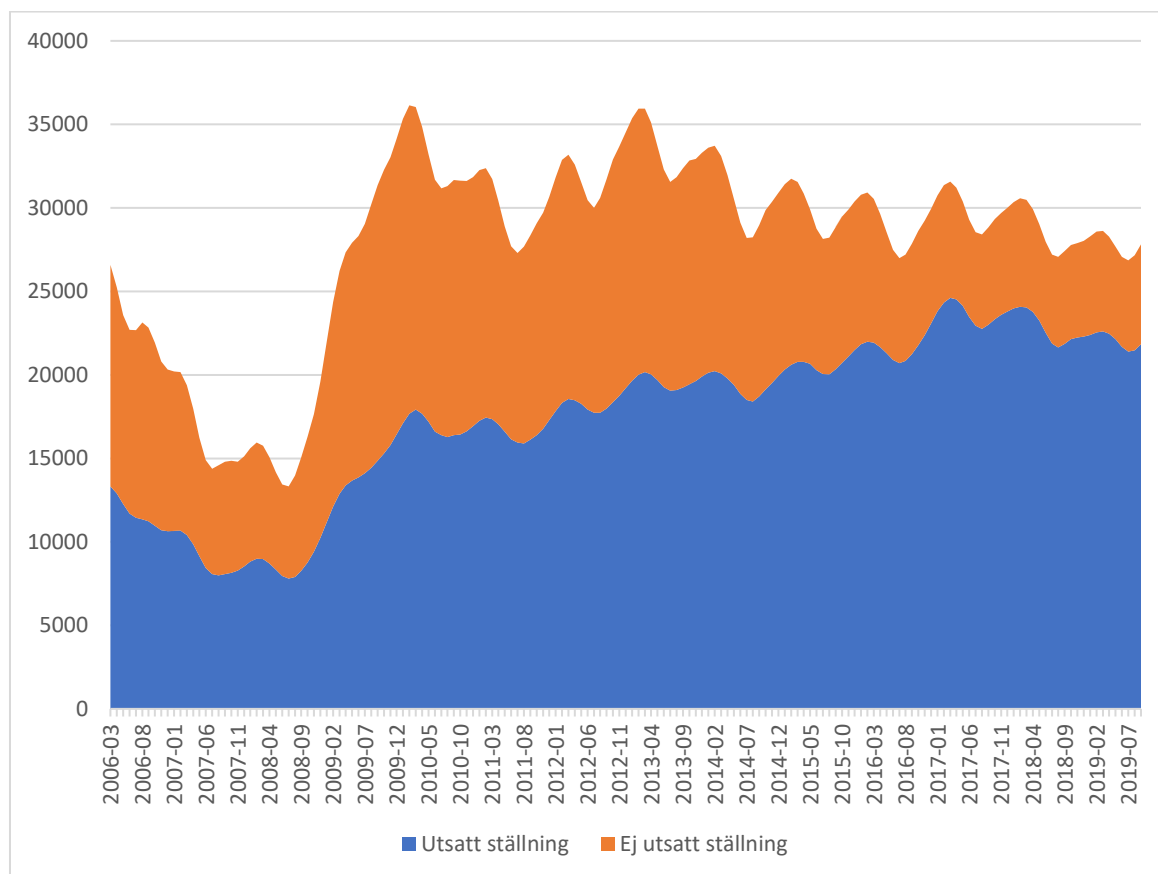

Diagram 26: Antalet personer inskrivna på arbetsförmedlingen, i program eller öppet arbetslösa, Småland och öarna 2006–2019. Källa: Arbetsförmedlingen

En tilltagande matchningsproblematik

Att stora grupper har svårt att komma ut på arbetsmarknaden samtidigt som det råder högkonjunktur har fått som effekt att den allmänna matchningssituationen i Småland och öarna har försämrats. Om det hade varit balans mellan utbud och efterfrågan skulle antalet lediga tjänster minska samtidigt som antalet arbetslösa minskar. De senaste åren har vi sett – vilket synliggörs i grafen nedan – den motsatta utvecklingen; antalet ej tillsatta tjänster ligger på en hög nivå samtidigt som antalet arbetslösa är relativt stabilt. Oavsett vilken undersökning man läser som riktar sig till arbetsgivare framhålls kompetensförsörjningen som det främsta hindret för expansion, detta samtidigt som arbetskraftstillväxten har varit mycket god de senaste åren. Situationen innebär att vi inte har lyckats nyttja den potential som

⁴⁵ Med begreppet utsatta grupper avses enligt Arbetsförmedlingens definition de arbetslösa som högst har förgymnasial utbildning, är utomeuropeiskt födda, har ett funktionshinder som medför arbetsnedsättning och/eller är äldre än 55 år.

arbetskraftstillväxten har medfört. Att lösa matchningsproblematiken är därför en mycket central framtidsfråga för regionen, särskilt eftersom utlandsfödda förväntas att stå för arbetskraftstillväxten även de kommande åren.

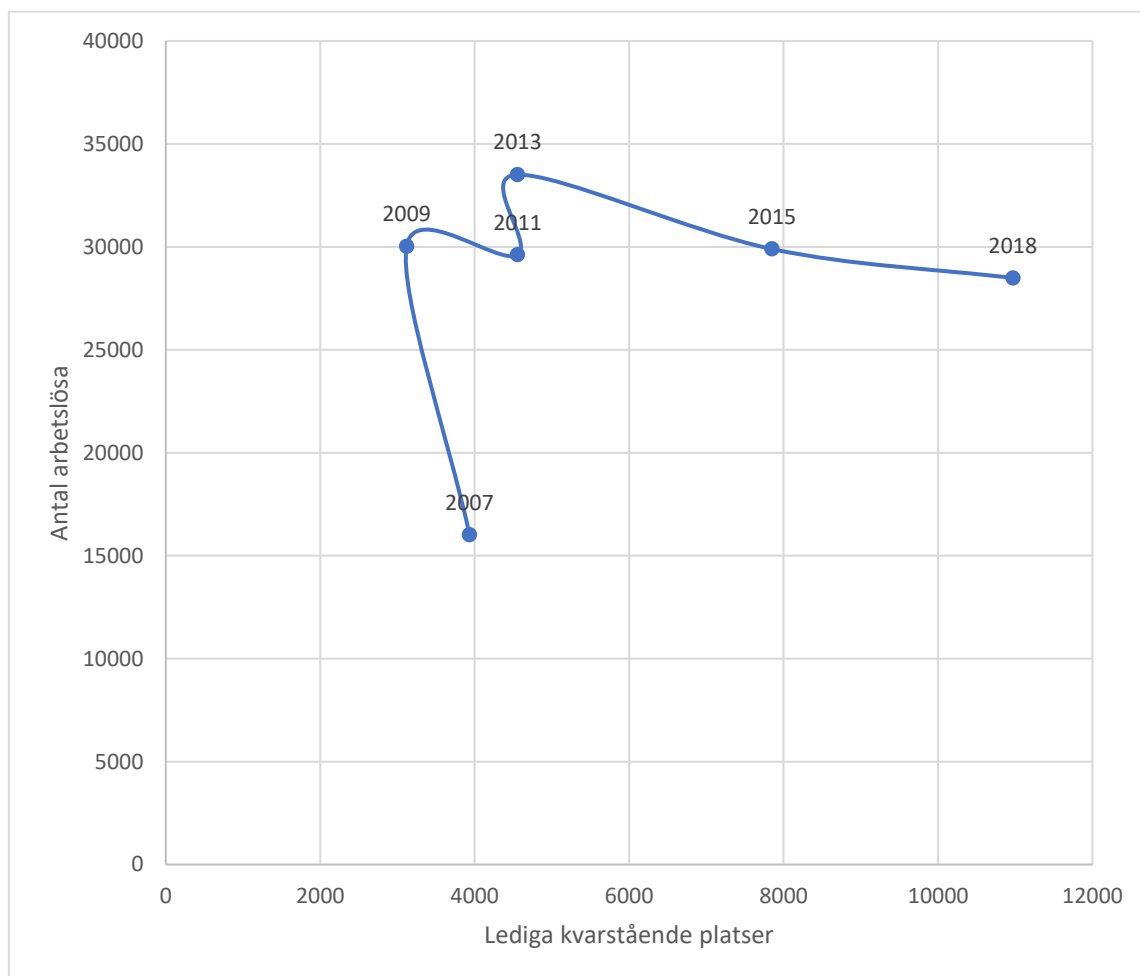

Diagram 27: Beveridge-kurva för Småland och öarna 2007–2018. Källa: RIS/RAPS-databasen och Arbetsförmedlingen

Stora geografiska skillnader och en tilltagande långtidsarbetslöshet

I Småland och öarna finns kommuner som har en, ur ett nationellt perspektiv, mycket låg arbetslöshet. Men det finns även exempel på motsatsen. I Habo kommun, som har den lägsta arbetslösheten i regionen, ligger arbetslösheten på endast 3,1 procent. I Lessebo kommun, som har den högsta arbetslösheten i regionen, uppgår arbetslösheten till 14,9 procent. Av de fyra länen har Jönköpings- och Gotlands län en arbetslöshetsnivå som understiger riksgenomsnittet. I Jönköpings och Kalmar län finns det flera kommuner som har en arbetslöshetsnivå under riksgenomsnittet och även Gotland tillhör denna grupp. I Kronobergs län är det endast Ljungby kommun som har en lägre arbetslöshet än riket. I Kronobergs län sticker även Växjö kommun ut genom att, till skillnad från grannstäderna Kalmar och Jönköping, ligga över riksgenomsnittet.

Om arbetslöshetsnivåerna har ökat eller minskat beror på vilket tidsperspektiv vi anlägger. Ser vi till perioden 2008–2019 har arbetslösheten, med undantag för Gotland, ökat i samtliga län och kommuner i Småland och öarna. Om vi istället ser till perioden 2014–2019 har arbetslösheten minskat i samtliga län inom regionen och i tre av fyra kommuner. Variationerna i arbetslöshet mellan länen och kommunerna beror på en lång rad av faktorer. Det är viktigt att exempelvis notera att en god jobbtillväxt med nödvändighet inte hänger samman med en låg arbetslöshet. Arbetslöshetsmättet relaterar inte heller till hela befolkningen utan endast till den ”registerbaserade arbetskraften” som inkluderar personer som står till arbetsmarknadens förfogande, det vill säga yrkesverksamma och de som är inskrivna på arbetsförmedlingen. Det är därför vanskligt att uteslutande använda arbetslöshetsmättet när vi studerar utvecklingen inom en geografi eller befolkningens aktivitet; relativt stora grupper utesluts, exempelvis studerande och sjukskrivna.

Dock ger måttet en god bild av hur stor del av befolkningen som står till arbetsmarknadens förfogande men som inte har ett arbete. En bekymmersam utveckling de senaste åren är att andelen långtidsarbetslösa – här definierat som personer som varit arbetslösa i mer än tolv månader – har ökat under de senaste åren. Andelen långtidsarbetslösa av de inskrivna på arbetsförmedlingen varierar stort mellan kommunerna. I Mullsjö kommun, som har den lägsta andelen, har 26 procent av de arbetslösa varit inskrivna mer än 12 månader. I Lessebo kommun, som har den högsta långtidsarbetslösheten, uppgår nivån till 60 procent. I länen är andelen långtidsarbetslösa högre än i riket i Kronobergs (49 procent) och Kalmar län (42 procent).

Sammantaget visar arbetslöshetssiffrorna på regional och kommunal nivå att integrationen och arbetet med att främja arbetsinträde för utsatta grupper är en mycket viktig framtidsfråga, både utifrån ett individ- och arbetsmarknadsperspektiv. Migrationskrisen medförde en snabb arbetskraftstillväxt som på kort sikt resulterat i en ökad arbetslöshet och att långtidsarbetslösheten har ökat. Utifrån ett regionalt perspektiv, och särskilt för flera av de mindre geografierna, har dock invandringen bidragit till en mer balanserad demografi och en potential sett till att möta efterfrågan på arbetskraft i regionen. I några av de mindre kommunerna i regionen ligger arbetslöshetsnivåerna på en mycket hög nivå och andelen långtidsarbetslösa är långt över riksgenomsnittet. Gemensamt för flera av dessa kommuner är att de relativt sett hade en hög invandring under migrationskrisen. Här finns det en risk för geografiska inlåsnings effekter om kommunerna från början hade en svag arbetsmarknad och därmed lediga bostäder.

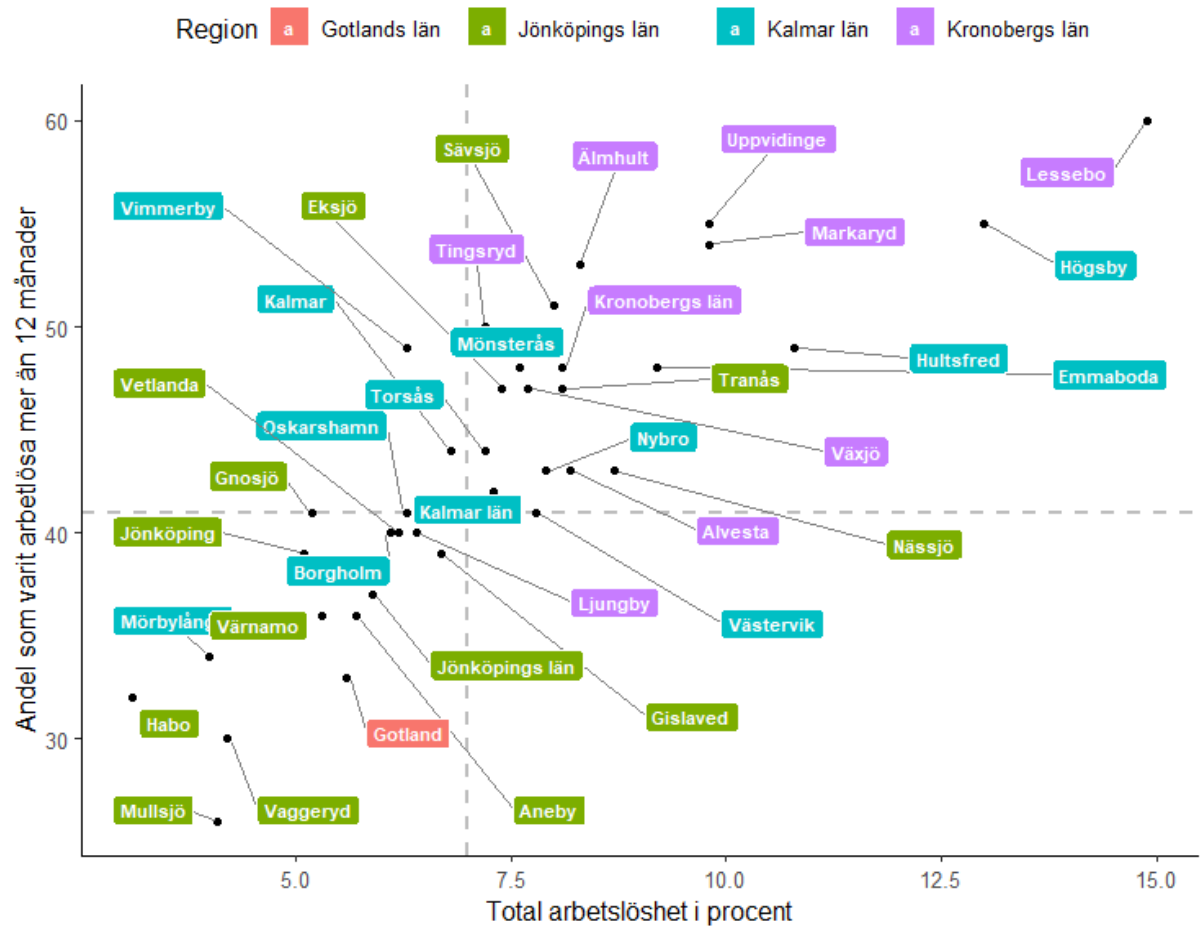

Diagram 28: Total arbetslöshet och andel långtidsarbetslösa i Småland och öarna, 2019. Källa: Arbetsförmedlingen. Gråa linjer visar riksgenomsnittet.

Den arbetsföra befolkningens aktivitet i Småland och öarna

I detta kapitel studerar vi den arbetsföra befolkningens aktivitet. Med aktivitet menar vi i detta sammanhang hur en person försörjer sig. En person kan erhålla försörjning på många olika sätt; genom sysselsättning, studier, socialt bistånd, föräldrapenning, aktivitetsstöd och så vidare. Genom att studera hela den arbetsföra befolkningen får vi en god bild av hur den ekonomiska aktiviteten ser ut och hur den varierar mellan grupper och geografier⁴⁶. Ett centralt mått i sammanhanget är sysselsättningsgraden. Med sysselsättningsgrad avses hur stor andel av befolkningen i arbetsför ålder som är förvärvsarbetande. Till skillnad från det officiella arbetslöshetsmättet relaterar sysselsättningsgraden till hela befolkningen i den aktuella åldersgruppen. Att notera är att personer i studier inte räknas som förvärvsarbetande.

I Småland och öarna uppgår sysselsättningsgraden till 81,4 procent, vilket är något över riksgenomsnittet som ligger på 79,5 procent. I samband med finanskrisen sjönk sysselsättningsgraden i regionen från 81,4 procent till 77,4 procent. Återhämtningen avstannade sedan något under åren 2012 och 2013 som en följd av eurokrisen, som slog hårt mot regionens industrisektor. Men under de senaste fem åren har sysselsättningsgraden i regionen ökat med i genomsnitt 0,4 procentenheter om året. Vid utgången av 2018 var sysselsättningsgraden i regionen tillbaka på samma nivåer som före finanskrisen, vilket får betraktas som ett gott resultat givet de stora händelser som påverkat regionens arbetsmarknad under denna period. Faktum är att antalet förvärvsarbetande bland befolkningen i Småland och öarna, i faktiska tal, aldrig har varit så många som nu. Bakom den ökande sysselsättningsgraden under de senaste åren återfinns ett ökat antal förvärvsarbetande samtidigt som antalet personer i arbetsför ålder har ökat.

⁴⁶ En problematik i sammanhanget är att alla regioner i Småland och öarna inte har samma datatillgång. Detta begränsar möjligheterna till att ta fram speciellt anpassad statistik inom området (vilket begränsat våra möjligheter att ge en mer detaljerad beskrivning av de som inte är i arbete), särskilt när det gäller personer som ej är i sysselsättning. Vi har därför varit hänvisade till officiell statistik. Nackdelen med detta är att all data inte presenteras på NUTS2-, LA- eller kommunnivå. Därför innehåller kapitlet ibland andra geografiska indelningar, exempelvis länsnivåer.

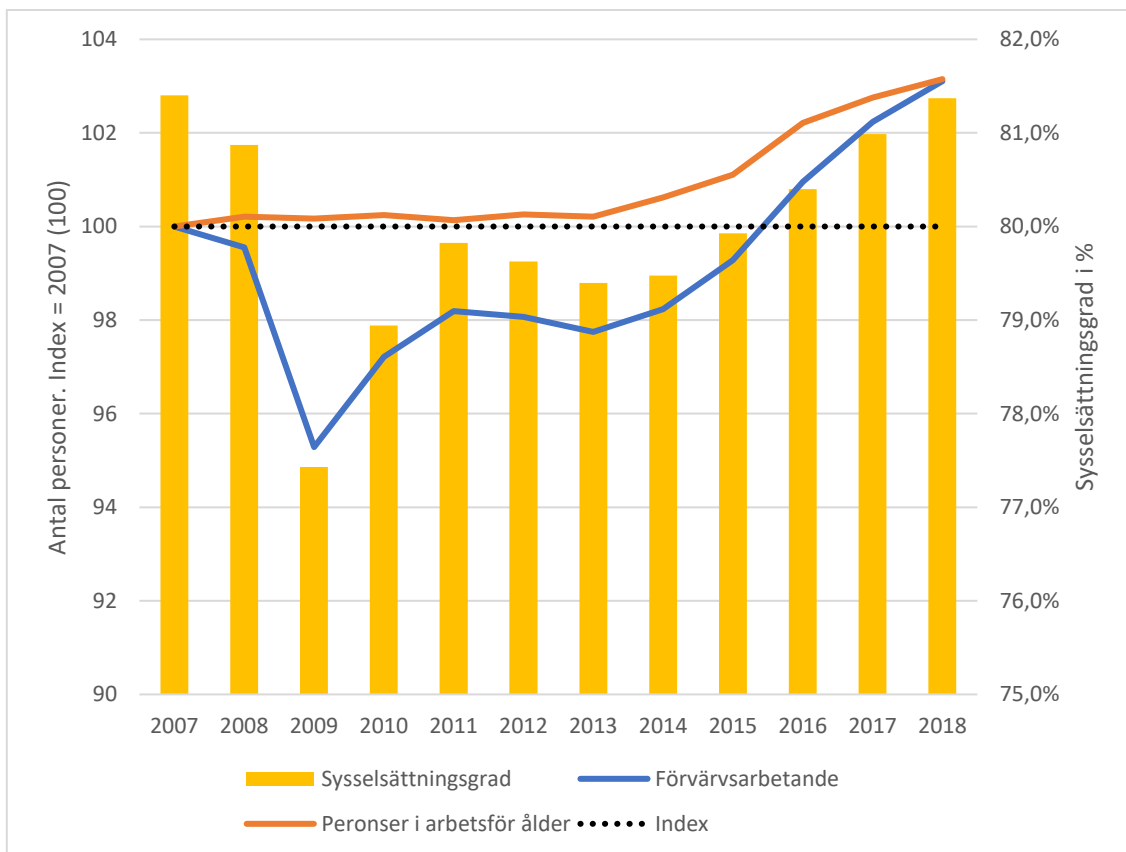

Diagram 29: Sysselsättningsgrad i Småland och öarna och antal personer i arbetsför ålder/i arbete, 2007–2018. Källa: SCB

Sysselsättningsgraden för inrikes födda uppgår i Småland och öarna till 86,3 procent och för utrikes födda till 63 procent. I riket är motsvarande nivåer 84,6 respektive 63,6 procent. Differensen mellan inrikes och utrikes födda, sett till sysselsättningsgrad, är således högre i Småland och öarna än i riket. En positiv tendens är dock att utlandsföddas sysselsättningsgrad i Småland och öarna har ökat med ungefär 2,5 procentenheter per år de två senaste åren. I riket har ökningen under samma period varit 1,5 procentenheter per år.

I diagram 30 och diagram 31 ser vi utvecklingen, sett till antalet personer i arbete och antalet i arbetsför ålder, över tid för inrikes- och utrikes födda boendes i Småland och öarna. Som vi tidigare konstaterat har utlandsfödda stått för hela arbetskraftstillväxten i regionen under den studerade perioden. Totalt har antalet utlandsfödda i arbetsför ålder ökat med drygt 70 procent (41 778 personer) under perioden 2007–2018. Samma period minskade antalet inrikes födda i denna åldersgrupp med nästan 7 procent (-27 379 personer). Under denna period ökade antalet förvärvsarbetande födda utomlands med 75 procent (27 225 personer) samtidigt som antalet förvärvsarbetande inrikes födda minskade med nästan 5 procent (-15 662). För inrikes födda innebär detta att sysselsättningsgraden under denna period ökade med 1,9 procentenheter och för utrikes födda att den ökade med 1,4 procentenheter. Dynamiken bakom sysselsättningsgradens utveckling för inrikes- och utrikes födda ser med andra ord mycket olika ut. Utvecklingen har inneburit att utlandsfödda utgör en allt större andel av de förvärvsarbetande i regionen; 2007 stod gruppen för knappt 10 procent av de sysselsatta, 2018 hade andelen ökat till 17 procent. Sammantaget innebär utvecklingen att utlandsfödda har fått en starkare ställning på arbetsmarknaden i regionen. Men fortsatt är sysselsättningsgapet jämfört med inrikes födda stort. På sikt är det därför av stor betydelse att detta gap minskar och att sysselsättningsgraden för utlandsfödda fortsätter att öka.

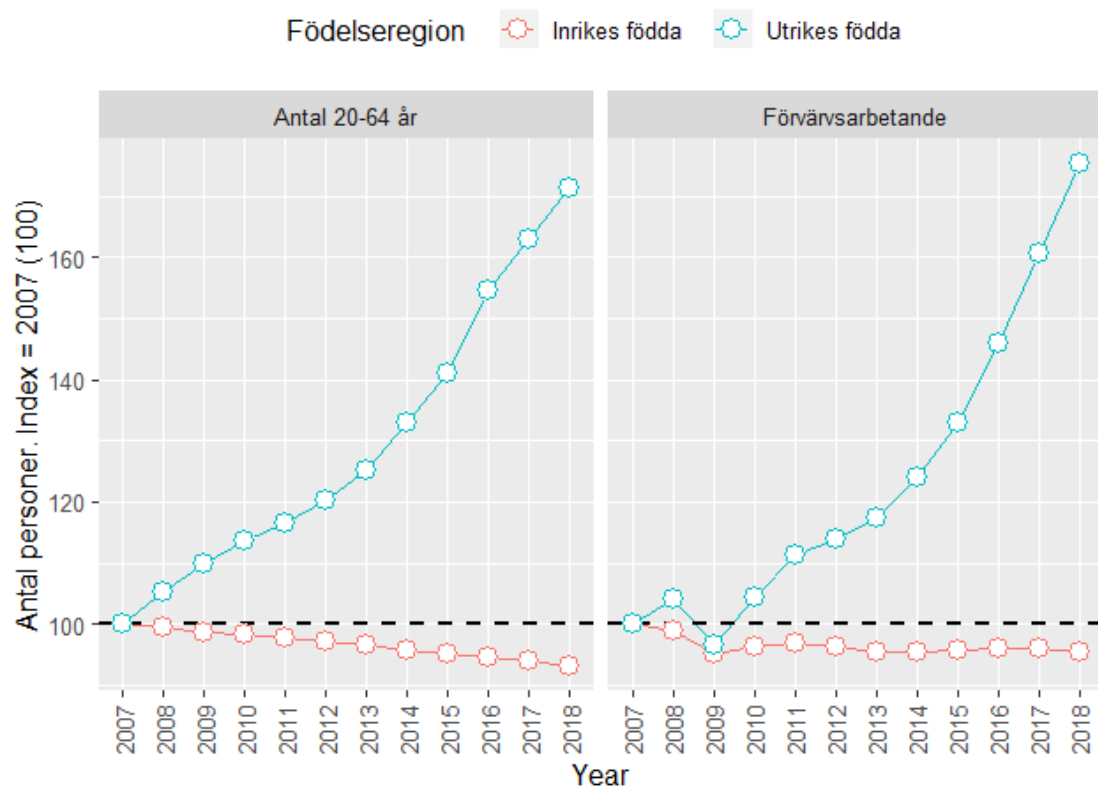

Diagram 30: Utveckling av antalet personer i arbetsför ålder och i sysselsättning, efter födelseregion. Småland och öarna. Index = 2007 (100). Källa: SCB

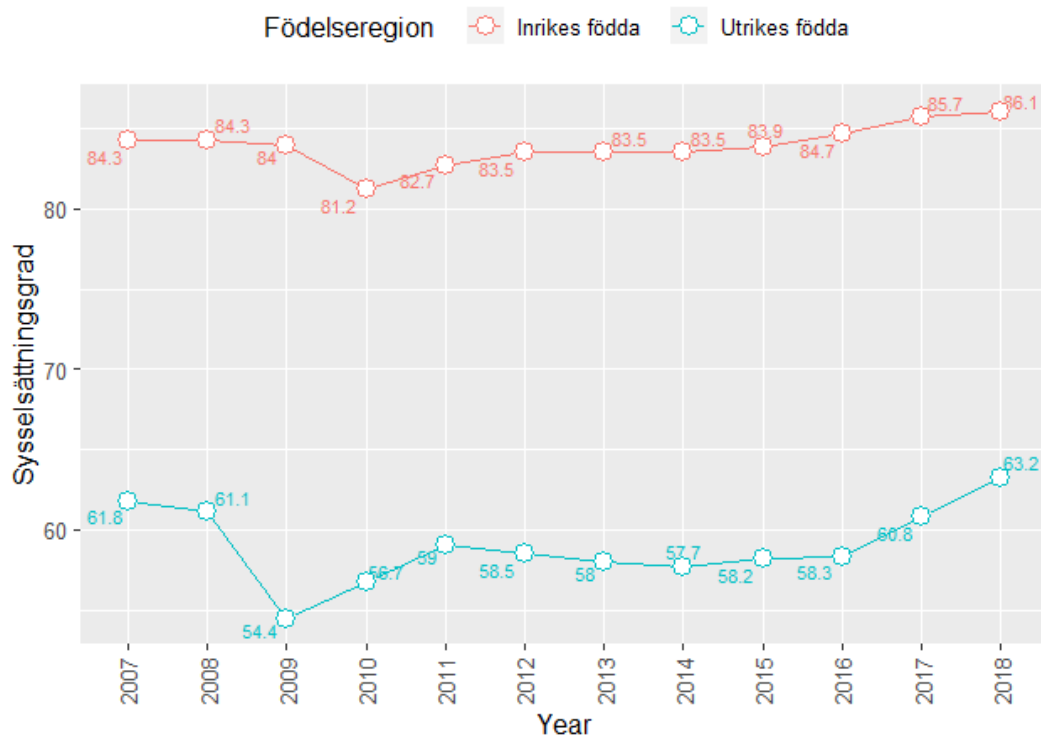

Diagram 31: Sysselsättningsgrad för inrikes- och utrikes födda i Småland och öarna. Källa: SCB

Könsskillnaderna i Småland och öarna, sett till sysselsättningsgrad, uppgår till 3,9 procentenheter vilket är en relativt sett stor differens jämfört med andra regioner. För inrikes födda uppgår könsdifferensen till 2,3

procent och för utrikes födda till 10 procentenheter. Totalt uppgår sysselsättningsgraden för män i regionen till 83 procent och för kvinnor till 79 procent. Detta innebär att trots könsdifferensen är större i länet har både män och kvinnor i regionen en högre sysselsättningsgrad än i riket.

Flera arbetsmarknadsregioner i Småland och öarna har en hög sysselsättningsgrad

Alla arbetsmarknadsregioner i Småland och öarna förutom Vimmerby har en högre sysselsättningsgrad än riksgenomsnittet. Som högst är den i Värnamo-Gnosjö (84,4 procent), Vetlanda (83,2 procent) och Jönköping (82,5 procent). Trots den allmänt höga sysselsättningsgraden bland arbetsmarknadsregionerna är differensen mellan inrikes- och utrikes födda högre än riksgenomsnittet i samtliga av dem förutom i Värnamo-Gnosjö. Det är endast i arbetsmarknadsregionerna Värnamo-Gnosjö, Jönköping samt Ljungby sysselsättningsgraden för utlandsfödda överstiger riksgenomsnittet. Dock har sysselsättningsgraden bland utlandsfödda i arbetsmarknadsregionerna inom Småland och öarna ökat kraftigt de senaste två åren – långt mer än i riket, med undantag för Gotland.

Sett till inrikes födda är sysselsättningsgraden högre än riksgenomsnittet i samtliga av regionens arbetsmarknadsregioner förutom Västervik, Gotland samt Kalmar. Sett till könsskillnader är differenserna större än riksgenomsnittet i samtliga arbetsmarknadsregioner förutom Gotland. Som störst är den i Oskarshamn, Vetlanda samt Ljungby. Dock är sysselsättningsgraden för kvinnor högre än riksgenomsnittet i samtliga arbetsmarknadsregioner förutom Växjö, Ljungby, Oskarshamn samt Vimmerby-Hultsfred. Ser vi till sysselsättningsgraden för män är den högre än riksgenomsnittet i samtliga av arbetsmarknadsregionerna i Småland och öarna.

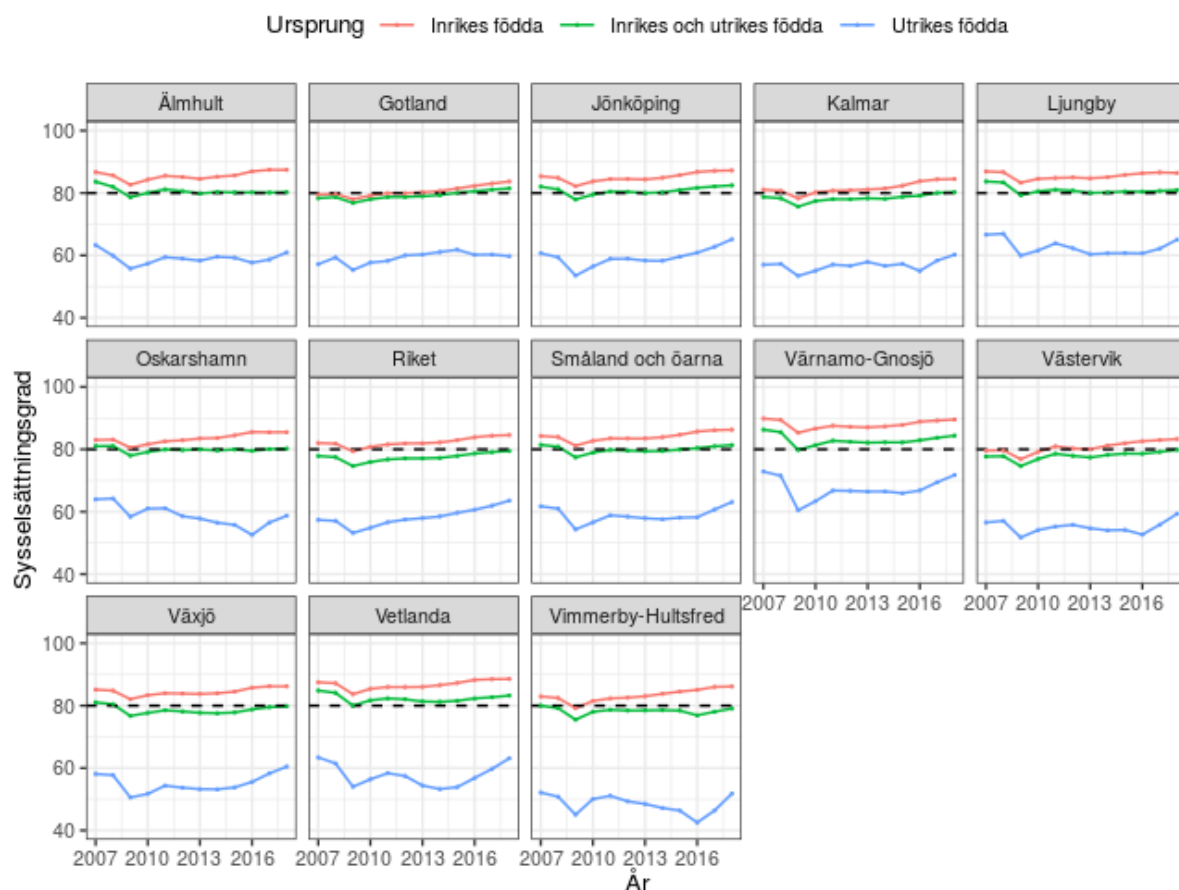

Diagram 32: Sysselsättningsgrad (nattbefolkning 20-64), efter födelseregion och LA-region, 2007-2018. Källa: SCB

Sysselsättningsgraden består av antalet personer i arbete och hur många som är i arbetsför ålder. Detta innebär att sysselsättningsgraden kan öka även om antalet sysselsatta inte gör det och vice versa. Mellan 2007–2018 minskade sysselsättningsgraden i flera av arbetsmarknadsregionerna i Småland och öarna. I regionerna Värnamo-Gnosjö, Vetlanda samt Ljungby berodde detta på att antalet sysselsatta minskade samtidigt som antalet i arbetsför ålder ökade. I regionerna Oskarshamn och Vimmerby-Hultsfred minskade sysselsättningsgraden för att antalet sysselsatta minskade mer än antalet i arbetsför ålder. I regionerna Jönköping och Kalmar ökade sysselsättningsgraden genom tillväxt i både antalet sysselsatta och arbetskraft. I regionerna Älmhult och Växjö minskade sysselsättningsgraden för att antalet i arbetsför ålder ökade mer än antalet sysselsatta. I Västervik och Gotland ökade sysselsättningsgraden – de båda hade den högsta ökningen av arbetsmarknadsregionerna – som en följd av att antalet personer i arbetsför ålder minskade samtidigt som antalet sysselsatta ökade.

Tabell 10: Förändring i sysselsättningsgrad och komponenter 2007-2018

	Förändring personer i arbete	Förändring antal i arbetsför ålder totalt	Förändring sysselsättningsgrad i procentenheter
LA1807 Jönköping	8764	9925	0.4%
LA1808 Värnamo-Gnosjö	-617	180	-1.9%
LA1809 Vetlanda	-217	130	-1.6%

LA1810 Älmhult	311	1037	-3.4%
LA1811 Växjö	2917	4788	-1.2%
LA1812 Ljungby	-375	239	-2.7%
LA1813 Kalmar	2171	1376	1.5%
LA1814 Oskarshamn	-690	-611	-0.8%
LA1815 Västervik	-711	-1431	2.1%
LA1816 Vimmerby-Hultsfred	-562	-520	-0.9%
LA1817 Gotland	310	-874	3.1%
Småland och öarna	11301	14239	-0.1%

Sysselsättning efter utbildning, kön och födelseregion

Sysselsättningsgraden varierar stort när vi ser till utbildningsnivåer, födelseregion samt kön. I de fyra länen är sysselsättningsgraden för personer som saknar förgymnasial utbildning 60–66 procent. För personer med en förgymnasial utbildning är intervallet 84–87 procent. Det är mellan dessa två utbildningsnivåer som de stora skillnaderna återfinns. För eftergymnasialt utbildade ligger sysselsättningsgraden i länen på 84–87 procent, det vill säga samma nivåer som för personer med en gymnasial utbildning.

För utrikes födda utan en gymnasial utbildning uppgår sysselsättningsgraden i de fyra länen till 43–54 procent, vilket är ett stort intervall. Det är Jönköpings län som sticker ut genom att ha en, relativt sett, hög sysselsättningsgrad för denna grupp. De stora skillnaderna är i detta sammanhang inte geografiska utan mellan utbildningsnivåer. Utlandsfödda med en gymnasial utbildning har en sysselsättningsgrad på 66–76 procent och även här är det, av de fyra länen, Jönköpings län som ligger i topp. Sysselsättningsgapet mellan utlandsfödda med en gymnasial utbildning och de som saknar en sådan uppgår till 17–26 procentenheter. Något oväntat är sysselsättningsgraden lägre, med undantag för Gotlands län, för utlandsfödda med en eftergymnasial utbildning jämfört med dem som har en gymnasial utbildning. Sysselsättningsgraden för den eftergymnasiala gruppen uppgår till 67–71 procent. Särskilt låg är sysselsättningsgraden för utlandsfödda kvinnor utan en gymnasial utbildning. För denna grupp är intervallet 33–46 procent, vilket är betydligt lägre än för männen där intervallet är 51–64 procent.

Även när det gäller inrikes födda finns stora skillnader i sysselsättningsgrad när vi ser till kön och utbildningsnivåer. För personer med en förgymnasial utbildning inom denna grupp ligger sysselsättningsgraden i de fyra länen på 65–74 procent. Av de inrikes födda kvinnorna utan en gymnasial utbildning är intervallet 58–63 procent och för männen 69–79 procent. Inrikes födda med en gymnasial utbildning har en sysselsättningsgrad på 86–89 procent och för eftergymnasialt utbildade är intervallet 88–91 procent. Även när det gäller gymnasialt utbildade födda i Sverige har männen en högre sysselsättningsgrad än kvinnorna. Dock är situationen den omvända, om än inte lika stor, för eftergymnasialt utbildade bland inrikes födda.

Att notera är att ovan statistik inte är tar hänsyn till ålderssammansättningen inom respektive utbildningsgrupp. Exempelvis kan den högre sysselsättningsgraden bland inrikes födda utan en gymnasial utbildning till viss del bero på att medelåldern inom gruppen är högre jämfört med utrikes födda.

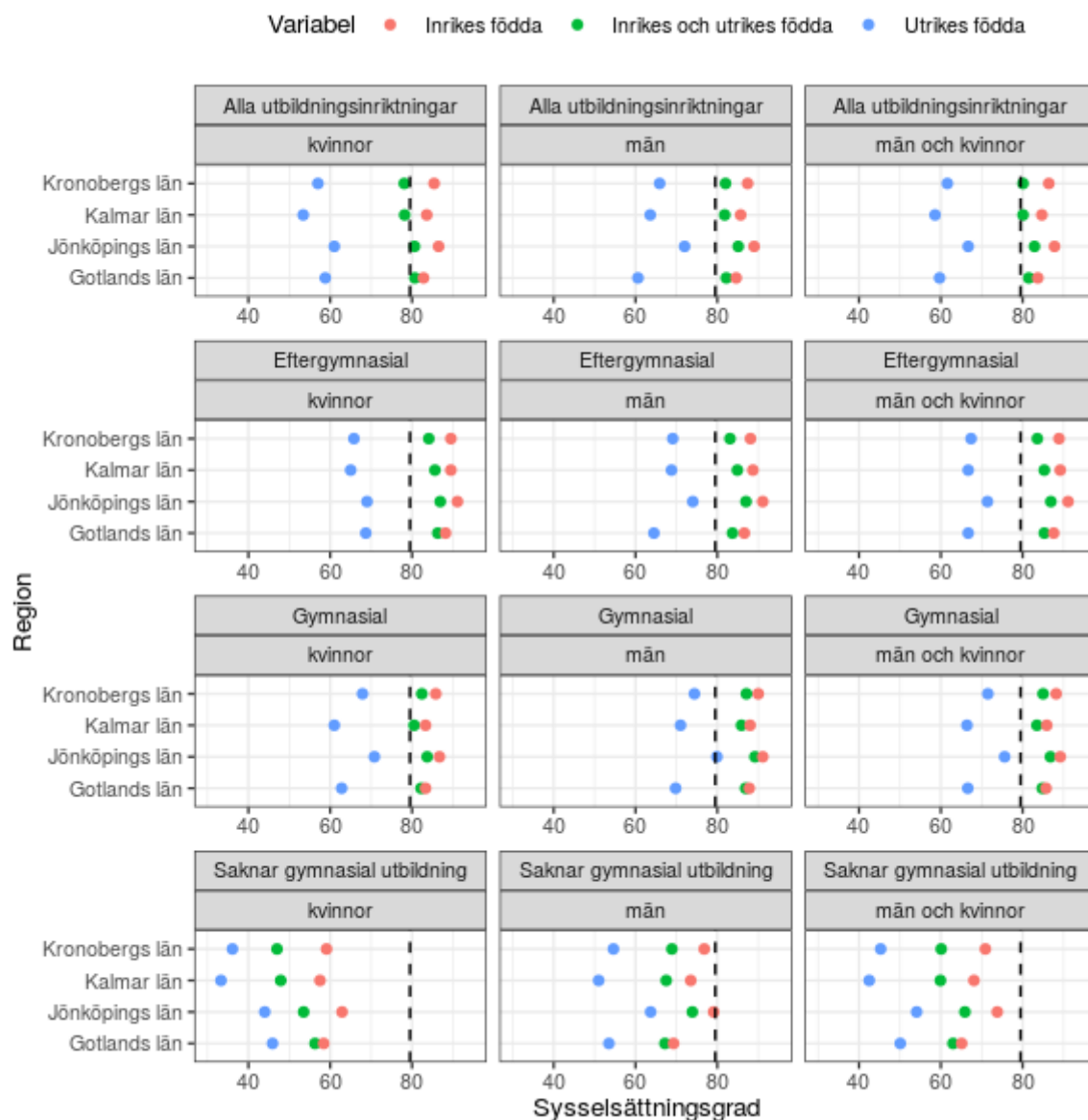

Diagram 33: Sysselsättningsgrad (nattbefolkning 20–64 år) efter län, kön, utbildningsnivå och födelseregion. Den streckade linjen anger riksgenomsnittet för samtliga utbildningsgrupper. Källa: SCB.

Personer som varken arbetar eller studerar

Den statistiska centralbyrån kategoriserar personer som inte är i sysselsättning i någon av följande aktiviteter; studerande, vård av barn/anhörig, sjuk, arbetslös, förtidspensionär, ekonomiskt bistånd, arbetsmarknadspolitisk åtgärd eller ålderspensionär. Det finns även en kategori som omfattar de personer som saknar inkomst från någon officiell källa. Ett vanligt mått att använda – förutom sysselsättningsgraden – för att mäta befolkningens aktivitet är andel personer som varken arbetar eller att studerar. Måttet är relevant att studera för att det ofta är positivt, både för samhälle och individ, att arbetskraften vidareutbildar sig.

I de fyra länen inom Småland och öarna uppgår andelen som varken arbetar eller studerar till 12–15 procent. Nivåerna varierar stort mellan utbildningsnivåer och enkelt sagt är aktiviteten lägre ju lägre utbildning man har. För personer med en förgymnasial utbildning uppgår andelen till 27–31 procent. Detta är långt över intervallet för gymnasialt- (11–13 procent) och eftergymnasialt (7–8 procent) utbildade. Skillnaderna är även stor mellan inrikes och utrikes födda. För inrikes födda i Småland och öarna ligger nivån på 10–13 procent och för utrikes födda på 22–26 procent. Bland kommunerna inom Småland och öarna varierar andelen som varken arbetar eller studerar från 9 till 20 procent. Som högst är andelen i Högsby och som lägst i Habo.

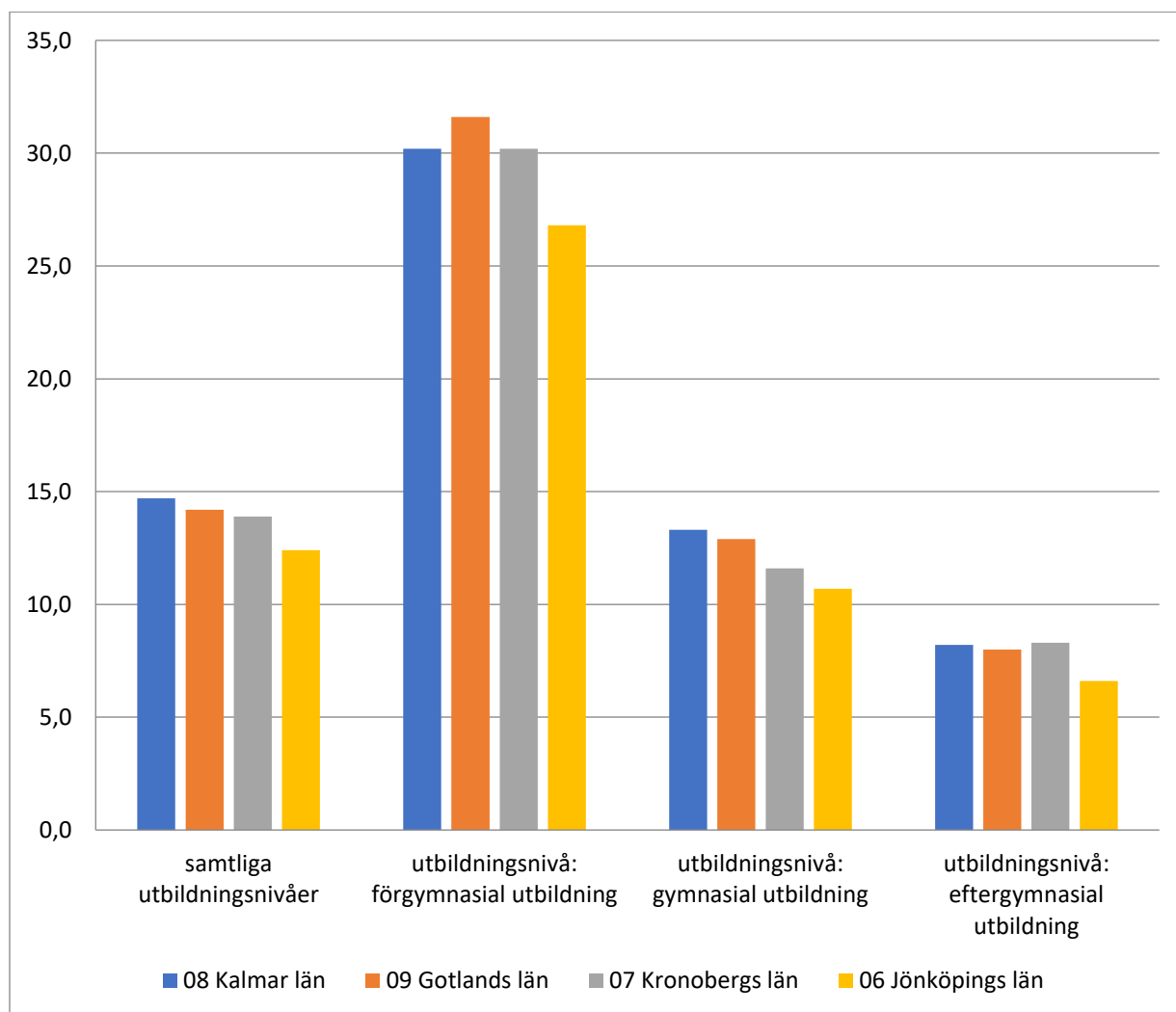

Diagram 34: Andel av befolkningen (20–64 år) som varken arbetar eller studerar, per län, 2018. Källa: SCB

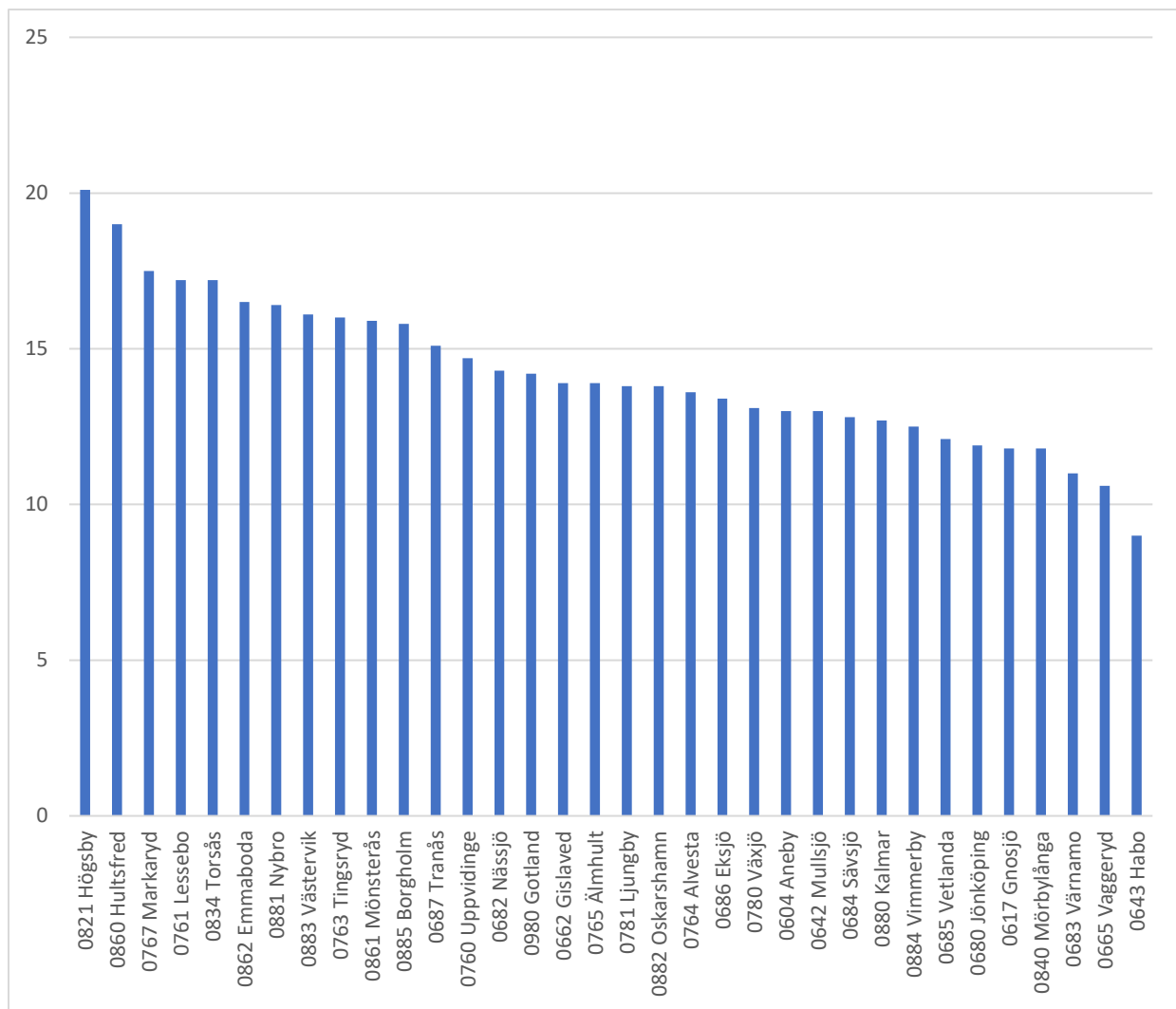

Diagram 35: Andel av befolkningen (20–64 år) som varken arbetar eller studerar, per kommun, 2018. Källa: SCB

Sjuk- och aktivitetsersättningar

Antalet personer med sjuk- eller aktivitetsersättning har minskat under de senaste åren och 2019 noterades den lägsta nivån under hela 10-talet. I Småland och öarna erhöll 5,5 procent av befolkningen mellan 19–64 år sjuk- eller aktivitetsstöd under 2019, vilket i faktiska tal innebar 26 783 personer. Som lägst är andelen mottagare i Kronobergs län (5,2 procent) och som högst i Kalmar län (6,1 procent). I Småland och öarna får 6,2 procent av kvinnorna sjuk- eller aktivitetsersättning men endast 4,9 procent av männen. Sedan 2010 har andelen kvinnor med sjuk- eller aktivitetsersättning minskat med 3,3 procentenheter. För männen minskade andelen under denna period med 1,9 procentenheter.

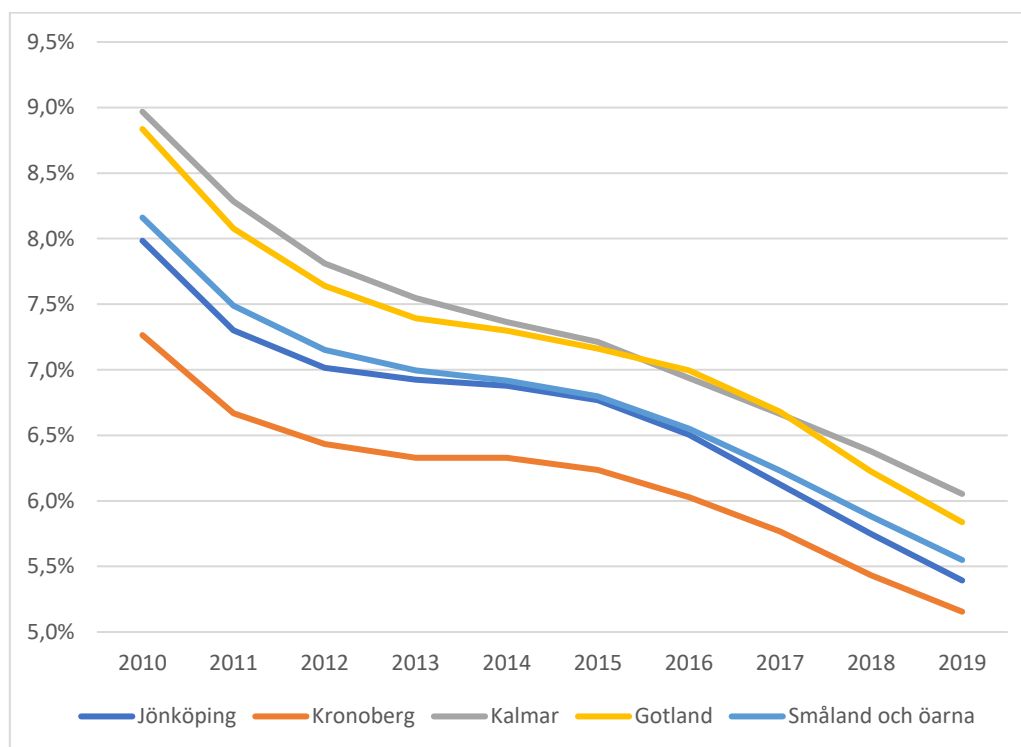

Diagram 36: Antal mottagare av aktivitets- och sjukersättning i december, andel av befolkningen (19-64 år). 2010–2019, Småland och öarna. Källa: Försäkringskassan

Ett annat sätt att mäta ohälsan bland befolkningen på är att studera ohälsotalet.⁴⁷ Nedbrutet på utbildningsnivå framkommer att ohälsotalet för förgymnasialt utbildade bland länen i Småland och öarna i genomsnitt uppgår till 60–73 dagar. Detta kan jämföras med genomsnittet för eftergymnasialt utbildade där antalet dagar ligger på ungefär 15. Med andra ord är ohälsa mycket starkt korrelerat med utbildningsnivå. I detta fall är även skillnaderna mellan den gymnasiala- och eftergymnasiala utbildningsnivån relativt stor. För gymnasialt utbildade uppgår antalet ohälsodagar till 29–32 dagar. Det råder även stora könsskillnader inom utbildningsgrupperna. För kvinnor med endast en förgymnasial utbildning uppgår antalet ohälsodagar i genomsnitt till 79–90 dagar om året, för männen inom samma grupp ligger nivån på 46–62 dagar. Relativt sett är könsskillnaderna än större när vi ser till gymnasialt- och

⁴⁷ Täljaren består av antalet summerade nettodagar med sjukpenning, arbetsskadesjukpenning, sjukersättning, aktivitetsersättning och rehabiliteringsersättning under året. Alla dagar är omräknade till nettodagar, till exempel blir två dagar med halv ersättning en dag. Ohälsotal beskriver alltså det genomsnittliga antalet dagar per person som betalats ut från Försäkringskassan. De första 14 dagarna av en sjukperiod, vilka betalas av arbetsgivaren, ingår inte. Nämnaren är den folkbokförda befolkningen i åldern 20–64 år per den sista december

eftergymnasialt utbildade. Ser vi till ohälsotalet är variationerna mellan inrikes- och utrikes födda inte lika stora som när det gäller exempelvis sysselsättningsgraden. För inrikes födda uppgår ohälsotalet i länet inom Småland och öarna till 29–33 dagar och för utrikes födda till 24–30 dagar.

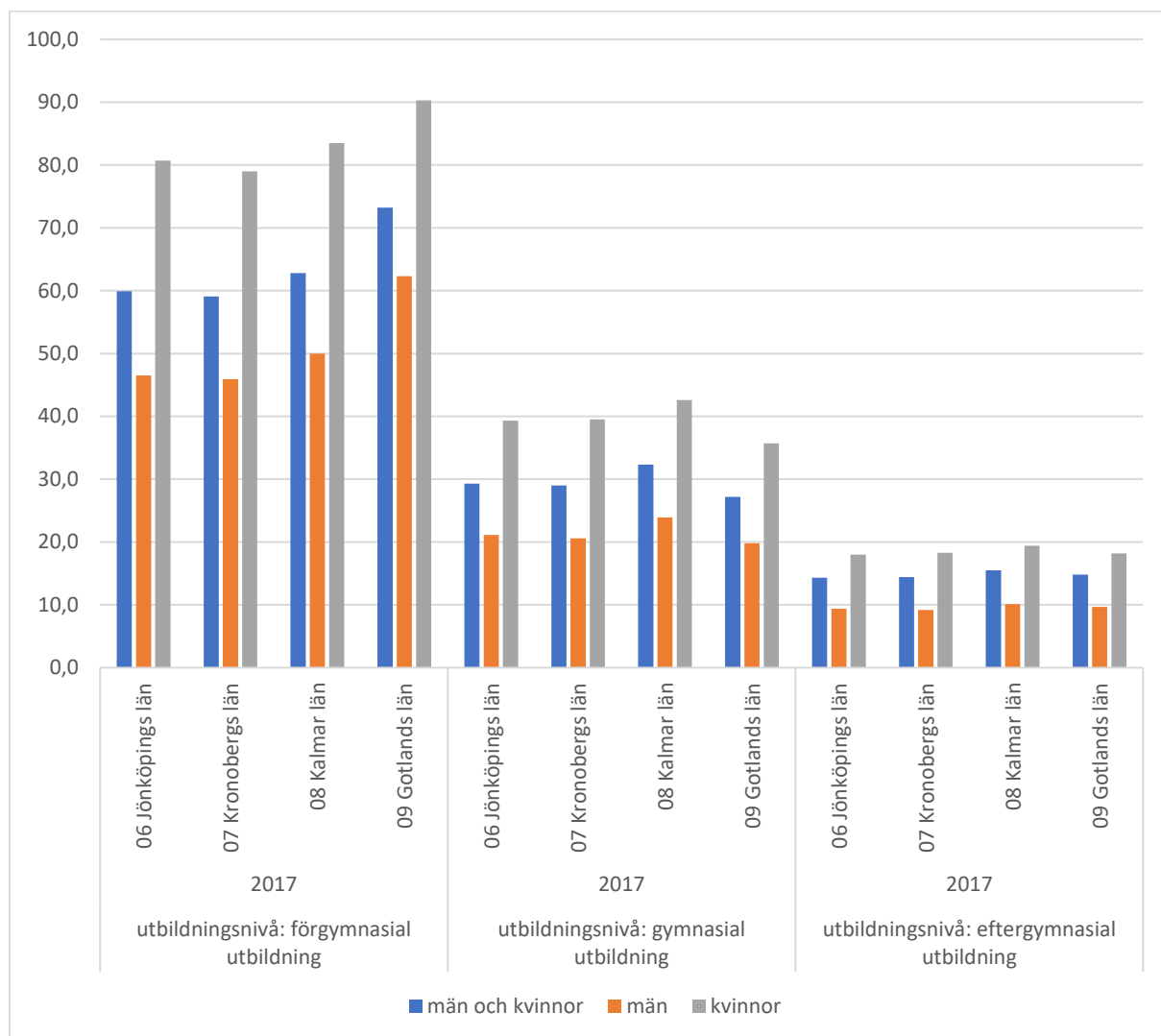

Diagram 37: Ohälsotalet, antal dagar efter region, kön, variabel och år, 2017, Småland och öarna. Källa: SCB

På kommunal nivå varierar ohälsotalet mycket beroende på befolkningens utbildningsnivå, köns- och ålderssammansättning. Det finns dock kommuner som sticker ut med ett lågt ohälsotal fastän utbildningsnivån är relativt sett låg, exempel på en sådan kommun är Gnosjö. Bland kommunerna i Småland och öarna är ohälsotalet som högst i Tingsryd och Högsby och som lägst i Växjö och Älmhult. Överlag har kommunerna i regionen ett något högre ohälsotal än riksnivån.

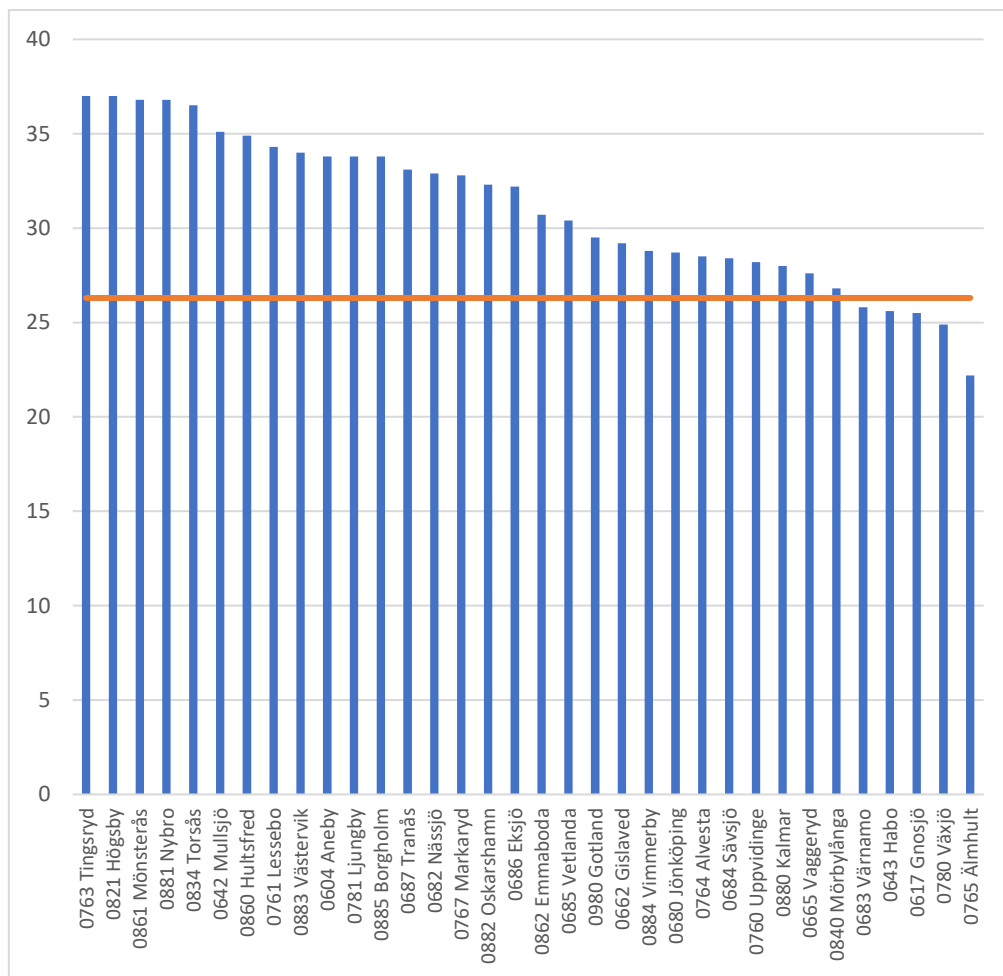

Diagram 38: Ohälsotalet, antal dagar efter kommun och riksgenomsnittet (linje). Källa: SCB

Vilka kompetenser efterfrågas och vilka finns tillgängliga?

Som tidigare kapitel har visat har arbetsmarknaden i Småland och öarna haft en god utveckling under de senaste åren; en hög andel av befolkningen är i arbete och efterfrågan på arbetskraft har varit god. Ett hinder som finns i regionen är att det finns en matchningsproblematik mellan arbetsgivare och arbetstagare. Antalet lediga arbeten har ökat utan att antalet personer i arbetslöshet minskat nämnvärt. I detta kapitel ska vi titta närmare på vilka kompetenser det är som är inne på arbetsmarknaden och vilka det är som står utanför. Avslutningsvis lyfter vi även fram utbildningar som är att betrakta som bristutbildningar, eller utbildningar där jobbchanserna är goda.

I detta kapitel har vi använt statistik från de regionala matchningsindikatorerna. Registret är framtaget i samarbete mellan SCB och regionerna i Sverige och syftar till att möjliggöra beskrivningar av kompetensförsörjningen på regional nivå. Att notera är att siffrorna, exempelvis det som handlar om arbetslöshet, till viss del kan skilja sig från arbetsförmedlingens siffror som vi tidigare redovisat. Detta beror bland annat på att statistiken är sammanställd vid olika tidpunkter under året, men även på att SCB:s statistik i detta fall har andra aktivitetskriterier när det gäller vad som varit en persons huvudsakliga aktivitet under ett år. Tyvärr är den senaste tillgängliga statistiken när det gäller matchningsindikatorerna från 2017, vilket gör att det blir en något större eftersläpning i detta kapitel jämfört med övriga. En del av värdena för de olika utbildningsgrupperna är censurerade på grund av att få individer återfinns inom dem. I dessa fall har vi använt riksgenomsnittet för att ta fram ett sannolikt värde.

Arbetskraften i Småland och öarna

Av befolkningen i arbetsför ålder i Småland och öarna är drygt 81 procent förvärvsarbetande. Definitionsmässigt tillhör denna grupp arbetskraften. Med arbetskraft avses de personer som står till arbetsmarknadens förfogande. Till denna grupp hör även de som är inskrivna på arbetsförmedlingen och söker arbete. Tillsammans står de förvärvsarbetande och de arbetslösa för 86 procent av befolkningen i arbetsför ålder i Småland och öarna, i faktiska tal 404 000 personer. Med andra ord står 86 procent av regionens befolkning till arbetsmarknadens förfogande. De som inte ingår i arbetskraften fördelas mellan en rad olika aktiviteter, exempelvis föräldraledighet, studier, sjukskrivning och så vidare. Vi har endast tillgång till hur många i denna grupp som studerar (2,5 procent) varav resterande klassificeras som "Övriga ej i arbetskraften".

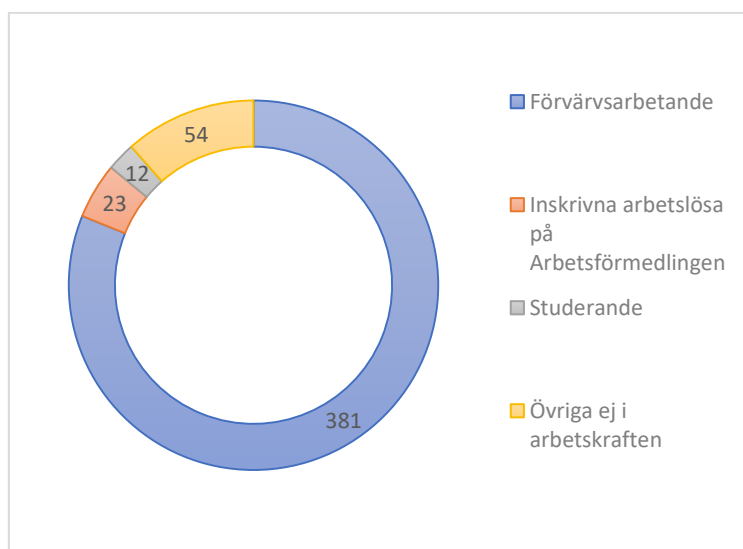

Diagram 39: Befolkningens aktivitet, 20–64 år, i tusental personer, Småland och öarna, 2017. Källa: SCB

Den största utbildningsgruppen i Småland och öarna är gymnasialt utbildade (50 procent) följt av eftergymnasialt utbildade 3 år eller mer (19 procent), eftergymnasialt utbildade mindre än 3 år (15 procent) samt förgymnasialt utbildade (13 procent). Aktiviteten inom respektive utbildningsgrupp varierar relativt mycket. Av de förgymnasialt utbildade är endast 62 procent i sysselsättning. För övriga utbildningsgrupper ligger denna andel på 79–90 procent. Högst sysselsättningsgrad återfinns inom gymnasialt utbildade (85,3 procent) och eftergymnasialt utbildade i mer än tre år (90,1 procent).

Om vi ser till dem som varken arbetar eller studerar (inskrivna arbetslösa och övriga ej i arbetskraften) uppgår antalet i Småland och öarna till 77 000 personer (16 procent av regionens befolkning mellan 20–64 år). Teoretiskt sett är det inom denna grupp som den potentiella arbetskraften finns och där man genom hälsofrämjande åtgärder och matchnings- samt utbildningsinsatser skulle kunna öka arbetsdeltagandet. Totalt står förgymnasialt utbildade för nästan 30 procent av denna grupp. De är således överrepresenterade eftersom de endast utgör 13 procent av befolkningen som helhet mellan 20–64 år.

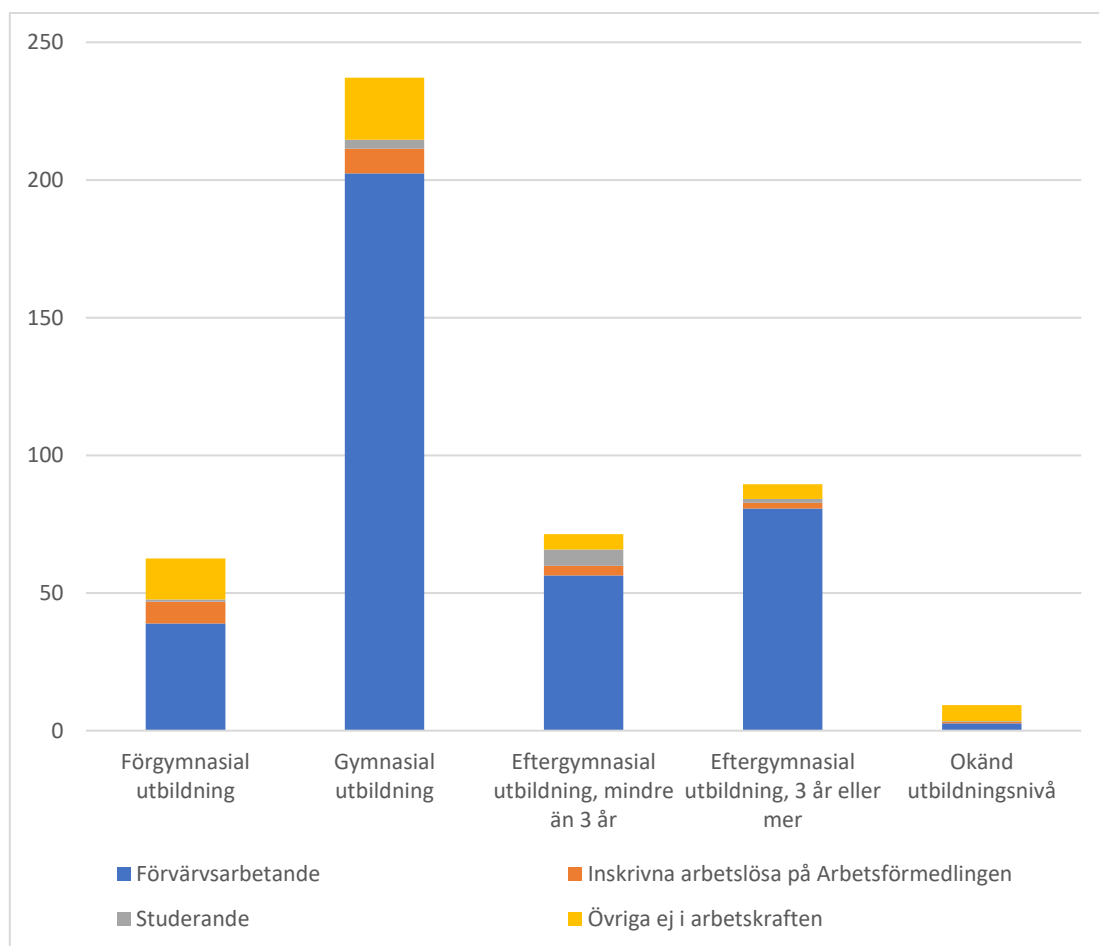

Diagram 40: Befolkningens aktivitet efter utbildningsnivå, Småland och öarna, 2017. Källa: SCB

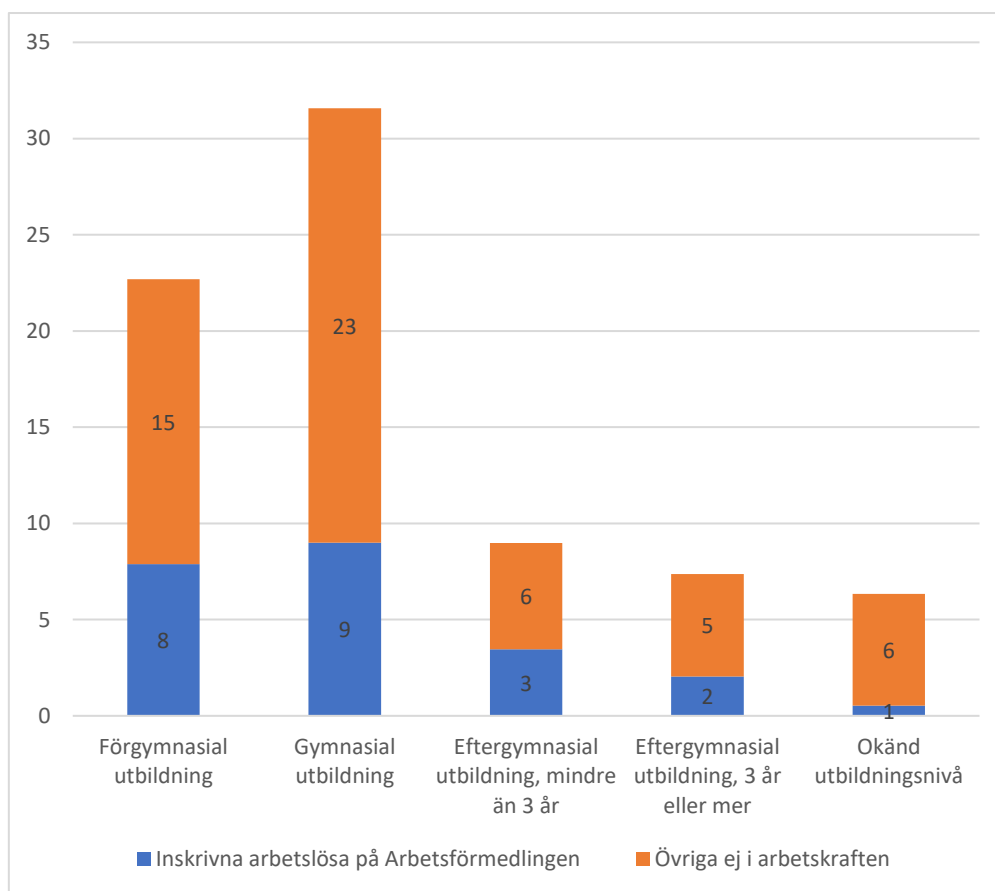

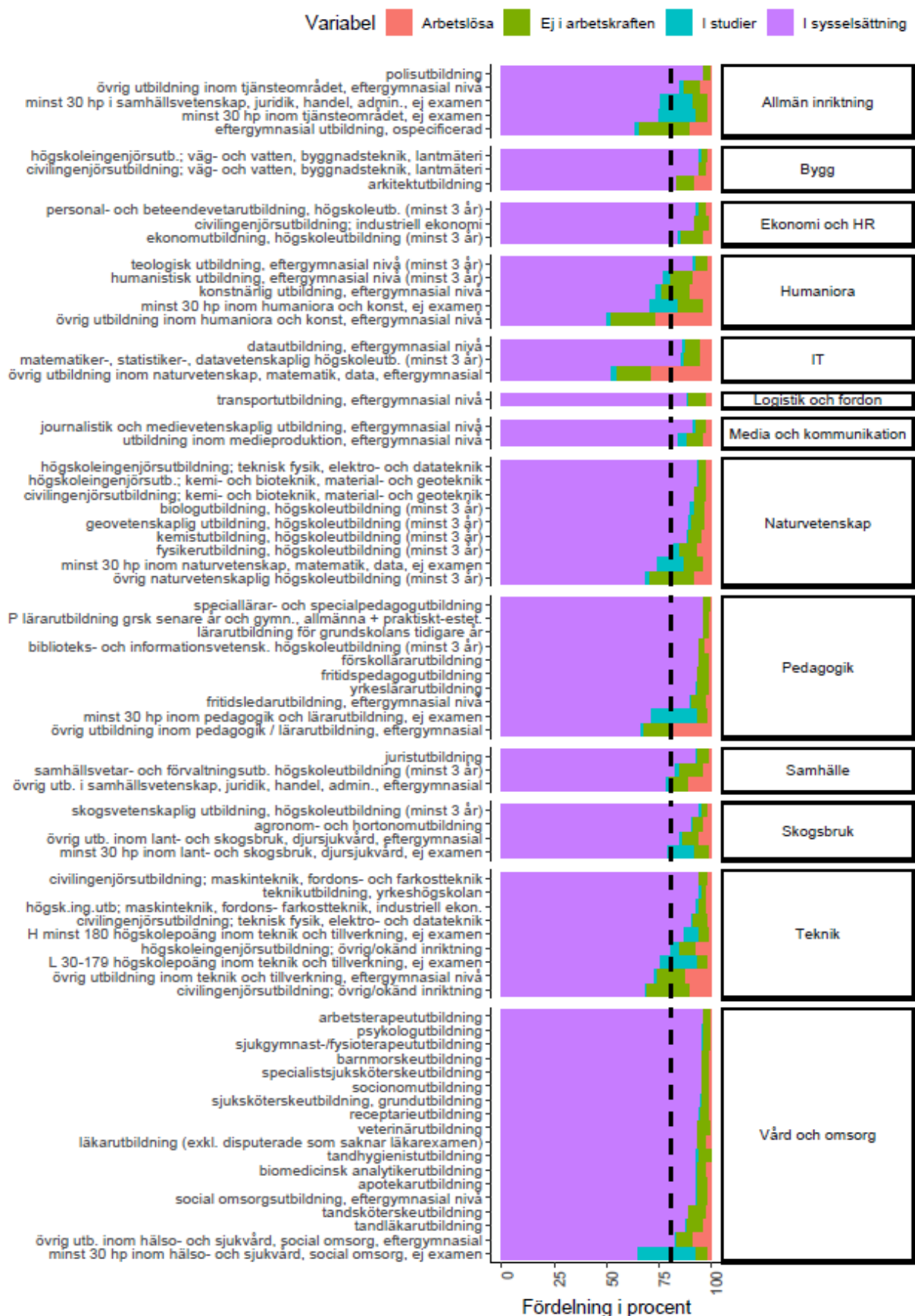
Diagram 41: Personer som varken arbetar eller studerar, efter utbildningsnivå, Småland och öarna, 2017. Etiketter visar antal personer i tusental. Källa: SCB

Eftergymnasiala utbildningar

De allra flesta eftergymnasiala utbildningar leder till goda arbetsmöjligheter. Sysselsättningsgraden är särskilt hög bland licensyrken och inom välfärden, både vad gäller vård- och omsorg samt pedagogik. Inom den privata sektorn är sysselsättningsgraden hög för de flesta utbildningsinriktningar. Utbildningar inom humaniora har generellt sett en lägre sysselsättningsgrad än inom övriga inriktningar. Även utbildningar inom samhällsvetenskap, med undantag för jurister, har en något lägre sysselsättningsgrad än inom övriga fält.

Det som sticker ut i sammanhanget är att sysselsättningsgraden är låg för de som har en "övrig" eftergymnasial utbildning inom ett område, eller en ej specificerad eftergymnasial utbildning. En stor andel av dem som återfinns inom dessa utbildningsgrupper är födda i utlandet. Den förhållandevis låga sysselsättningsgraden för dessa utbildningsinriktningar kan, i vissa fall, indikera en valideringsproblematik när det gäller akademiska utbildningar.

SCB bedömer att det 2035 kommer att råda en stor efterfrågan, och i flera fall direkt brist, på en lång rad eftergymnasiala utbildningsgrupper. På en aggregerad nivå förväntas dock ett överskott på eftergymnasialt utbildade år 2035. Områden det förväntas råda brist inom är pedagogik, IT, teknik- och tillverkning (exempelvis ingenjörer och högskoleingenjörer) samt hälso- och sjukvård. Däremot förväntas ett relativt stort överskott av utbildade inom samhällsvetenskap, humaniora och vissa naturvetenskapliga utbildningsinriktningar, exempelvis biologi. Inom jord- och skogsbrukssektorn bedöms läget som mer balanserat, endast ett mindre överskott förväntas inom detta område.

Gymnasiala och förgymnasiala utbildningar

Personer med en yrkesinriktad gymnasieutbildning har i regel en god arbetsmarknadssituation i Småland och Öarna. Exempelvis har personer med en vård- och omsorgsutbildning, fordonsutbildning, restaurang- och livsmedelsutbildning, byggutbildning eller en industriutbildning en högre sysselsättningsgrad än genomsnittet i regionen. Även vissa mer teoretiskt inriktade gymnasieutbildningar har en förhållandevis god arbetsmarknad, exempelvis de som har studerat en ekonomisk gymnasieutbildning. Att notera är dock att inom vissa yrkesorienterade gymnasieutbildningar står en relativt stor andel utanför arbetskraften, exempelvis gäller detta för gruppen med en vård- och omsorgsutbildning. Detta beror förmodligen till viss del på att ålderssammansättningen ser olika ut inom respektive utbildningsgrupp.

Situationen ser något annorlunda ut för personer som har studerat en studieförberedande utbildning. Dessa utbildningar är de mest populära och antalet personer med en sådan utbildning har under senare år ökat, samtidigt som antalet gymnasialt utbildade inom bland annat vård- och omsorg har minskat. Om vi ser till sysselsättningsgraden bland personer som har genomgått en studieförberedande gymnasieutbildning ligger den i de flesta fall under genomsnittet, exempelvis gäller detta för personer som studerat samhälle, naturvetenskap eller estetiskt program. Dock är studiedeltagandet bland dessa grupper högre än inom övriga utbildningsinriktningar.

Som vi tidigare har konstaterat i denna rapport är deltagande på arbetsmarknaden mycket lågt bland personer som inte har en gymnasial utbildning. I dessa grupper är sysselsättningsgraden långt under genomsnittet och en stor andel står inte till arbetsmarknadens förfogande. Även studiedeltagande är förhållandevis lågt för dessa utbildningsgrupper.

Fram till 2035 bedömer SCB att det å ena sidan kommer att råda en mycket stor brist inom vissa gymnasiala utbildningsgrupper, å andra sidan att det kommer finnas ett betydande överskott inom andra. Utbildningsgrupper det förväntas att råda en mycket stor brist på 2035 är bland annat vård- och omsorg, industri och teknik, bygg samt fordon och transport. Grupper det förväntas ett mycket stort överskott på är personer med en högskoleförberedande gymnasieutbildning. Överskottet förväntas här att, på riksnivå, uppgå till nästan 150 000 personer.

För gruppen förgymnasialt utbildade förväntas arbetsmarknadssituationen att försämrats än mer jämfört med idag. Tillgången förväntas att vara förhållandevis konstant samtidigt som efterfrågan förväntas att minska avsevärt.

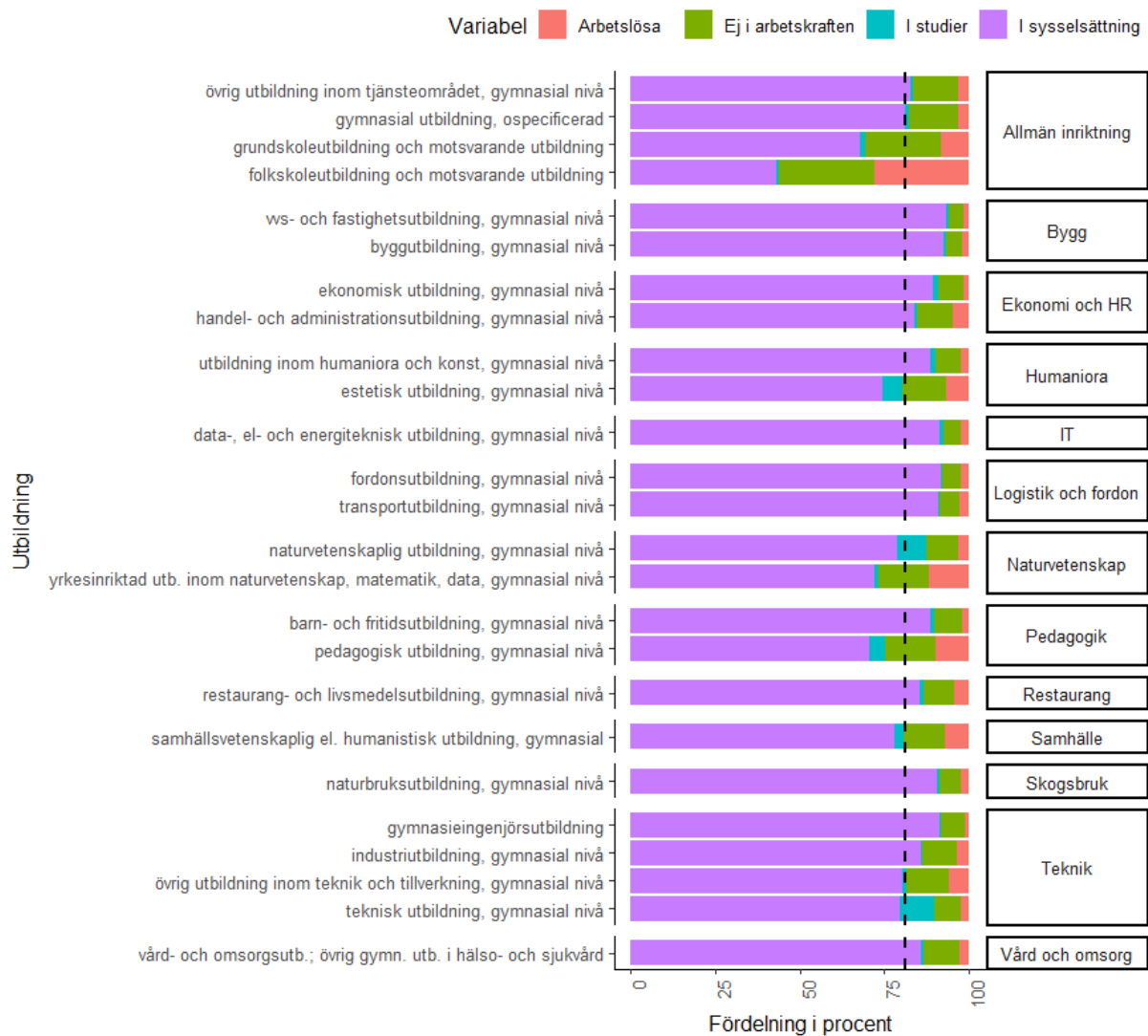

Diagram 43: Befolkningens aktivitet (20–64) år i Småland och öarna, efter utbildningsinriktning, eftergymnasial nivå, 2017. Källa: SCB.
Svart streck markerar den genomsnittliga sysselsättningsgraden för hela befolkningen i regionen.

Inkomster och ekonomisk utsatthet

De främsta insatserna för en god folkhälsa är en hög utbildningsnivå och en inkluderande arbetsmarknad. Med en svag ställning på arbetsmarknaden följer en rad negativa hälsoeffekter och individen hamnar i ett ekonomiskt sett sårbart läge. Som vi tidigare berört i rapporten riskerar redan utsatta individer att få en allt svagare ställning ju längre de befinner sig utanför arbetsmarknaden. Utanförskapet blir därför självförstärkande och det är viktigt att bryta de strukturer som hindrar individen från att närma sig självförsörjning. Den stora tudelningen som uppstått på arbetsmarknaden under de senaste åren indikerar att skillnaderna mellan personer som är "innanför" och "utanför" har ökat, vilket på sikt riskerar att leda till att ojämlikheten i samhället som helhet ökar. I sammanhanget finns det även en tydlig geografisk aspekt. Som tidigare avsnitt i denna rapport visar har kommuner med redan svaga förutsättningar i flera fall haft en proportionellt sett hög invandring de senaste åren. Utan goda förutsättningar för integration finns en risk för att långvariga inläsningseffekter uppstår och att de geografiska skillnaderna därför ökar.

Personer med försörjningsstöd eller etableringsersättning

Den historiskt sett höga invandringen de senaste åren har inneburit en god arbetskraftstillväxt i regionen. Dock återstår, som vi tidigare sett, stora utmaningar när det gäller att nyttja den potential som tillskottet innebär. En kort etableringstid skulle innebära stora samhällsvinster och en förbättrad kompetensförsörjning i regionen. Etableringstiden varierar stort mellan olika utbildningsnivåer. För personer med en vistelsetid på mer än 10 år i Sverige uppgår sysselsättningsgraden, i de fyra länen inom Småland och öarna, till 71-78 procent. Intervallet är dock betydligt lägre (56-64 procent) när vi ser till personer med endast en förgymnasial utbildning. Detta indikerar att utanförskapet är fortsatt mycket högt bland utlandsfödda med endast en förgymnasial utbildning, även om det bott en längre tid i Sverige. Ser vi till dem som endast bott i Sverige i två år, och som bor i något av länen inom Småland och öarna, ligger sysselsättningsgraden på 38-50 procent. För gruppen med endast en förgymnasial utbildning med denna vistelsetid är intervallet endast 27-46 procent.

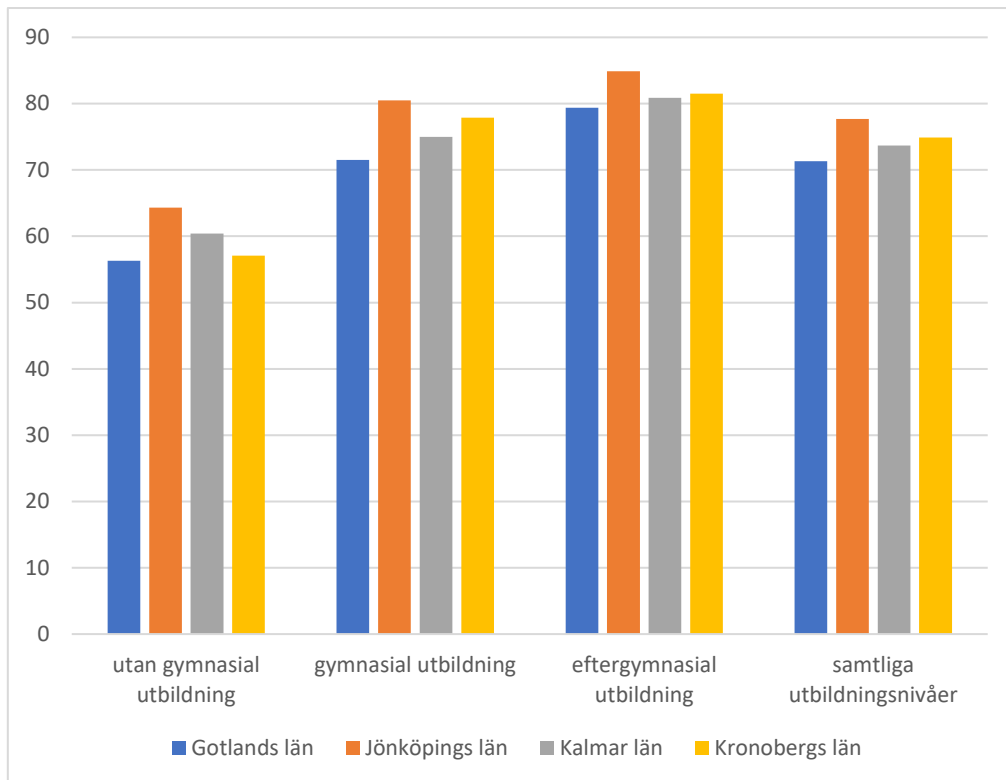

Diagram 44: Sysselsättningsgrad för personer som bott i Sverige mer än 10 år, 2018. Källa: SCB

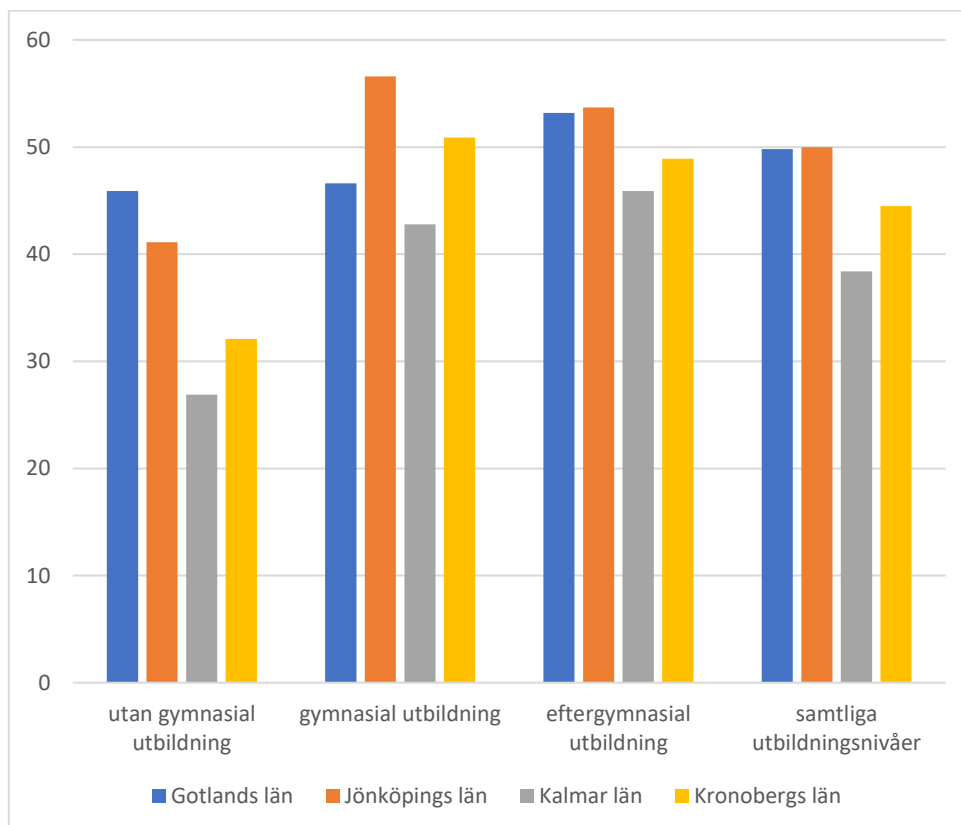

Diagram 45: Sysselsättningsgrad för personer som bott i Sverige 2-3 år, 2018. Källa: SCB

Den statliga etableringsersättningen sträcker sig över två års tid. Med hänvisning till ovan diagram visar tidigare erfarenhet att etableringstiden, särskilt för grupper med låg utbildning, tar betydlig längre tid än så. Detta innebär att kommunernas behov av arbete med integration och arbetsmarknadsfrämjande åtgärder sannolikt kommer att öka de närmaste åren. Särskilt stort kommer behovet förmodligen att vara i kommuner som idag har en hög andel bland befolkningen som ingår i etableringsuppdraget. Utan framgångsrika åtgärder, i form av utbildning eller arbete, finns en risk att delar av denna grupp kommer att vara i behov av försörjningsstöd. Under 2017 erhöll 0,1-1,1 procent av befolkningen bland kommunerna i Småland och öarna försörjningsstöd. Andelen som erhåller sådant stöd är således litet, men variationerna är stora. Summerar vi andelen som erhåller etableringsstöd eller ekonomiskt bistånd blir nivåerna dock högre. Intervallet bland kommunerna i regionen uppgår då till 1,2 – 9,6 procent. Som högst är andelen i Högsby, Lessebo samt Hultsfred och som lägst är den i Habo, Gotland samt Vaggeryd.

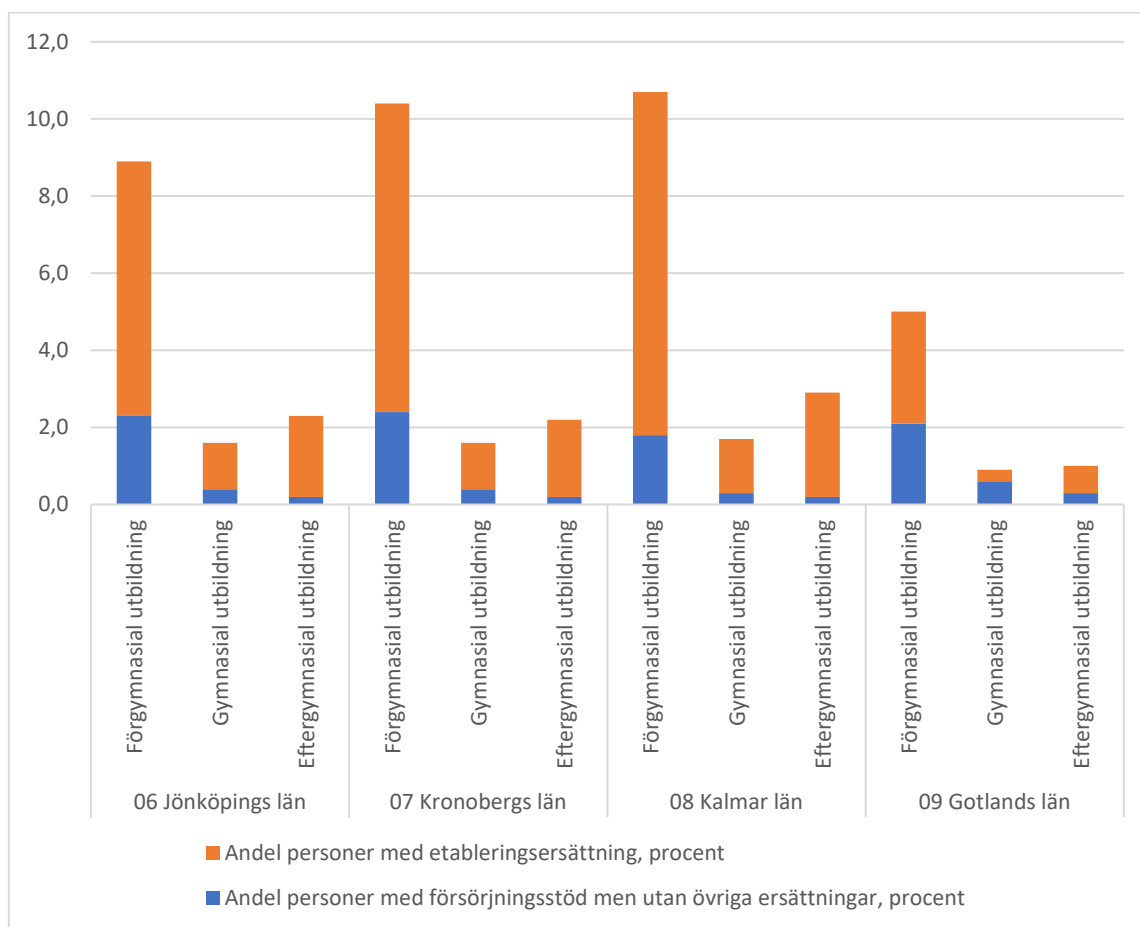

Diagram 46: Andel personer (20-64 år) med etableringsersättning eller försörjningsstöd, efter utbildningsnivå, 2017. Källa: SCB

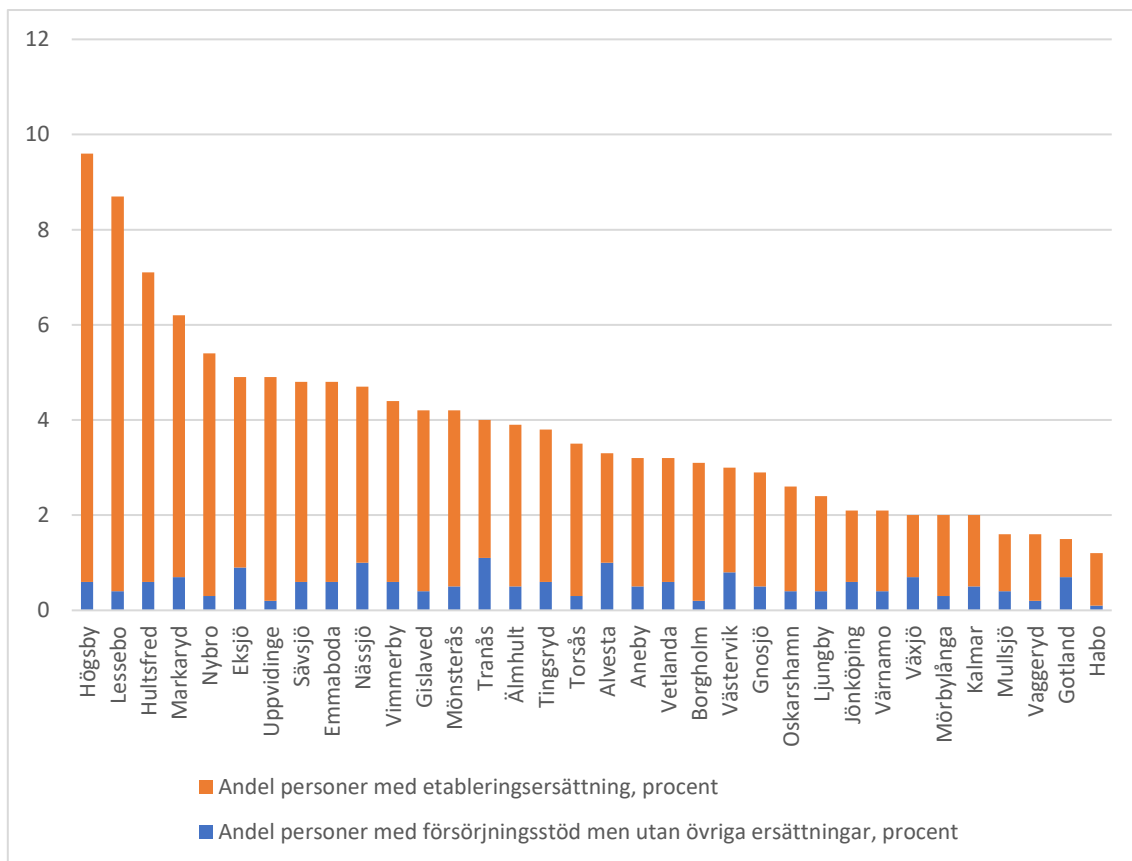

Diagram 47: Andel personer (20-64 år) med etableringsersättning eller försörjningsstöd, 2017. Källa: SCB

Inkomster, fattigdom och ekonomisk utsatthet

Att mäta fattigdom är behäftat med flera svårigheter. Själva begreppet kan hanteras antingen som absolut eller relativt. Med ett relativt mått kommer det alltid finnas en del av befolkningen som befinner sig i fattigdom, med ett absolut kan utfallet, i teorin, bli att ingen i befolkningen definieras som fattig. I denna rapport fördjupar vi oss inte i diskussionen angående definition av fattigdom utan vi har valt att redovisa både relativa och absoluta mått i denna rapport.

Ett sätt att studera befolkningens ekonomiska utrymme är att använda sig av medianvärdet av den disponibla inkomsten⁴⁸ för olika grupper. I Småland och öarna är det relativt stora könsskillnader sett till disponibel inkomst. Ser vi till samtliga utbildningsgrupper i de fyra länen uppgår kvinnornas inkomst till 82,5-89,5 procent av männens. Differensen mellan könen är som störst inom den förgymnasiala gruppen där intervallet är 68-80 procent. Både när det gäller män och kvinnor är inkomstskillnaderna stora mellan utbildningsgrupperna, men som störst bland kvinnorna. Kvinnor med en förgymnasial utbildning, boende i något av länen inom Småland och öarna, tjänar 61-66 procent av lönen som kvinnor med en eftergymnasial utbildning har. Under perioden 2007-2017 har inkomstskillnaderna mellan låg- och högutbildade ökat. Under 2007 var den disponibla inkomsten för lågutbildade 77-87 procent av lönen för eftergymnasialt utbildade, 2017 låg intervallet på 69-76 procent.

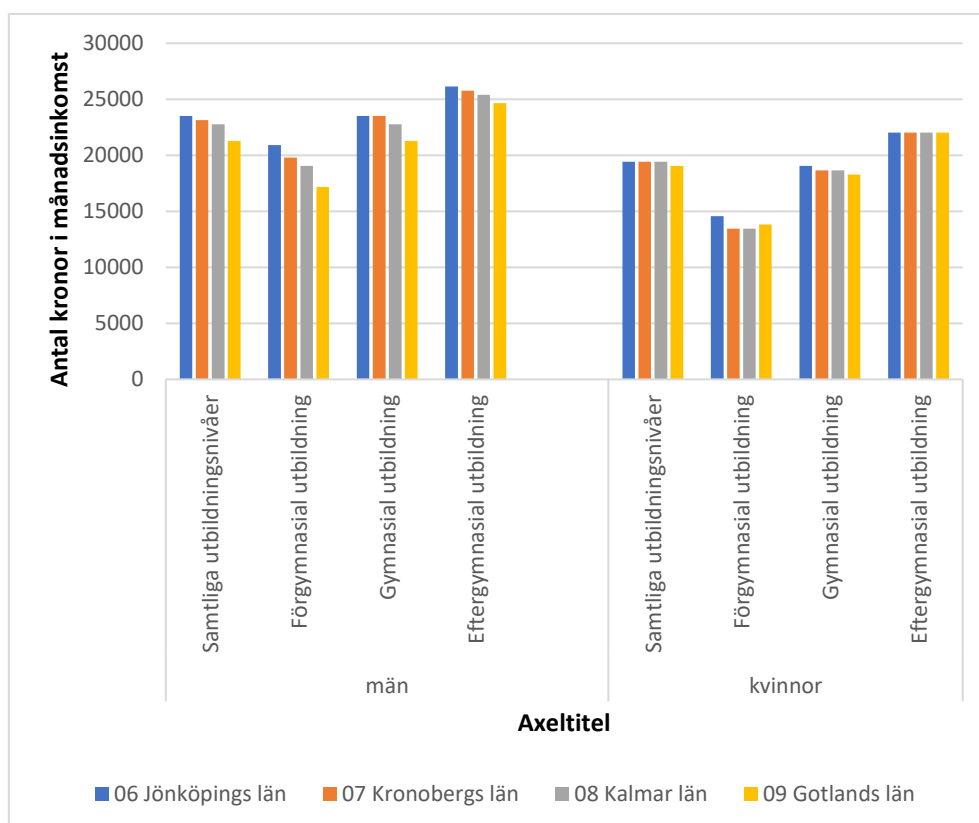

Diagram 48: Medianvärdet av disponibel inkomst per månad i befolkningen, efter kön, utbildning, 2017. Källa: SCB

⁴⁸ Medianvärdet av disponibel inkomst i befolkningen, antal prisbasbelopp efter kön, variabel, år och region

Den disponibla medianinkomsten varierar från 22 773 kronor per månad till 19 413 kronor per månad (en skillnad på 17 procent) mellan kommunen med den högsta inkomsten (Habo) och kommunen med den lägsta inkomsten (Högsby). Kvinnornas andel av männens lön varierar från 89 procent (Gotlands kommun) till 79 procent (Sävsjö kommun).

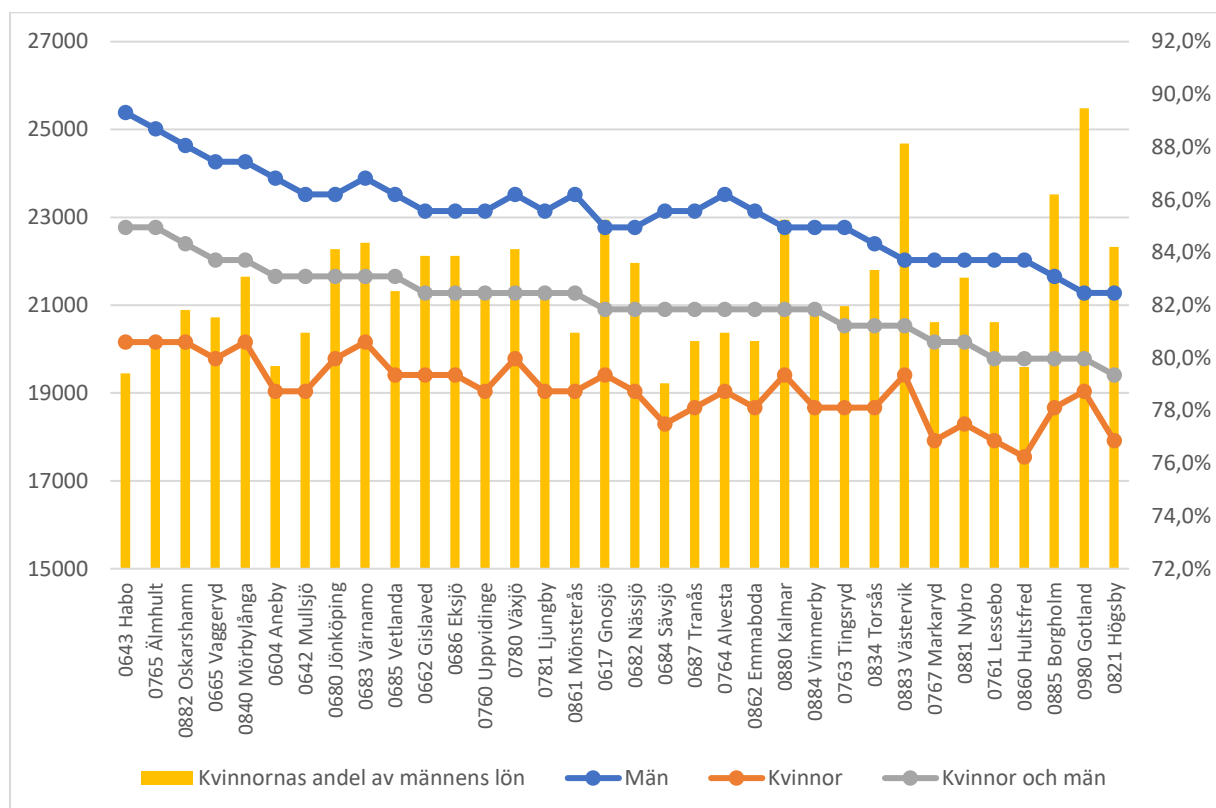

Diagram 49: Medianvärdet av disponibel inkomst per månad i befolkningen, efter kön, 2017. Källa: SCB

Vid användning av det absoluta fattigdomsmåttet, som omfattar personer med en bruttolön som understiger 1,5 basbelopp (67 200 kr år 2017), framkommer att andelen av befolkningen med denna inkomstnivå som högst uppgår till 11 procent (Borgholms kommun) och som lägst till 6,2 procent (Gnosjö kommun). På länsnivå varierar andelen från 9,9 procent (Gotlands län) till 7,9 procent (Jönköpings län). För personer med en förgymnasial utbildning är intervallet, på länsnivå, 11-15 procent. Jämfört med 2007 har andelen personer med en inkomstnivå på 1,5 prisbasbelopp eller lägre minskat i samtliga män. Ser vi endast till gruppen med en förgymnasial utbildning har dock andelen ökat något i samtliga län förutom Gotland.

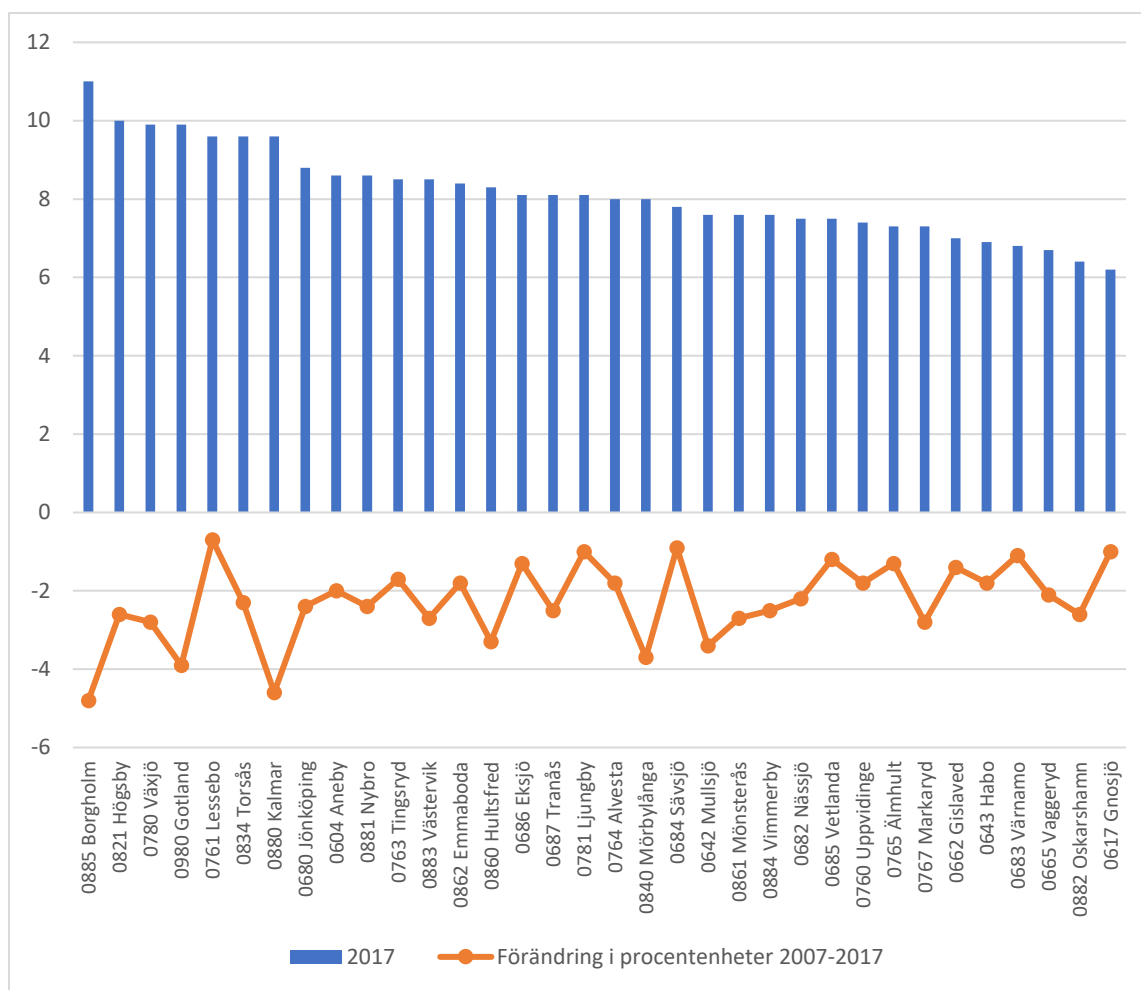

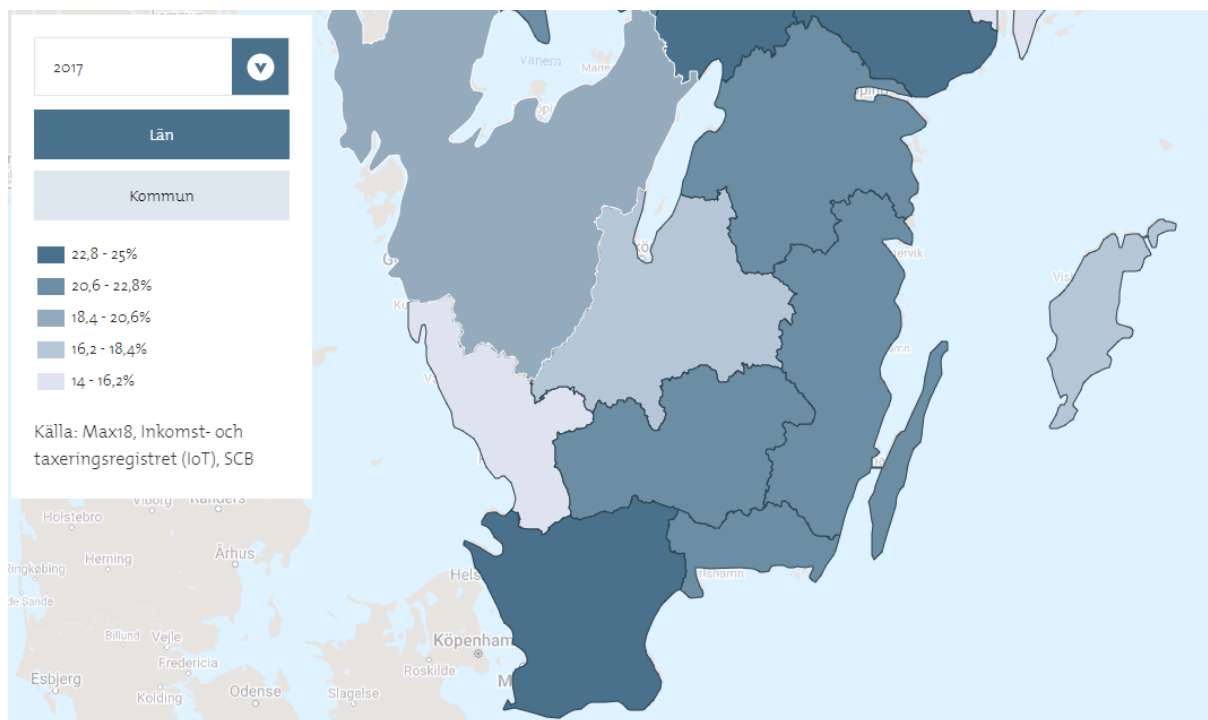
Diagram 50: Andel personer med kontrolluppgift under 1,5 basbelopp i befolkningen, 2017. Källa: SCB

Barn i ekonomiskt utsatta familjer

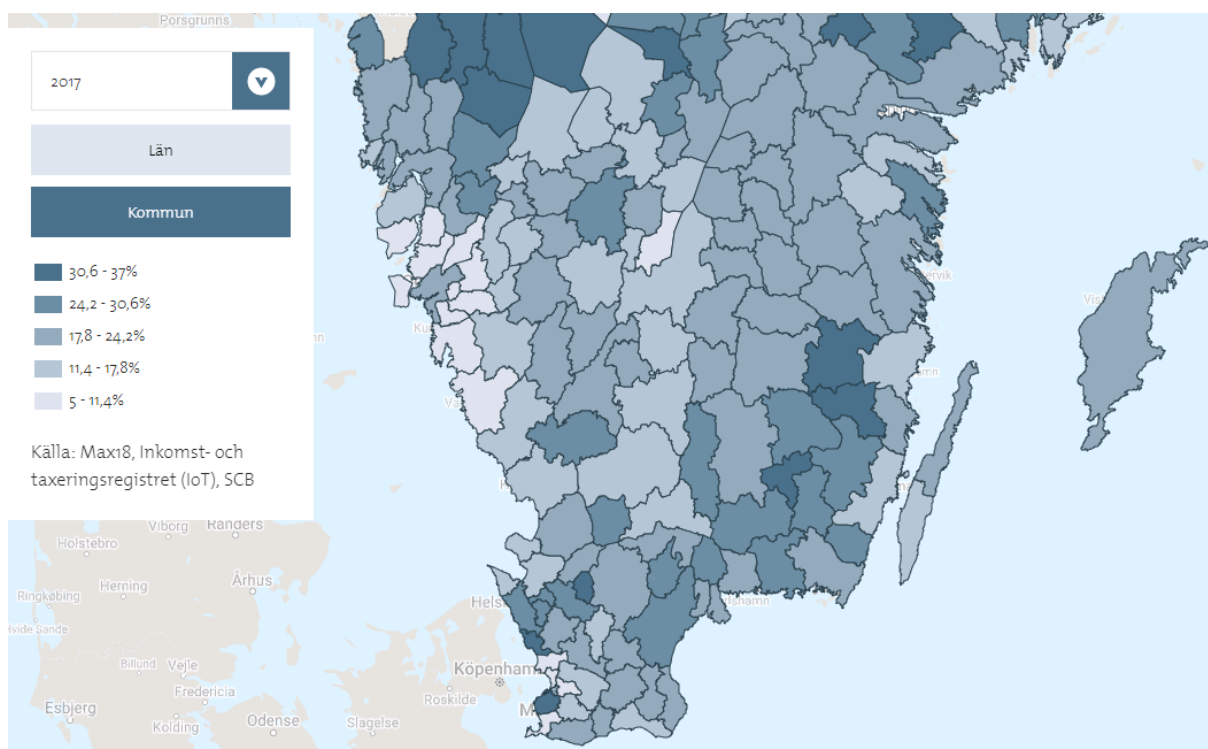
Barn i ekonomiskt utsatta familjer beskriver andel barn som lever i familjer med låg inkomst. Indikatorn mäter relativ ekonomisk utsatthet vilket innebär att den visar hur stor andel av barnen som lever i de hushåll som har de lägsta inkomsterna i samhället. Det skiljer sig från absoluta mått på ekonomisk utsatthet som visar hur många barn som lever i familjer som har det svårt att klara av de nödvändigaste utgifterna. De som är kategoriserade som ekonomiskt utsatta är familjer med en disponibel inkomst per konsumtionsenhet som är under 60 procent av medianinkomsten i befolkningen totalt.⁴⁹

I de fyra länen inom Småland och öarna bor 17-21 procent av barnen i ekonomiskt utsatta hushåll. Skillnaderna är mycket omfattande beroende på födelseregion. Hela 41-50 procent av barnen med utländsk bakgrund, boendes i något av länen i Småland och öarna, bor i ett ekonomiskt utsatt hushåll. För inrikes födda är intervallet 10-16 procent. Variationerna är även stora på kommunal nivå. Som lägst är andelen i Habo kommun där 11 procent av barnen lever i ett ekonomiskt utsatt hushåll, som högst är den i kommunerna Lessebo och Högsby där andelen uppgår till 35 procent.

⁴⁹ Barnombudsmannen. URL: https://max18.barnombudsmannen.se/statistikkartan/?iid=2_1

Karta 6: Barn i ekonomisk utsatthet, län, 2017. Källa: Barnombudsmannen

Karta 7: Barn i ekonomisk utsatthet, kommuner, 2017. Källa: Barnombudsmannen

